

R.N. 15 અનામે ખુદા.

તકદીરનો તોર

O. T.

ત્રણ અંકી

10 DEC 1927

—:—

ઘરાની-પારસી સંસારી નાટક.

Am
14.12

—:—

કર્તા

મીસીસ આનાં દારાશાહ ગોરેગામવાલા.

“અસલો ઇરાનો.”

—

જુલાઇ ૧૯૨૬.

—

કીમત રૂ. ૧.

૧૩૭૧૨

ગુજરાત વિદ્યાપીઠ ગ્રંથાલય

[ગુજરાતી કૉપીરાઈટ વિભાગ]

અનુક્રમાંક ૨૩૭૧૧ વર્ગિક

પુસ્તકનું નામ ત્વદીરના તીર

વિષય ૬-૨

જનકી પ્રેસ

તકદીરનો તોર

ત્રણ અંકી

—:૦:—

ઇરાની-પારસી સંસારી નાટક.

—:૦:—

કર્તા

મીસીસ આતાં દારાશાહ ગોરેગામવાલા.

“અસલી ઇરાની.”

—

જુલાઈ ૧૯૨૭.

—

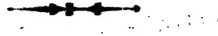
કીંમત રૂા. ૧.

ગુજરાત વિદ્યાપીઠ ગ્રંથાલય
અમદાવાદ
ગુજરાતી કૌપીરાઈટ-સંગ્રહ
૧૩૭૧૧

આ પુસ્તક હોશંગ તેહમુરસ અંકલેસરીઆબ્દી નં. ૧, પારસી બબર
સ્ટ્રીટ, કોટ, મુંબઈ મધે છાપ્યું છે અને મીરસીસ આલ્ફા દારાશાહ
ગોરગાંમવાલાબ્દી “ગીરગામ તેરેસ” ગીરગામ,
મુંબઈ મધે છાપ્યું છે અને પ્રગટ કર્યું છે.

આ પુસ્તક ઇસ્વી સન ૧૮૬૭ ના ૨૫ માં કાબિલા પ્રમાણે સરકારમાં
નોંધાયું છે, અને તે ઉપરનો સધગો હક કર્તાએ ઉપલા
કાબિલા મુજબ પોતાને સ્વાધીન રાખ્યો છે.

મસ્તાવના.

પ્રીય વાંચક,

આ નાટક મારી પહેલીજ કાશીશનું પરીણામ છે, અને સંસારી અગવડોને લીધે, ત્રણ વરસે પુરો કરવાને હું શક્તીવાન થઇ છું, તે માટે પરવરદેગારના હઠારો શુકાના કરે છું, કહેવત છે કે “લખનાર ચુકે ને તરનાર કુબે” તેમ મારી પણ આ લખાણમાં ભુલો હશે. જે ઉપલી કહેવત મુજબ વાંચકને દરગુજર કરવા કહું છું. આ નાટકનો ત્રેજીક તેમજ કામીક પ્લોટ મારા પોતાનાજ ભેજનો યાને ઝીરીજીનલ છે, અને કોઇપણ ચોપડીના તરજુમાનો યા ઉતારાનો એમાં જરાક પણ સમાવેશ કીધો નથી. તેમજ માયનો પણ મારી યથા શક્તી મુજબ મેંજ ભેડેલાં છે અને તે ખેલના પ્લોટને બરના થઇ પડશે, એવી હું ઉમેદ રાખું છું.

લી૦ દુવાગીર,

“અસલી ઇરાની.”

ગીરગામ તેરેસ, ગીરગામ.

મુંબઇ તા. ૧૧ મી મે ૧૯૨૭.

નાટકના પાત્રો.

પુરૂષ પાત્ર.

મેહેરવાનજી કુચખીચોગી—એક ખુઝરગ, નેક, ચારા વીચારના, ઠંડા સ્વભાવના તવંગર ધરાની શેઠયા. હાલ ઉદ્ધવાડાના રહીશ.

સોરાબ દારાયસ મુદ્દેગાર—એક જવાન ખુશસુરત, નેક ચલનનો, ધરાની વેપારી. શીરીનના હાથનો ઉમેદવાર. પાછળથી મેહેરવાનજીનો દીકરો.

કાવશ કસરવેજ—એક ઉઠાવગીર, લેભાચુ, પોતાને ડેનટીસ્ટમાં ખપાવતો, લુચ્ચો જવાન. શીરીનના હાથનો ઉમેદવાર.

નરીમાન નોર્યા—હસમુખો, બલો, બોલો પણ્ય કમચકલી, ધરડે ધડ-પણ્ય પરણ્યા નીકલેલો, ખેવકુદ્દ ખુધો. મેહેરવાનજીનો કારબારી.

ફીરોઝખખત—મેહેરવાનજીનો એક લાગણીવાલો બલો સમજી મહો-મેદન દોસ્ત.

છજીકાકા—રતી રતાલુખાઉનો ચક્રમ ખુધો કાકો.

પાહલી પહેલવાન—છજીકાકાનો બાકુત, અને પુતલીખાઇના ધણી.

ડાકટર ઘાંસ—ઉદ્ધવાડોનો એક શીરંગી ડાકટર.

ગાપાળ—આલુખાગનો માળી.

ડી સીલવા—મેહેરવાનજીનો કુક.

રામો—એક ખેડૂતનો ઓકરો, રાધાનો બાપ.

નોકર ચાકર વગેરે.

સી પાત્ર.

તેહુમીના—મેહેરવાનજીના નેકખસલત ધણીઆણી.

શીરીન—મેહેરવાનજીની કરી લીધેલી દોકરી, પાછળથી સોરામની
ધણીઆણી.

મેહેરઆનું—તેહુમીનાની નીમકહલાલ દાસી.

રતી રતાલુખાઉ—ગામડયન અધોડ આનુ. ઇતરનું હાથલું, પાછળથી
નરીમાનની ધણીઆણી.

ધના-જીલા—શીરીનની સહીઓ.

પુતલીખાન—ઇજકાકાના લંગડા બાકુત, પાહલીના ધણીઆણી.

રાધા—એક ખેડુતની છોકરી, રામાની બહેન.

કોશીશા--રતીની આયા.

મળત્યાઓ, બટલર, પોલીસ સીપાઇ વગેરે.

સ્થળ.

ઉદવાડા.

અર્પણ પત્રીકા.

મહારા અતી વહાલાં મરહુમ
બહેન શીરીનબાઈ આં દારૂવાલાને,
તેવણની સંસાર મત્યેની અઠાગ
વફાદારીની યાદમાં શુજ નાકેશ
તારકની આ અદના પહેલી કોશિશ
અર્પણ કરું છું અને દુવા ગુજરું
છું કે પરબરદેગાર તે મરહુમના
રૂહને બહેરતમાં શાંતી બક્ષે.

શ્રી પાક દાદાર અહુરમઝદની મદદ હોજો.

તકદીરનો તોર

અંક પહેલો.

—:૦:—

પ્રવેશ પેહલો.

સ્થળ—ઉદવાડા.

ગાયન ૧ લું.

અંદગી.

[કેખાવ સહવારનો. મેહેરવાનજી પોતાના ડ્રોઈંગ રૂમમાં બેસી લખે છે. કારભારી નરીમાન નોર્યાં આવી પોસ્ટ મારફતે આવેલાં કાગળ મેહેરવાનજીને આપે છે, પછી ત્યાંજ પોતે થોડે છંટે બેસી શીક્ષક વગર ઇંગલીશ પોતાના મનથી શૉર્ટમાં બનાવી શીખે છે.]

નરીમાન—આ તો ફર્ટ પ્રાઇમર કહેવાય. (આંગળી કરી) પી. આર. આઇ. એમ. ઇ. આર. ૫-૨-૪-૩-૨, એટલે પ્રાઇમસ. (ચોપડીની બહાર જોઈ, લોકો તો કહેય કે અંગ્રેજી શીખવાનું બારી છે પણ, મને તો બહુ સહેલું લાગેય). ચાલો હવે આગળ ચાલીએ.

એઇ....ઇય. યા. ડબલ્યુ = હાઉ એટલે કેમ, કેમ છેવ! (ચોપડીની બહાર ડાકીયું કરી) હું કુતરો હાઉ કરીને બસેય તે યાદ રાખીએ તો કેમ! જરા...આ બારી તો છે. (હાથમાં ચોપડી પકડી ઉભો થઈ) મારા મગજમાં જલદીથી અંગ્રેજી બોલો યાદ નથી રહેતા. અંગ્રેજીને શૉર્ટમાં બોલવા યુજરાતી ખીજ, ત્રીજ, બલતા બોલો જોડી કાઢું

કે જલદીથી આવડી જાય. પછી શીખી રહીને કોઇ નવસારી-
ની નહિતો ઉદ્ધવાડાનીજ છોકરીને ધણે શીખેલો કરીને
એ દાણા પરાવી લેઉ. (વીચાર કરી) પ...ણ મુંબધની
પોટટીને માટે તો મારે આશા રાખવીજ નહિ, હો કે !
જો કુંવારો મરી જાઉં તો ખોદાયજી પુછશે કે કેમ ! તમે
પરણ્યા વગર, કાંઇખી સંસારી અનુભવ વગર આયા કેમ !
કરીને ગુસ્સે થશે (રડી પડે છે.) ને મને લોખંડના ચણા
અવડાવશે તેથીજ હું બીહને પરણવા માંગુછ, નહિ તો આ
મારી પતંગીયા જેવી જીંદગીને શું છે. ઐ ઐ...ઐ (નાખ
સાફ કરતાં) ઉં ઉં ઉં કોઇ બોલો, કે હાલમાં મારી
જીંદગી કેવી છે. (યાદ આવતાં) અરે પણ વખત નીકળી
જાયછ (આંખો નુછીને) બસ વાંચ, વાંચ ને વાંચ. રંગ-
રેજી શીખ, શીખ ને શીખ. ઐ. આર. ધ. આર ઐટલે
ઐર, અથવા, તથા. વાધ. ઐ. યુ. = યુ ઐટલે પહેલેના
હાઉ બોલના જેવુંજ કંઈ મલતું લાગેચ. (માથે હાથ દબ,
યાદ કરી.) કુતરાને હયુ હયુ કરીને બોલાવેચ તેમ. હવે
સાથે બોલી જાઉં, હાઉઉઉ આર હયુ, ઐટલે તમે કેમ છેવ.
(બે ચાર વખત બોલવાની કોશિશ કરે છે, તેટલામાં મેહેરવાનજી
બોલાવે છે.)

મેહેરવાનજી—લેઓ નરીમાન, આ કાગજ બાણીયાને પોસ્ટ કરવા
આપો.

નરીમાન—(વાંકા વળી લઈ) હા સાહેબ.

(કાગજ પોસ્ટ કરવા આપી આવી, વાંચવાનું રાફ કરે છે.
તેહેમીના દાખલ થાય છે.)

તેહેમીના—(મેહેરવાનજી આગલ જઈને) કેમ મેહેરવાનજી, કંઈ
હજીવ તમારા દોસ્તના દીકરાનો પટ્ટો નહિ મેલે.

મેહેરવાનજી—મેલનો ટાઈમ તો થવા આવ્યોચ પણ હું લખવામાં
ગુંદાયોછ તે જરા જુલો ગીયો. વળી પાછો, નરી-
માને ઘાટાલો કરી એવજીને વરંડા પર તો નહિ
બેસાડી રાખ્યા હોય. લાવની જરા એવજીને પુછ્યે
(નરીમાનને હાંક મારે છે.) નરીમાન તમે અહીંયા છેવ કે ?

નરીમાન—હા સાહેબ, અહીંયાંજ છું. કંઈ હોકમ.

મેહરવાનજી—હા, પેલા બેહેલીનો દીકરો કાવશ, આજે સહવારના મેલમાં આવવાનો હતો, તે હજીન કેમ આયો નથી ?

નરીમાન—(વીચારીને) શેઠજી કાણુ...કો...ણુ જાણે, કદાચને ત્રેનને કંઈ એક્સીડન્ટ તો નહિ થયો હોય !

તેહમીના—(માથાપર હાથ ફેરવી) અરે ઓવારીયુરે, કોઈના બચ્ચાને એવાં શું શગન મારેછ.

મેહરવાનજી—(રોષમાંજ) એક્સીડન્ટ શાણો, ને એક્સીડન્ટ. તમે બાણ્યાને નહિ તો કોઈ બીજા માણસને, એવનને સ્ટેશનપર લેવા મોકલ્યાછ કે ?

નરીમાન—હા શેઠજી સહવારના પહોરમાં હું પોતે એ લોકને સ્ટેશનપર બેસાડી આવ્યો; ને માણસોને કહ્યુંય કે, જ્યાં સુધી ખરા કાવશજી આવે નહિ ત્યાં સુધી તમારે સ્ટેશન ઉપરથી બીજે ફૂટે જવું નહિ ને પાછું એમ બી કહ્યુંય કે તમારા લોકનું ધરતું કામ હું પોતે કરી લેખશ, ને પાછું એમબી કહ્યુંય કે અત્રેજી ફ્રેસ પહેડેલો હશે; ને સેકન્ડ ક્લાસમાંથીજ ઉતરશે, તે ત્યાંજ સેકન્ડ ક્લાસમાં તમારે સર્વે જણાએ તીકીયાં કરવું, (માથું ધવડી) ને...છે...તે...છે...ને ખરા જેવો ઉતરે કે લાગલા બસ આપણા બંગલામાંજ ધસડી લાવજો. પછી શેઠ, એથી વધારે શું બંદોબસ્ત જોઈએ.

તેહમીના—બંદોબસ્ત તો બરાબર કીધાય, ને થોડો ધણો ઘાંટાલો કીધાય તેનું કેમ ! એમ સમજો કે કદાચને પારસી ફ્રેસમાં આવે ને ફર્સ્ટ ક્લાસમાં આવે તો.....

નરીમાન—અરે બાઈજી, એ માણસને એના નામ ઉપરથી હું થોડો ધણો ઓલખ્યુંયજો, ફર્સ્ટ ક્લાસમાં કયાંથી આવે ?

મેહરવાનજી—(વાંચતા વાંચતા દમ ભરાવી) વળી એવું એવું કોઈ સારા માણસને બોલ્યા કે ?

નરીમાન—(સ્વગત) ઘણું સારૂ માણસ. (મેહર) નહિરે શેઠજી, હું બાઈજીને ધીરજ આપુંછ કે કાવશજી આય આવતા હોશે. હવે બરાબર દાઢમ બરાબ ચુકોછ.

(તેહમીના જરા પવન ખાવા બારી આગળ ઉભાં રહેછ તેટલા દુકે રસ્તેથી પોતાના નોકરીને આવતા જોય છે, અને તડકાને લીધે પોતાના હાથનો ઓથો આંખને કરે છે.)

તેહેમીના—મેહેરવાનજી, આ શું. આપણા માણસો તો મુસાફરીને સામાન લઇને આયા ને પેલા અણગમ્યા અદસ્ત છે તે કાવશજી હોવા જોઇએ.

મેહેરવાનજી—(બારી આગળ જઇ, નરીમાન પણ બીજી બારી આગળ જાય છે.) હા, એજ છે. મોટો મોટો થઇ ગયોછ, જ્યારે પહેલે એના બાપ સાથે આવેલો, ત્યારે તો ધણો નાહલો હતો જો, પણ મોઢાં ઉપરથી તરત ઝાળખાઇ, એજ છે. જાઓ નરીમાન, એવણને જરા વરંડાપર લેવા જાઓ, ને સરસામન બરાબર ઉતારો.

નરીમાન—વારં શેઠજી. (જયજી તેટલા કાવશ સાંમે મલે છે.) સાહેબજી કાવશજી શેઠ, સાહેબજી.

કાવશ—(રોબમાંજ) સાહેબજી.

નરીમાન—મી. કાવશજી, તમે તો ધણાં લાંબાં આવરદાનાં લાગોછ, હમણાંજ બધાંએ તમોને યાદ કર્યાં, કે હજી આપા કેમ નહિ. કાવશ—જરા મેલને આવતાં લેત થયું. પ...ણ તે બધું હું તમોને પછી કહેવશ. (મીઝસ કરી ઉભો રહેછ.)

નરીમાન—વારં સાહેબ, અંદર આવોની. શરમાઓછ શાણા. બહાર ક્યાં સુધી ઉભા રહેશો. (અંદર લઈ જઇ) શેઠજી, આ તમારા પરાણા આવ્યા છે.

મેહેરવાનજી—(શેઠનેડ કરતા) આવો કાવશજી, સાહેબજી.

કાવશ—સાહેબજી મેહેરવાનજી. (બેસે છે.)

મેહેરવાનજી—કેમ, કેવી બબર !

કાવશ—આપ સાહેબની મહેરથી ખાઇ પીને મજાહમાં હોયે. (તેહેમીનાને બતલાવી) આ એવણ કાણ ?

મેહેરવાનજી—માહરા ધણીઆણી તેહેમીના. આવો તમોને એવણની સાથે ઝાળખ કરાવું.

કાવશ—હાજી. મોટી ખુશીથી.

મેહેરવાનજી—તેહેમીના, આ મારા જીન્ના દોસ્ત બેહેસ્તી બેહેરામ-જીના દીકરા કાવશજી.

તેહેમીના—સાહેબજી દીકરા.

કાવશ—સાહેબજી તેહેમીના, હું તમેને જોઇને ધણો ખુશી છું.
 મેહેરવાનજી—મીઠા કાવશજી તમેને જરા ત્રેનની ચાક લાગેલી લાગેચ
 તેથી હમણા જરા વાત કરવાનું મોકલ રાખીને તમે જરા
 નાસ્તો પાણી કરી, આસ્તે રહી તમારી ચાક ઉતાડીને આવો.
 પછી આપણે તાહેલા મારશું. હમારા નરીમાન તમેને
 તમારો રૂમ બતાવશે ; અને તમેને કંઈથી જોઈતું હોય
 તો જરૂર જણાવશો.

કાવશ—તમે મુરબ્બી કહોય તે બરાબર છે; પણ જરા મારું આટલું
 સમજીને જશો તો મેહેરવાની.

મેહેરવાનજી—હા, મોટી ખુશીથી.

કાવશ—હું જ્યારે વેલાતથી આવ્યો ત્યારે લાંબા તથા પેરીસના થોડાં
 સુંદર વાઝીઝો, નાના સ્ટેચ્યુઝો તથા ઘેર સંગારની થોડી
 ચીજો લઈ આવ્યો હતો. તેમાંથી થોડી તમેને પ્રેઝન્ટ
 આપવા માટે લાવ્યો છું. જે આપ સાહેબ ગરીબની
 ઐટલી ચીજો સ્વીકારશો.

મેહેરવાનજી—થેંકયુ, વેરી મચ. તમેજી જે મારે માટે તકલીફ
 લીધીછ, તે માટે હું તમારો ઉપકાર માનું છું. પણ
 આપણે એ પારસલ જરા પછી નચીંતે ખોલશું.

કાવશ—જેવી તમારી મરજી. (નરીમાનને) મારા ત્રાવેલીંગ
 લગેજમાંથી પેલો નાંધતો નેતરનો કરંડીયો છે તે જરા
 અહિયાં લાવીને મુકો.

નરીમાન—વારંજી. (પારસલ લાવી મુકે છે.)

મેહેરવાનજી—(કંઈ એકદમ માદ આવતા) તેહેમીના, આપણી શીરીન
 ક્યાં છે, કંઈ આજે સવારની દેખાતી નથી.

તેહેમીના—એ તો રોજ બાગની બજાર લેવા જાયછ, ત્યાં ગઈછ. પણ
 આજે એને ફરવા જતાંજ મોડું થયુંછ, તેથી આવશેખી
 મોડીજ.

કાવશ—(અચંબો ખાધ) શીરીન કોણ ?

તેહેમીના—મારી દીકરી.

કાવશ—(સ્તબ્ધ) મળ છે ત્યારે તો, આપણે દોઢલા આકાવતાં હવે
 કંઈ વાર નહિ લાગવાનો, હાલને હાલ બગીચો ક્યાં છે ને
 શીરીન ખીરીન કોણ છે તેનેજ જરા પતાવી સમજાવી

દેયે તો પછી આપણી મતલબ સહેલાઈથી પાડ પડશે.
(ઝહેર) હં હં...હં શું તમારી દીકરીબી છે. હું તો તમે બે
જણાજ છેએ, એમ સમજતોથી.

તેહેમીના—નહિ, હમારી આવાઈ નવાઈની એક પુરી લાડકી
દીકરી છે.

કાવશ—(સ્વગત) વધારે સારું. (ઝહેર) ચાલો સાહેબજી. મેં તમો
લોકને વધારે ખોટી કાંધાં તે માટે દલગીર છું.

ઝહેર—તેહેમીના—તેનું કાંઈ નહિ.

(સાહેબજી કરી સર્વે છુટા પડે છે.)

અંક પહેલો.

:૦:

પ્રવેશ બીજો.

સ્થળ—ઉદવાડા.

(પહાડોની ઘેઠન અને ગીચ ઝાડોની અંદર એક નાનું સુંદર કોટેજ
દીસે છે. સીટીંગ રૂમમાં ઈજકાકા બેઠેલા છે.)

ઇજકાકા—(તપકીર સુંઘતા સુંઘતા, જરાક થાક ચઢી હોય તેમ
રતીને હાંક મારે છે.) દીકરી રતાં, જરા અહિયાં આવતો
(પાછું) રતાં આ રતાં કહાં ગઇ.

રતી—(દોડતી, દોડતી હાથમાં વાતની ચોપડી લઇ ખોટી ધરપથ
કરતી આવે છે.) વરી તમેને શું થયું ? (સ્વગત) મરે મારી
અધુરી વાતબી પુરી નહિ કરવા દેતાં જો (ઝહેર) કાકાજી
શું છાતીમાં ક્રેમ્પ બરાઇ ગયું કે ?

ઇજકાકા—નહિરે તું વરી એવી દુઆ કાં મગિય; દહ વરહના દુઃખને
તું વરી કહાં યાદ દેવાવેય. દીકરી મેં મારો કેટલો પછડો
ડાકટરોને ને ગામેગામની દવા કરવા હાઈ ગાડીબાડીઓમાં,
એ દુઃખ પાછળ પાપડીની કાતી ખરચ્યોછ, તે તું કયાંથી
જાણે. છેલ્લે તો મને છેક સુંબાઈવેર જતું પડીયું
ને ત્યાં મોટા મોટા ડાકટરોએ મારા ખુબ પછડા ખાધા.
કોઈના હાથે જરાક દરક પડે ને એ બધું પાછું ને
પાછું ઉભરાય જ કરે.

રતી—બસ, બસ કાકાજી હું સમજી ગઈ. એમ કરીને વળી તાહેલા મારવા મને બોલાવી—તમે તો હવે સારીકાની દીસાજ. ચાલો હું જાઉં.

છાકાકા—નહિ, નહિ દીકરા; જરા હમણ તો લે. પછી નાસ્તા નાસ્તા ડાકટરો કરવાનું મેં છોડી દીધું. કારણ મારા એક દોસ્તે કહ્યું કે તમે ભેમ. ડી. ડાકટર આગળ જવો; તેવણુ જરા શી વધારે લેહે પણ તમોને જરૂર હારા કરહે. આપણે જોયું કે દુઃખ આગળ પછડો હું છે? કરીને પેલો ડાકટર જે વેલાત, અમેરીકા, આફ્રીકા કે અરબહતાન (યાદ કરીને) કહાં કાણુ જાણે જમને ભેમ. ડી. ની ડીઝી મેળવી આવેલો તેની પાહે ગયો. ને ખરું કહું, ભેમ. ડી. એતો મજેની દવા આપીને કરેમ્પ બરેમ્પ (આંખ વીચીને) અંદર છાતીમાં ભરાઇ જતુંથું, તે બધું બહાર નીકળી ગયું ને આપરે તો બા હારા થઇ ગીયા. દીકરી, તું જાણે જો હવેથી એ દુઃખની યાદ આપી તો. હવડા તો મને જરા થંડી જેવું ભરાઇ આવેની તેવું લાગતુંથું.

રતી—પણ હમણા તમે કેમ છેવ, તે બોલી દેવોની કે પંચાત આછી. મરે મને બધું કામ કરવાનું પડેલું છે.

છાકાકા—દીકરી, હમણા તો તદ્દન હારીકાની છે. પણ દીકરી આજે મારાથી બજારમાં નહિ જવાહે; તે તું કંઈ કુકું પાકું નહિ રાંધી નાંખે!

રતી—(મીઝશમાં) દરીએ બણવાળી નહિ જવાના કે શું! (સ્વગત) જરા પટે તો મારી વાર્તા પુરી કરે.

છાકાકા—નહિરે, જરા મારો રાજનો ટાઇમ થહે ને બણવા તો જવાહ. રતી, હવે તું કંઈ હારી હારી વાત કર નહિ તો એક ખોદાયજીતું ગીત મા.

રતી—કાકાજી મને પહેલે ગાવા ગમેજ, પછી સારી સારી વાત કરશું. (માથ છે.)

ગાયન ૨ જી.

(ગાઇ રહ્યા બાદ)

રતી—(જણી જોઇ કાકાજીને તેવણના ધણીયાણી યાદ દેવરાવે છે.) વારે કાકાજી, હું એમ કહું કે મારા ખીચારા કાકીજી તો

ખુધાં હતા. કેમ ? ને વરી નવસારી વેરથી ઉદ્વાડમાં પોતાના
ખાવાના કાકાના દીકરાને કુતવા આપ્યાં ; ને એ પોતેખી
ખીચારા તેવનની પછવાડે થોડા દહાડામાં મરી ગયાં.

ધણકાકા—દીકરી મારા નહીંમમાં રંડાપો આહે તે ક્યાં જાય ?

રતી—પણ, કાકાજી એવન મરી ગીયાં તો બહે, પણ એવને મને
પરણાવાની વાત કાઢેલી તેખી એવન તો કંઈ ખુલાશો ક્યાં
વગર ખુદામજીને ત્યાં પોતાની સાથેજ લઇ ગીયા શું ? તમને
કંઈ તે છોકરાંનું નામ નીશાન આપી ગયાછ ?

ધણકાકા—નામ હું, ને ઠંકાણું હાનું ? એ મરતી વખત હું કહી
ગઇ તે હું તો કંઈ જાણતોખી નથી.

રતી—ત્યારે તો ડાસાં પોતાની સાથેજ નામઢેકાણું આખરે લઇ ગીયાં.

ધણકાકા—હં હવે હમજીઓ, જરા તું ખુલાહો કરીને બોલની કે
તારે માટે કાજ બાજ હોધેતું, હું તો જાણતોખી નથી. મારી
પુતલી તો એવી બહી, દીકરા, કે હઉતું હાઈ જોવા તૈયાર.
ખુદા જાણે કે કાણુ કાણુનું એને હાઈ કીધું આહે. ખીચારી
મરતાં મરતાંખી એવા હાદી રામહનીના કામ કરવા ગઇ;
પણ ખીચારીનું પાડ પડ્યું નહિ જો...(રડી પડે છે.)
ઓ પુતલી તું, હું કામ મરી ગઇ ? તે...એ તો લોકે લોકનું
લલું કીધુંજ જો .. ને તારા વગર મારા હાથપગ તો
તદનજ બાંગી ગયાજજો. (દયકાં ખાતાં અં અં ઉઠે) પછી
તા.....તારા કારણનું હું થયું દીકરી ?

રતી—અરે, જરા મુગા રહો. સમજો, તમે તો જાણોજ કે હું મારી
કોઠરીમાં નવસારી ગામમાં એકલી સુખી તો હતી. તેવામાં
એક દહાડે તમારા બહેસ્તન ધણીઆણીએ એક મોટું જેવું
કાગજ લખીને જણાવ્યું કે દીકરા હું મારા ખાવાના કાકાના
દીકરા જેવણુ ઉદ્વાડમાં યુજરી ગીયાછ તેવનને પગે લાગવા
જાઉંજ.

ધણકાકા—(વચ્ચે) અરે, કાકાના દીકરાને પગે લાગતા તો પોતેજ
ખીચારી મરી ગઇજ (રડે છે.)

રતી—અરે વચ્ચે રડે ના, મારી કંઠની તો જરા સમજો.

ધણકાકા—(આંખો તુંછી) હા, હા હમજીજ, બોલ આગળ દીકરા.

રતી—ને એમ લખેલું કે થોડા દીવસની વાતપર તું મને મલવા આવીતી, ત્યારે મેં જે પેલા છોકરાની વાત તારી આગળ કીધેલી કે ઉદવાડામાં તારે વાસ્તે એક ખાનદાની છોકરો સોધી કાઢ્યોજ, જે કાર્જ તારે લાયકતુંજ છે, તેનેથી આપણે એ મસે ભેતા આવશું.

છજીકાકા—એટલે કે, એક કાંકરે બે પક્ષી બીચારી મારવા ગઇ.

રતી—હા, એમજ ને વરી એમ લખેલું કે બે કંઇ ત્યાંજ નક્કી થઇ જશે, ને આપરાથીબી બનશે તો ત્યાંજ ચાર ચોખાબી પરાવી આવશું.

છજીકાકા—અરે પુતલી, તું કેટલી ભલી; અરે કેટલી ભલી (રડે છે.)

રતી—અરે ભલા શાણા ? મારું કાર્જ તો બરાબર જોડ્યા વગર ચાલી ગીયા ને વળી ભક્ષાં ! હું ચાલીશમાં બે કમની નાદાન છોકરી, નવસારીના છટ્ટા ખુણામાં ગગરી રહેલી ને એવન પરણવા નીકળ્યા. નકામાં સુતેલા સાંપને જગાડીને પોતે તો પોઆરા માપી ગીયા. હું તો મુઘ પરણવાના નામપર પુરો મુજનેજ બેઠેલી, કે ગામમાં પરણીને ફાણુ સુખી થયુંજ કે વરી હું થવશ.

છજીકાકા—એમ નહિ બાલ્યે. હજી હાજંજ થહે.

રતી—ને...એ હું તો એવનના કહેવા પ્રમાણે તમારા લોકની સાથે ઉદવાડામાં આવી, ને એવન તો કહેવા લાગા જે આજ તો મુરત નથી, કાલે તો શનીવાર છે, પરમ દહાડે તો અમાસ છે, ચોઠે દહાડે તો કારી ચૌદસનો બારી દહાડો છે. એમ કરીને પોતેજ સારે દહાડે ધસડાઈ ગયા. હવે મારું કાર્જ કોણ સોધશે ? કાકાજી. (બેઠી જણા સાથે રડે છે.)

છજીકાકા—(રડતાં રડતાં) દીકરી, રડના; હું કારજવાલીને નહિ તો કોઇ મારા આજખાન પીછાનવાલાને તારું કારજ હોધવા કહેવા; નહિ તો કચહરમાં નહિ તો જામેમાં હાદી રામહની આવેચ તેમાં હું પોતે વાંચી જોવા ને તુંને કંઈથી કરી ટકાણે પાડા. હું કંઈ તારી કાકીની હાથે મરી નથી ગીયો. બહેસ્તન વારંવાર કહેતીથી કે 'છજીબાઇ. દીકરી તો હાહરેજ હોબેજ. લોકો છોકરીઆને કુંવારી રાખેચ તે મને

જરા ગમતું નથી, જે હું તુને પરણાવા તો એનું રૂંદખી
ખુદાયજીને ત્યાં ખુદીજ થહે. ને ફેફશે કે મારું અધુરું કામ
મારા હેતવંતા ધણીએ પુરું કીધું.

રતી—વારું કાકાજી. પણ કાંઈ સારેજ શોધજો. નહિ તો કાકીજી
બોલતાતા તેમ નહિ થાય જો (થોડું ગાય છે.)

કુંવારું રહેતું બહેની ધણીજ સારું
બરી ગીયું પરણવાનું—ઓ માયજી બરી
સારે ફેફાણે પરણ્યે, તેમ નાહ તો
જુગ જુગ રડવાનું—ઓ માયજી—જુગ

ધણકાકા—તું ના ગભરા, તું કહેય તે બરાબર છે, હું તો ફોઈ
તારે લાયકનોજ, તારા હબાવને મલતો ગરીબજ હોધા.
તુંને મોઢાંચર પાઉડર ને બાલને કલ્પ લગાડવા દે ને કાંઈ
ફાડો ખોટા દાંતખી પહેરવા દે તેવો ગાય, ગોલાખ જેવો
હોધા. ચાલ, હવે મારો દરીયે જવાનો ટાઇમ બરાબર ચુકોજ.
(એક દીપોષ ઉપરથી બણવાની ચોપડી તથા પાધડી લઈ)
હાહેબજી, રતી દીકરા, તુ રોજ રાંધીને પરવારીને તૈયાર
થાયય તેમ નાહી ઘોષ જલદી પરવાડી જ.

રતી—વારું કાકાજી. વહેલા આવજો. ધણું તરકામાં ઉભાં રહીને
બનતાના નહિ તો કેમપ આવશે.

ધણકાકા—હું ! હું ! (છેડાઈ.)

રતી—મકું જે માથું બાથું હુખી આવશે.

ધણકાકા—તે હું તો દીકરી છત્રી આધીને એક મોટા પથ્થર ઉપર
બેહુંજ.

રતી—ધણું સારું. (છુટતા પડે છે.)

અંક પહેલો.

પ્રવેશ ત્રીજો.

સ્થળ—ઉદવાડા.

[કળકળાદીથી ભરેલો આશુબાગ—શીરીન, મેહેરબાનુ, ધના, અને જીલાનું બાગમાં ફરવા આવતું. કાવશનું પાણુ ભરાતું છુપાતું આવતું. બે બાળકો ઝાડની નીચે બેસી પોતાનો નાસ્તો ખાય છે.]

મેહેરબાનુ—(બાળકો આગળ જઈ) એ પોરી તુમચા નામ શું ?

રાધા—માઝા નાઉ રાધા.

મેહેરબાનુ—અની એ પોરા કાણુ ? એચા નામ શું હય ?

રાધા—એ માઝા બાઉ. એનચા નાઉ રામા.

મેહેરબાનુ—(મોટેથી હસીને) અરે શીરીન, જીલા, ધના અરે અહિયાં આવેરે ! આ ઘાટીના પોર્યાંઓ મારા મોથા દોસ્ત બન્યાછ. એકનું નામ રાધા ને બીજનું નામ રામો.

(સર્વ જણા મેહેરબાનુ આગળ નચછ. દોડતાં શીરીનનો રૂમાલ પડી નચ છે. જે કાવશ અલગસે ઉંચકી લે છે અને ઝાડની પછવાડે પાછો સંતાય છે. પણુ મેહેરબાનુ તથા રામો કાવશને રૂમાલ ઉંચકતા જુએ છે.)

જીલા—ચાલો, આપણે પેલા પોર્યાંના માથાં ઉપરથી ટોપી ઉચકી લઈએ. જોઈએ શું કહેય, જરા મળ્નહબી પડશે.

કાવશ—(સ્વગત) પોરી તો કેવી જખરી છે. ગોરાનીની હોય તોજ આવું હીંમતભર્યું કરે.

ધના—હા. જા, જા, ગમત પડશે. જોઈએ કંઈ રડવા તતરવા મંડી નચછ કે !

કાવશ—(સ્વગત) આ તો કંઈ હેયાની પોરી લાગેછ, આગળ રહીને રડાવેછ. કાંઈ કસછ બસબની છોકરી હોશે.

શીરીન—(જરાક યુસ્સેથી) નહિ, નહિ, બચ્ચાને સતાવવામાં શું શયદો, ચાલો, આપણે એ લોક સાથે બીજી વાત કરીએ.

કાવશ—(સ્વગત) આ તો ખરેખરી હાતમ દીલની ધરૂન છે. અને લોહીબી તો ઝનુની ધરાનીની માફક ઉકરેછ; લગાર ખુનીબી હોય તો કાણુ જાણે, મારા બાપ, પણ આપુને શું દામ છે;

જેમજે તો ઉઠજે ને જેમજે તો થંડુ પડે. આપુને તો બા
આ દોઢીઆ મદ્યા કે આય પાછા વેલાત.

જીલા—હા, શરીર કહેછ તે બરાબર છે.

ધના—મનેખી જીતા બચ્યાંઓને છેરવા ગમતું નહિ જો. આખર કરે
ને બચ્યાંજ, અમર્યા ગભરાઈ બહારાઈ જાય તો ક્યાં પહોંચાતી.

શીરીન—(આગલ જઈ) તુમચા આઈ બાપ હય કાય?

રાધા—રામા—હા હય, બાઈજી.

જીલા—(રામાની નાધલી સારંગી તરફ હાથ કરીને) એ લાંમ લાંમ
લાકુંડયા તારવાળા કાય હય ?

કાવશ—(સ્વગત) તારું માથું.

રામા—એ માછ ગાણા બજવાયચી સારંગી હય, મી બજાવતે
આની માછ બહેની એ જમજમયા જેવું ન ગાના મનતે.

કાવશ—(સ્વગત) ઉઠી મરની, ગાણા ને બાણા, મારે આ પોટટી
આગળ મારી વખાણતું ગાતું ગાવાતું છેને.

રાધા—(ચાળામાળા કરી વચમાં બોલી ઉઠી) અમી બજાવતે તો
હમાલા પૈસા મીલતે એ.....હં પૈસા.

ધના—(નખરાં કરી) કેમ, સુક્યાણી મ્યુછીક ને એ તારની સારંગી
સમજવીછ કે ?

કાવશ—(સ્વગત) નહિ, નહિ, નથી સમજવી.

જીલા—હા, હા, (પોચાંઓને) અમીખી તુંમાલા પૈસા દેઇલ.

શીરીન—હા બોલ તુમચા ગાના.

કાવશ—(સ્વગત) મરી ગીયા ઠાર.

(રાધા અને રામા ગાય છે.)

ગાયન ૩ જી.

(ગાયન પુરું થયા પછી શીરીને તેઓને એકેકા રૂપો આપ્યા,
જે લઈ તેઓ ખુશી થઈ, સર્વેને સલામ કરી જવાની તૈયારી કરી.)

મેહુરબાનુ—જાલો, શીરીન હવે જાસ થઈ ગીયા. માયજી ઘેર વાત
જોતા હશે.

શીરીન—(હસીને) ધના, જીલા આજે તો આપુને કંઈ બધીજ મળ્લ
પડી હં. જાલો હવે જમજમે વાતમાં ને વાતમાં તો બધું
લેત થઈ ગીયું.

(સર્વે જણ ચાલવા માંડે છે, કાવશ આગળ આવી સાહેબજી
કરી સર્વેને રોકે છે.)

રામા—(પોતાની બહેનને) એ શેઠ તો બાપચા રમાલ ચોરના
તે! મી બાઈલા સાંચુ?

રાધા—(ગભરાઈને) અરે રામા, એ તું કામ કરતો. એની રંગરેણ
કપરા પહેરવા હવે; તે તું પહાતે નાહી. અના એક થોસા
તુલા દેલ, તો ભરૂંન જામલ, ગુપચુપ રહાની, તુજ કાંઈ
જેલા? (એમ કહી ત્યાંથી બાઈને લઈને ચાલતી થાય છે.)

કાવશ—(શીરીન આગળ જઈ મોટેથી) સાહેબજી, શીરીનબાઈ કેમ
મને આજખતા નહિ હોવ, તેમ કેમ કરોચ? ને વરી સાહે-
બજી કાંઈ મીજસમાંજ!

શીરીન—અલબત્ત મીજસમાંજ. હું કંઈ તમોને આજખતી નથી.
અને વળી હમારા માતાજીનો એવો હોકમ છે કે, પારકા
મરદને બરાબર આજખ્યા વગર સાહેબજી કે સલામ નહિ કરવી.

કાવશ—અરે પ...ણ, હું તો ગેઈ કાલનો તમારા બાવાજીના ઘેર-
માંજ પડેહણ તરીકે ઉતરેલો છેઉં, ને તમે મને નહિ
આજખતા.

ધના—તે તમે બાવાજી પાસે જાવો. અહિયાં તમારું કામ નથી.

શીરીન—(ચુસ્તથી) હોશે! તેમાં હમને શું?

કાવશ—પણ જો તમે માનતા નહિ હોવ તો હું તમને ખુલાશો
કરૂંચ. મારો રૂમ તમારા રૂમથી જરાક દુર છે, તે કદાચને
તમે નહિથી જાણતા હોવ કે હું તમારે ત્યાં ઉતરેલો છેઉં.
અને મેં તો તમને એમ આજખ્યા કે ગઈ કાલે તમારા
બાવાજી ને હું, જરા તાહેલા તપ્પાં મારતાયાં ત્યારે એવને
બધી વાત મારી આગળ કરી. પછી વાતમાં ને વાતમાં એવને
કંઈ તમારી વાત ઉપર હિતરી પડ્યા ને કહેવા લાગ્યા કે
મારી શીરીન દીકરી તો બહુ સ્વાણી ને હુશ્યાર પણ છે.
એમ બધી તમારી તારીફો કરવા લાગ્યા, ને મને કહ્યું કે
કાઈ દહાડો હું તમારી સાથે એને ઇન્ટ્રોડયુસ કરાવશ. હમણા
તો એ બાગમાં ફરવા ગઈ હશે. તેથી મેં વીચાર કીધો કે
આવતી કાને હું પણ ત્યાંજ ફરવા જઈશ, ને તે પ્રમાણે
તમારી સનમુખ સેવક આવી ઉભા છે.

શીરીન—(જરા ગભરાતમાં પડે છે, પણ મેહેરબાનું તરત જવાબ
આપે છે.)

મેહેરખાનું—(વચમાં પડી) હા મેં થયુંને હમારા ઘેરમાં જોવાછ પણ,
થમે હહયાં શું કરવા આયાછ ? શેઠજીએ કંઈ તુંને આદિયાં
મોકલ્યા નથી તું જુઠ્ઠા છે.

કાવશ—(નહિ સમજ્યું હોય તેમ વાત અંગળ ચલાવેછ.) જી, હું
તો ધણો વખત વેલાતમાંજ રહેલો હતો. અસ્તો મુંબઈ
આવ્યાને પુરો એક મહીનોખી નથી થયો. હું ડેનટીસ્ટની
પરીક્ષા પહેલા નંબરે પાસ કરી આવ્યો તેથી મમઇ...જી
મેં એવું ઈચ્છેલું કે જે પાસ થવસ તો ઉદવાડા જઈ અગ-
રની માચી ચઢાવીશ. તે હું માચી ચઢાવવા આવ્યોય. જ્યારે
મેહેરવાનજી થોડા વખતની વાતપર હાંદુસ્થાનમાં આવેલા,
ત્યારે હું મારા બાવાજી સાથે એવનને ત્યાંજ ઉતરેલો, ને આ
વખતખી એવને મને જોસ કરીને પોતાને ત્યાંજ ઉતારો
લેવા કહ્યું.

શીરીન—(કાવશને નો કાયાં કરીને) ચાલો ધના, જીલા આપણે
ત્યારે જઈએ. કાણુ જણે શું બકેછ ? વેલાત જઈ આવ્યા ને
પહેલા નંબરે પાસ થયા !

જીલા—મરે પોતે પોતાનીજ વખાણુ કરેછ !

કાવશ—(ધનસહટ લાગવાથી તાણો મારેછ) અરે હું બકતો નથી.
શું ? તમે ઉદવાડામાં આવી અંગ્રેજ બંગ્રેજ શીખ્યાં તે પર
પાણી ફેરવ્યું કે ? એમ કોઇને પીછાન્યા વગર અપમાન કરોછ;
તે કંઈ તમારી એટીકેટ નહિ કેહવાય. (ધના, જીલા તરફ
હાથ કરી) આ, આલ્યા ગપાતો એવી રીતે વાત કરે
તો છાજેખી, પણ તમારા જેવા શીખેલુ સુધરેલા એવી રીતે
વાત કરે, એવી મને ખબર ન હતી.

જીલા—(લાંબા લાંબા હાથે કરી મારવા જાય તેમ) મુંવા ! આલ્યા
ગપાત કાણુને કહેછ ? આલ્યા ગપાત હોઈએ તો હમે હમારે
ઘેરનાં, ને તું કાણુ ? હજમરો કે ? સાહેબના કપડા પહેડીયા
ને મોહમાં આતશ લીધો તેથી કંઈ સુધરેલો થઈ ગીયો કે ?

ધના—જીલા, તુંને કંઈ ચીરડાઈ જવાનું કામ નથી. તું સમજતી
નથી, પણ હું તો સમજી ગઈએ. અરે, એની ખાટીમીઠી
નજર શીરીન પર છે, શીરીન પ...ર ! તેથી શીરીનને ચઢ-

દાવી આપેય કે તમે તો સારા છેવ ને દાલા છેવ, ને બીજા જંગલી. (કાવશને જોઈને) જા, જા. અહિયાં કંઈ ખાન ખાન ના ખાતો, નહિ તો આદ્યા ગપાત તુંને એક બુકર્મા સપાત કરી નાંખશે, જાણેછ કે ?

શીરીન—ધના, તું શું નવું નવું બકેછ. મારા નામપરથી આવારીઉરે આવું !

કાવશ—(અપમાન થવાથી શીરીનને) આ તમારી નોકરડીઆનું મોહતું અંધ કરો નહિ તો કંઈ વધારે થઈ જશે.

શીરીન—(ગુસ્સે થઈ) ખબરદાર. તમે નોકરડીઆ ફાણુને કહેવોય ? ફરીથી એવા સખુનો બોલ્યાજ તો યાદ રાખજો. જવો, મુંગાં મુંગાં અહિથી નહિ તો કે અમથા પીખાઈ જશે.

કાવશ—(ભારી પડવાથી, જમીન ઉપર તીકીયા કરતા) ચાલો બેહેન ત્યારે તમારા સખુનને ખાતર હું એ લોકને માફ કરુંય, કારણ, મને તો આજે મારી એક વાત જાહેરજ કરવીજ તે એ કે.....

મેહરખાનું—(વચ્ચે બોલી ઉઠ્યા) યું ઉઠઉ.....
ધોનમાય કહેય થેમ, થમારા ખાત્તા, મીઠા નોઝર શીરીન પર છે કે ? થમુંને હું માથાથી ફગ સુધી બોલખુંછ. ને તમે હમણા ને હમણા શું ચોરી કીધાજ તેથી હું જાણુંય. સીધા પાધરા જાઓ.

કાવશ—(સ્વગત) આ લોકને આદ્યા ગપાત કહેવાનો છબરડો થઈ ગીયો, પણ કંઈ નહિ એક બે બોલ તો એના કાનમાં રેડી તો જોવું, કંઈ થોડો ધણો ખુલાશો તો જરૂર મળશે. (ગળું ખંખારી હીંમત લાવીને.) હં. અઅઅ શીરીનખાઈ, તમે હવે બધી વાત બાણુએ મુકી દેવો, ને જરા મને શાંતિથી સાંભલો. જોવ, હું તો અહિયાં ખાસ તમારા હાથની માંગણી કરવા આવ્યોજ.

શીરીન—સર્વે—(ચીચવાઈ) માંગણી !

કાવશ—હા, માંગણી. સમજો (જોરમાં મોટીથી) આઈ હેવ ફોલન ધન લવ વીથ યુ એટ ફર્ટ સાઈટ. હું તમોને જોતાને વારજ દેલો થઈ ગયોજ. શીરીનખાઈ શું તમારી ખુબસુરતી છે કે એક અપંગ માણસનેથી દેખાય તેવી. આ ગોડ ! કેવી

જાનુવરી ખુબસુરતી તમારામાં દીશે છે. આહો તમારું બદન તો જાણે એક સરોવરના ઝાડ સમાન સીંધુસટ છે, ને આંખો તો કપડામાંથીબી તારાની માફક ચલકાત આપી રહી છે. આ ગોંડ, જે આ કપડું મોઢા ઉપર નહિ રાખે તો વળી આરજ તમારી બ્યુટી ખીલી નીકળે. જે હું ખરું કહુંચ. ફાર ગોંડસ સેક આ કહાડી નાંખો (આગળ જઇ યુરખો કાઢવા જાય છે.)

શીરીન—(ઉચ્ચેરાઇ) આ ! જે શરમ વટલાઇ ગયલા પાપી કુતરા ! શું તું હમોને બાઇ માણસ જેમને અહિયાં મળક મસ્કેરી કરવા આયો છે કે ? શું તારી વખાણથી હું ઉકમઇ જવાની છેઉ કે ? ગાંમમાં તુંને કોઇ તારા જેવી વતલેલ મલી નહિ કે તું અહિયાં નીરદોષોને નરવાને મુંબઇ વેરથી આવ્યો ?

જુલા—એ, તારા વેલાતી ફાં ફાં અહિયાં નહિ ચાલશે.

ધના—ધ્યાનત હોજે, એવા તમારા વીચારોને.

શીરીન—ખુદા એવા નક્ક માણસોના હાથો, મોઢાં ભાગી જાને ! ટુકડે ટુકડા થઇ જાને ! એવી મારી બદ દુવાઓ તમોને આમીન થાય.

જુલા—કદાચને તમારો દેખાવ બહારથી શુસેલીત ને દમામદારખી હોય તો શું થઇ ગયું ? અને વહી તમારી સાથે જેમજે તેવી તમારી ભપકા સપકા ભરેલી ડીઝીખી હોય, તો તે સલશું દીપાવવાને તમારા ભેજાંમાં શકતી દીરતી નથી.

શીરીન—દુન્યાની રીતભાતનું તમારામાં અમૃત દીરતુજ નથી; તેથી જે રીતભાતના જ્ઞાનને કદાચને સડો લાગો હોય, તો તે એક બાહોંશ શીક્ષક આગળ જઇ શીખી આવો તો સારું.

કાવશ—બાઇ સાહેબ, હવે ધણું થઇ ગયું. તમે જ્યારે એકલા હશે ત્યારે હું ફરીથી બાવીશ, હાલ તો માંડી વાળો. આ જુદા-કોના દેખતા હું તમોને કંઈ કહી શકતો નથી.

મેહુરખાનું—(એકદમ યુરસે થઇ) અરે જુહાકી દેવ, શાશ્વત થઈ ગીયા ? બસ જે કરે તે ભરે, એના તું હમણાંજ સવાદ ચાખે તો ખીજ વખત કોઇ છોકરીને સથાવે નહિ. યુને થો ખોસરે ખોસરે ન ધોબને ધોબને ખારવા જેમજે, તો એવા ધોંગ લઇ બેઠ-

લાએ ઠોકાણે આવે. (આગળ જમ કાવશનો કાન પકડે છે)
 ધના, જુલા ઉભાં જાણુ રહેયાછ? એ છુઝાને જરા મેઢી
 પાખ આવે.

સર્વે જણા—(કાવશને મેઢીપાક જમાડે છે ને મામન ગાય છે.)

ગાયન ૪ થું.

અંક પહેલો.

પ્રવેશ ચોથો.

(ઈલકાકાના બંગલાની બહાર રતાલુખાડ લોજ કરી હીવાલ ઉપર પાટીઈ દીસે છે. રતી એસ્કી મેસ્કી થઈ, ખોટા શેપ કરી, બારીએ એક બનાવટી પુતલા માફક ઉભી રહી રમાલ ઉપર ભક્ષી કાઢે છે. જેવું કોઈ તેણીના દરવાજા આગળથી પસાર થાય કે, પોતે વધારે ખુબસુરત લાગે અને કોઈ પણ પારખી નહિ શકે કે આ પુતલું છે કે જીવતું બૈરું છે, તેવી રીતે સીવતી અટકી જઈ સ્થીર ઉભી રહે છે. નરીમાન ત્યાંથી પસાર થાય છે, અને આચ્છીતી નજર બારી ઉપર પડે છે.)

નરીમાન—(સ્વગત) આ હા ! આ હા ! આ હું થું જોઉં છું ! હું ધાઈં છું કે જેવું હું માયું છું તેવુંજ આ સફેદ મોઢર છે. હવે પરવરદેગાર કંઈ મારી ઉપર મહેરબાની કરશે એવું લાગેછ. ચાલો, ચારે આગળ વાત વધારીએ. (માયું ધવડેછ) પણ કેમ વધારીએ કહેવલ છે કે “કાલ કરીયાતું આજ કરી લો, કાણે દીડી કાલરે”, વાસ્તે મારે તો આજને આજ જરાખી ઝાળખ તો કરવીજ જોઈએ, ને જો ધીલ કરી, કાલપર રાખશ તો કાલ ખીજો આવતી કાલે એનો જરજ લાલ લપ લેશે, ને આપરે તો સાણુ સુકાવ્યા જેવા રહી જમથું. હા, જરા હીંમત રાખી કંઈ પ્રપંચ કરું (જહેર) હં ! જી ! બજારનો રસ્તો અહિંયાથી આવે છે ? જી, મને જરા બહમનશા ખુમલાને ઘેર જવાતું છે. (ડોકું ધુણાવી) તમે એવનને ઝાળખોછ કે ? (કંઈ જવાબ મળતો નથી. રતી વધારે અકરખ સકરખને ઉભી રહેછ.)

નરીમાન—(સ્વગત) અરે, આ તો મુંગી છે થું ? નહિ તો મીનતુ કે માટીતું આવળુ છે થું ? થું થું થું—ઉફ...થું.....કરંછ, થું

નેઉછ. માટીના પુતલા સાથે વાત કરું છું (ચીરકાંઈ, જરા ચેતીને)
નહિ, નહિ એમાં કંઈ ભેદ હોવો ન્નેધએ. દીસેછ તેા તદનજ
નજે જીવતું. જરા પાછું કંઈ પુછું (સરખો થઈ) (નજેર) જ,
જ, બાઈજી ! જજી સુખડયાનું ઘેર આજ રસ્તેથી આવશે કે ?

રતી—(ચુસ્સે થઈ, લાંબા દુકકા હાથ કરી) શું ત્યારની વાત થઈ
મારું માથું ભેળું ખાઈ નજીયો ! બજારનો રસ્તો અહિંયાથી
આવશે કે ? બુમલાનું ઘેર અહિંયાથી કે ? સુખડયાનું ઘેર
ત્યાંથી કે ? (મોટે મોટે) મરે, હમે અસ્તો પંદર દીવસ થયા
અહિંયાં આયાજ, ને આખાં ગામને કેમ ઝોળખ્યે ? નીકળો
અહિંયાથી. (કમરે હાથ દઈ, ચેરમો ચઢાવી સ્વગત)—કોઈ
ઝોદાની સકાર વગરનો છે, ને વરી પારસીના ડ્રેસમાં છે,
તેથી જરાબી વાત કરવા નહિ ગમતી.

નરીમાન—(સ્વગત) એ ધીમે ધીમે શું બળડે છે. પારસીના કપડામાં
હું સજ થયો છું, તે એને નહિ ગમતું લારે શું અંગ્રેજી
કપડા પહેડીયા હોતે, તેા જવાબ આપીને વધારે વાતબી
કરતે ! યા ખુદા, ત્યારે લાવની હુંજ અંગ્રેજી ડ્રેસ પહેડી
આવું ને પછી તું ન્ને, કે તું કોણની સાથે વાત કરેછ.
(મોટેટથી) બાઈજી, કંઈ શીકર નહિ, તમુને રસ્તા કંઈ બજાર
નહિ હોય તેા તેની ચીંતા નહિ. તમો ચુસ્સે થયા હોવ, તેા
માફ કરજેજી. સાહેબજી (ચાલી ગયછ.)

રતી—ઓ વાલરે, મારા માથાનું નજી દહી કરી નાખ્યું. લાવ જરા
નીચે કમપાઉન્ડમાં ચોખ્ખી હવામાં ફરી આવું. (કમપાઉન્ડમાં
સામે કાકા થાય છે.)

ઘણકાકા—કેમ, દીકરી રતા તું અહિંયાં કેમ !

રતી—જરા ગરમી પડેછ, તે જરા થંડી હવા ખાવા નીચે ઉતરી.

ઘણકાકા—ત્યારે તેા મારેબી જીવ જરા વધારે થંડો થાય તેવું કંઈ
મધુર ગા.

રતી—વારું, ગાઉંછ.

ગાયન પ મું.

(રતી ગાયન ગાઈ રહે છે. કોશીશા આવે છે.)

કોશીશા—બાઈજી, બાઈજી, બાજીમાંનું પાણી બધું સુકઈ જઈ ને
બાજીબી બરી બરી ગઈ. ને...અસતો ગોસ હુંઉ પાટલા

ઉપર મુકીને કાપવા બહિષ, તેટલા પાસેના કુતરો જેઠી, માથ હાથને કાપુ મારીને બધ ગીયો ને સીરી ઉપર બેસીને ખામજ (હાથ ઉપર કાપુ મારવાથી રડે છે.) ઉઠે.

રત્ની—(ચુસ્તે) મરે તું કંઈ સંભાળતી નથી, રડી શાણી મરે છે, મારું ગોસ બધું ખવારી દીધુંને, ઉપરથી રડી ગોખ્યાઈ કરેછ. ચાલ (બેઠે જણા રાંધણીમાં જાય છે.)

મજાકાકા—(મોટા ડોળા કાઢી) ચા.....લો, આજે તો જુએ મરવાતું ! એ પોરી કંઈ દુસ્વારી વાપરી મને કંઈ ખીણું ફૂકકું પાકકું કરી આપવાની તો નથીજ, તે મારી ખાતરી છેજે. ખસ, બરેલી બાજના પોપરા ને કાલો કવરો રસ જે કંઈ જોહે તે આપવાની. ચાલો બાપા ! આપરેથી રાંધણીમાં જઇને જોઈએ કે ત્યાં હું ગડબડ હડબડ થાયય (જાય છે;)

અંક પહેલો.

પ્રવેશ પાંચમો.

(તહેમીના, મેહેરવાનજી અને શિરોઝખખત વાતે બેઠેલા છે. નજદીકમાં એક પારસલ પડેલું દીસે છે, અને કાવશ પણ ત્યાંજ આવે છે.)

મેહેરવાનજી—આવો કાવશજી, (શિરોઝખખત, સાથે જોળખ કરાવતાં) આ મારા ફ્રેન્ડ મીં શિરોઝખખત. હમો બન્ને જણુ એક-મેકને બાઇની માફક ચાહીએછ તેમજ સુખે દુઃખે પણ એકમેકને મદદ કરીએછ. ખીજી એવનની વખાણુ કરું તો, એ બાઇને પરવરદેગારે સંગીતની સારી બક્ષેસ કાઢી છે; જે એવન હમોને વારંવાર ગાઇ સમજાવે છે.

કાવશ—(શિરોઝખખતને શેકહેન્ડ કરતા) તમારા જેવાં એક દુશીયાર મ્યુઝીક જાણુનાર સાથે મને પીછાણુ થઇ છે, તેથી હું અત્યંત ખુશી થયો છું. હું પોતે પણ મ્યુઝીકનો ધણો શોખ ધરાવું છું. જો બાઇજી તમોને વાંધા નહિ હોય તો ફક્ત એકજ ગાણું મને ગાઇ સમજાવશો તો મારી ઉપર મોટી મેહેરબાની થશે.

ફીરોઝખાન—મોટી ખુશીથી.

ગામન ફેરું.

(સર્વે કલેક્સ આપી ખુશી થાય છે.)

કાવશ—શાબાશ! શાબાશ મીં શીરોઝખાન! આ ઉંમરે તમે આટલું સુંદર મીઠું મળુ ધરાવોય એ ઘણી અનન્યથી છે. હું આજનું તમારું મ્યુઝીક સમજી ગયા છેલોજ બની ગયો છું, અને આશા રાખું કે જ્યાં સુધી હું અહિંયાં છું, તેટલામાં તમે મને કંઈ નવા રાગ, રાગણી ગામ સંભળાવશો.

ફીરોઝખાન—હા, મારાથી બનશે તેટલું ગામ સમજાવશ.

મેહરવાનજી—કેમ, મીં કાવશજી તમને અહિંયાંનું હવા પાણી કેવું લાગે છે?

કાવશ—મને તો બહુજ પ્લેઝન્ટ લાગે છે; હવા તો થંડી ને લહેરી છે.

મેહરવાનજી—સવારના ફરવા જવાનું તો બહુજ ખુશનુમા લાગે છે.

કાવશ—હું તો આજે સહવારના પાંચ વાગામાં ઉઠીને ફરવા નીકળી ગયો હતો. તેટલા એક બગીચા જેવું નજરે પડ્યું; તેથી વળી ત્યાં જવાનું મન થયું ને આપરે તો અંદર જઈ જરા એંચ પર બેઠા; પણ તે બાગ ખરેજ હું તમોને શું ફેરું? એક બહેરત જેવો, ને ફળફળાદી પણ ચારેથાર, ખરેજ ઘણુંજ સુંદર બગીચો.

મેહરવાનજી—(અચરતથી) હું ધારું કે તમે આપણાજ બાગમાં જઈ આવ્યા; આજે સાંજે હું તમોને ત્યાં લઈ જવાને હતો, તેટલા તો તમે જઈ પણ આવ્યા. (હસેછે.) ચાલો, હવે તમારી પ્રેઝન્ટ લાવ્યાછ તે બોલીએ.

કાવશ—હાજી, મોટી ખુશીથી.

મેહરવાનજી—(હાંક મારી) નરીમાન.

નરીમાન—હાજી, શેઠ આવ્યોજી.

મેહરવાનજી—આ પારસલ છોડો.

તેહમીના—મેહરવાનજી જરા સચુર કરો, મારી શીરીનને બોલાવો દેઓ, એથી કંઈ નવું નવું બેય.

કાવશ—(ડોકું ધુણવી) હા, હા. ખરું છે શીરીનને તો આવી ચીજો ઘણીજ ગમશે; બોલાવો એવનને.

નરીમાન—(સ્વગત—કાવશની મશ્કેરી કરી) બોલાવો, બોલાવો મત-
લખ્યા ! હું બધું જીજ્ઞાસુ છું.

મેહરવાનજી—અહિયાં ઉધરતા છોકરાંઓનું કામ નથી. શીરીનના
નશીબમાં જોવાનું હશે તો પછી મોટી થઇને જોશે.

તેહેમીના—ઓ વાપ ! એમ કાંય ? ચાલો, જેવી તમારી મરજી.

નરીમાન—(શીરોઝખખતના કાનમાં) શીફળ શીરીનમાયને કાંય નહિ
બોલાવતા.

શીરોઝખખત—કંઈ કારણ હોશે.

(સર્વે મુંગાજ થઈ જાય છે, કાવશ વધારે દાંગ બની જાય છે.)

મેહરવાનજી—નરીમાન, આ કરંડયો ખોત્રો, અને મને અકેકી ચીજ
કાંઈ આપતા જાઓ.

નરીમાન—વારું સાહેબ, (ખોલી, તેમાંથી એક નાનું સુંદર સોબઇતું
કાચનું વાઝ કાંઈ આપે છે.)

મેહરવાનજી—શું સરસ બનાવત, કેટલું નાજુક, વજનમાં પણ હલકું
(ફેરવી ફેરવીને જોઇ પછી) તેહેમીના આ લેઓ, જીઓ.
(પણ હાથમાં આપવા જતાં તે નીચે પડી ટુકડે ટુકડા થાયછ.
બધા ગભરાઇ મેહરવાનજીને ટીકે છે.)

તેહેમીના—ઓ ખોદા ? અસતો હાથમાં પકડ્યું પણ નહિ, ને એક
વખતમાંજ પડતા ટુકડા; કેટલું નાજુક હોશે !

કાવશ—(સ્વગત)—ગધ્ધા કયા જણે જાફાનરી ખાત. તેમ ઇશન લોક
એ ચીજ શું વાપરતાયા ?

મેહરવાનજી—(ધીરથી કાંઈ બન્યું નહિ હોય તેમ) ‘કંઈ નહિ, કંઈ
નહિ, પુટી ગયું તો શું ? (નરીમાનને) બીજું શું છે તે આપો.

નરીમાન—આ ચીચીચી ખરા ચીનાઇ કપ સોસર છે.

મેહરવાનજી—ચીનાઇ ને વેલાતી; (આંગળી બતલાવી) એને આ
બારી આગળ જઇ તમારા હાથમાંથી છોડી દેઓ.

નરીમાન—(ગભરાઇ, બારી આગળ એ, ત્રણ વખત જઇ પાછો ને
પાછો આવે છે.) સાહેબ, મારી હાંમત નહિ થતી. સાહેબ,
એ તો આની માફકજ પુટી જશે.

મેહરવાનજી—(રાખમાંજ) કંઈ શીકર નહિ, જોઇએ શું થાયય.

નરીમાન—શું થાય શીફળ ! વળી ખુરદોજ થાય.

તેહમીના—(મેહેરવાનજીને) અરે, એખી તો કાચ કામ છે, તે બાંગીજી જવાનું તો.

કાવશ—આ શું (સ્વગત-ડોસો ધસેલો છે.) મેહેરવાનજી શેઠ, એખી તો એજ સેમ મેટીરીયલનું, અરે સેમ મેટીરીયલમાંથીજ બનાવેલું છે. (શીરોઝજખતને)—કંઈ એવનને કહેા.

ફીરોઝ—હું શું કહું, મને તો કંઈ એમાં ભેદ લાગે છે.

મેહેરવાનજી—(નરીમાનને) નાંખી દો, નાંખી દો, ગબરાઓચ શાના?

નરીમાન—શેઠના હોકમને તાણે થવુંજ જોઈએ (જેરમાં દોડી જઈ નાંખી આવી પેટ ઉપર પોતાના હાથો મુકી) આ, મારા શેઠ. મારા પેટમાં તો મોટા ધરૂકા પડી આવ્યોછ ! જાણે મારું પેટજ પુટી ગયું ! આ શેઠ. મારું પેટ (રમાલે પવન ખાઈ) આ શેઠ. કંઈ સુઝ નહિ પડતું.

કાવશ—(ચુસ્તે થઈ) મીઠા શીરોઝજખત, તમે તો સમજી છો તે એવનને કાંઈ સમજવશો તો ખરાં.

ફીરોઝ—અરે, એમાં કાંઈ ભેદ છે.

કાવશ—અરે ! ભેદ શું કપાળ ! તેહમીનામાય તમે તો મુરખીને કંઈ કહેવો.

તેહમીના—હું કેહી, વળી પેસુ સમજીની બેહેન છેઉં કે એવનને સમજાઉં.

મેહેરવાનજી—(નરીમાનને) હવે, કાગજમાંથી ખાલીને જોવાની જરૂર નથી, બસ આખી બાસકેટ ખારી આગળ લઈ જવોને, અંકેક પછી અંકેક બહાર ફેંકતાજ જાઓ.

તેહમીના—અરે નહિરે મેહેરવાનજી ! શુન્ના જેવી ચીઝો બાંગીજીયે, (દલગીર થઈ, બાસકેટ બાજુએ ખેંચે છે.)

કાવશ—(વધારે ઉસ્કેરાઈ) મારા મુરખીજી, તમેને એનો કંઈ આધડ્યાજ નથી. એ તો જે જાણીતા હોય, તે લોકજ એ ફેશનએબલ ચીજ વાપડે. એ કંઈ હીંદુસ્થાની લોહાં, લાકડાની નથી; કે ધમાધમ અફાલ્યે તોખી નહિ જાંતે; જો આ ચીજે કોઈ અંગ્રેજ બચ્ચાંને આપી હોય તો શું તે પુશ પુશ થઈ જાય !

નરીમાન—(શીરોઝજખતને) મુરખી, તમે કંઈ પુશપુશ બોલોની, બચારા કાવશજીનું લોહી ઉડી જાયછને.

ફીરોઝખાન—અરે એમાં કાંઈ બેઠ છે.

મેહરવાનજી—જે અકેક નાંખી દેતાં બીહતા હોય તો, આખો કરંડીયો લેંચકીને ફેંકી દેવાની, કે પંચાતી ઓછી.

નરીમાન—(સ્વગત) મારા બાપ ! (બહેર) હાજી, હાજી ! જે હીંમત કરે તો કહી શકું પશુ આ બીચારા કાવશજીનું શું ? (કરંડીયો લેંચકી કાવશ તરફ જોઈ, જરા રડતો હોય તેમ ખોટા ખરો રાગડો કાઢી કંઈ ગાય છે.)

તોપચી, તોપનો ગાળો ફારવા ચાલ્યોરે;

હું તો લડાઈના મેદાનમાં તોપ ફારવા ચાલ્યોરે. તો.

કાવશજી શેઠનું નસીબ એજ,

એ તો તારા ફેશનનો ફેજ.

નીશાની દીસે છે શરૂઆતમાં ટેંક,

નસીબ તારું છે છેક લાંબી છેટ: તો.

(જેરથી કરંડીયો ફેંકી દે છે) અરરરરર...કરરરર.....ર

ધોમ ધોમ ધોમ ભોમ ભોમ ભોમ.

કાવશ—(ઉશ્કેરાઈને નરીમાનને ગળામાંથી પકડી મારવા જાય છે.)

નરીમાન—(ભુમો પાડી) શેઠજી ! બચાવોરે બચાવો ! મેં તો મારી નોકરીની ફરજો બજાવી, બચાવો ! બચાવો !

તેહમીના—(બિહોશ જેવા થઈ જાય છે.)

ફીરોઝખાન—(દીંગ થઈ જઈ, ધુજતા ધુજતા સર્વેને શાંત પાડે છે.)

મેહરવાનજી—(નરીમાનને કાવશના હાથમાંથી છોડવે છે.)

શીરીન—શું થયું ? એ શું છે માયજી ? (કાવશને જોઈ એકદમ ગભરાતમાં પડી, બે ત્રણ પગલા પાછળ હટ્ટે છે.)

મેહરબાઈ—શું થયા માય ? કાણે કાણને માર્યા ?

ટ્રેપ.

અંક બીજો.

પ્રવેશ પહેલો.

(સાંજ પડતાં શ્રીરાઝબખત મેહેરવાનજીને મલવા આવે છે.)

શ્રીરાઝબખત—(નરીમાનને) કેમ, શેઠ ક્યાં છે ?

નરીમાન—વાંચવા બેઠેલા છે. આજ જઈને તેડી લાવું. (પુરસા આપતા) બેસો શેઠ.

(મેહેરવાનજી વાંચતા વાંચતા, તેહેમીના કંઈ સીવતા, અને શરીરના વાતની ચોપડી લઈ મેહેરબાનું સાથે આવે છે. સવે સાહેબજી સલામ કરી બેસે છે.)

શ્રીરાઝબખત—મીઠું મેહેરવાનજી સહવારના જે ઘોંટાલો થયો, તેની મને હજી સુધી કંઈ સમજ પડતી નથી. તમે એક ઠરેલ માણસ થઈને એમ કરો, તેનું કારણ શું તે સમજાવશો ?

મેહેરવાનજી—હા, હું જેનું કારણ સમજાવવા માગું છું; પણ જરા કાવશાહ આવેનેજ શરૂ કરીશ.

શ્રીરાઝબખત—આ હો! લેવ નામ દેતાં વાર, એવનજ આવ્યા.

કાવશ—(જના રતી થરસામાં બેસી) પેલો બદમાસ નોર્યો ક્યાં ગીયો ? કંઈ દીસતો નહિ, મારી સામે આવે તો જરૂર એને એક ગોલાઈ ઉં ખવરાવી દઉં.

નરીમાન—(ધસારાખંધ, બીંધ ચહાવતો, ગડબડ કરી) મારવા ભય તેમ) ક્યાં ગયો! શું કરેછ! આ શું તારી નજરની સામે આવેને દેખોછ. મને અમરથો પકડ્યા શાનો કરેય ? એમાં કસુર દાણુને ? (મેહેરવાનજીને જાણાવી) વાંધને જઈને તો બીહ છે, તેથી શું ધડી ધડી મારા જેવા ગરીબ બોકરાંને દમ ભરાવ્યા કરશે કે ? શેઠનો ખાર મારી ઉપર કાઢેછ ! (થોડી ધુરકા ધુરકા કરી શાંત પડે છે.)

શ્રીરાઝબખત—જે બાબદ તમને પંચાતી થાયછ, તેનો નીકાળલાવવા માટેજ આ સલાહ બરાબ છે. (હસે છે.) મેહેરવાનજી હવે તમે સમજાવવાનું શરૂ કરી દો, કે આ પહેલવાનો લડતા બંધ પડે. (કાચની ચીજ અને લાંબુ, રૂપુ એવી ધાતુ વાપરવામાં કેટલો ફાયદો છે તેની મેહેરવાનજી સમજાવે છે.)

મેહેરવાનજી—સર્વે જણા આ મારી એમ કરવાની રીત નેધને બહુજ દલગીર થઇ ગયલા લાગે છે.

નરીમાન—(વચ્ચે બોલી ઉઠે છે) હાલ, હાલ. ખરા અંતકરણથી દલગી.....૨.

મેહેરવાનજી—હું તો ખુશીજ થયો છું. કારણ તમે સર્વેને આ ચીજે માટે વારંવાર દલગીર તો થવુંજ પડતે. તેથી તેને ભાગના મેં તમોને એકજ વખત દલગીર કીધાં છે. જે સમજી લોક છે, તેઓ પોતાના ઘરમાં કદીથી કાચનાં વાસણો કે કાચની ફેનશી ચીજે રાખતાંજ નથી. કારણ જેવું તે પુટે છે, કે સાથે આપણનું હૈયું પણ થોડું થોડું ફેરતુંજ જાય છે. વારે ધડીએ હેઠત પડે છે, તેટલુંજ નહિ પણ એ ખરચાણ ચીજ છે. મારા ઘરમાં ધર સંગારની કે વપરાસની ચીજે છે, તે મારા આપદાદાના વખતની છે અને તે જેમ ગમે તેમ અફાળી, ઝીકાળી બચ્ચાં, છોકરાં કે નોકર, ચાકર વાપડે છે ! તો પણ હજીજ તમારી નજરની આગળ તમને દેખતી લાગે છે. જો, એજ જબ્યાએ કાચની ચીજે હતે તો તે મારા તેમજ મારા કુટુંબના હાથે તથા ચાકરોને હાથે ભાંગી ગઇ હતે; તો આજ તલીકમાં હું કેટલો પૈસા ખરચાડ કરી બેસતે; અને કાંઈ બી નવી ચીજે ખરીદવી પડતે. જ્યારે તાંબાના વાસણો, પીતલ તેમજ ચાંદીના રમકડાં, ઓન્ઝ તથા લોખંડના સ્તંચુઓ વરસો સુધી ચલકદાર રહે છે. આ ચીજે ધરખમ છે અને ધાસ્તીભરેલી નથી, ત્યારે આપણને કાચ કામ વાપરવાની શું જરૂર છે ?

નરીમાન—તદ્દન ખરાબર છે. અગાઉ મારા અપાઇજી અને તાંબાની નાલ્લી થાળીમાં ભોણું આપતાતા ને પીતલના કાંચમાં ચા. તે બધું ગરમને ગરમજ રહેતુંતું તેથી મારી જીભ અવર નવર દાઝીથી જતીતી. હવે કાચના વાસણમાં બધું ઠંડુગાર (છાતી ઉપર હાથ ફેરવી) છાતીપર બંધાઇ જાય તો નેજા કે ગચકારા આવેચ.

મેહેરવાનજી—તમારું કહેવું વાજબી છે. મી. કાવશજી ! જો હું આ કાચનો સામણ વાપડું તો કાલે ઉઠીને મારું નેધને મારા બચ્ચાંઓ તેમજ નોકરોથી વાપડવાની હોશ કરે માટે મેંબી

માહરા વડવાઓની માફક એવી ચીજો રાખવાનું મોકુફજ રાખ્યું. મારા મરી ગયા બાદ એ લોકો જે ગમે તે વાપરે. કાવશજીને મેં દલગીર કીધા છે તે માટે હું બહુ દલગીર છું.

ફીરોઝખાન—આજે તો એવનને કંઈક નવું શીખવાનું મળ્યું છે.

મેહરવાનજી—ભવીષમાં એવન પોતાના સગાં રનેલીપર મારા કહેવા મુજબની ધરખમ પ્રેઝન્ટો મોકલશે, કે જે તેઓ વાપડી, તેઓના બચ્ચાંના બચ્ચાં વાપડી, આપણાં કાવશજી શેઠને જીંદગીભર યાદ કરશે.

કાવશ—હું જરા પણ તમો મુંરબી ઉપર ખદ્દા થયો નથી અને મને જે ફાયદાકારક શીખવાનું મળ્યું, તે માટે હું તમારો આભારી છું અને જીંદગી સુધી એ લેશન હું યાદ રાખીશ.

નરીમાન—આપણાં બધામાં ફીરોઝખાન હુસ્વાર તો નીકળ્યાજી ! એવન શું કહેતાતાં કે એમાં કંઈ ભેદ છે, તેજ ભેદ ખરો પડ્યો છે.

(ફીરોઝખાન ભેદ, ભરમ વીશે ગાય છે.)

ગાયન ૭ મું.

(ગાયન પુરું થયા બાદ, કાવશ ફરવા નય છે. પોસ્ટમેન આવે છે. કાગળ નરીમાન લઈ મેહરવાનજીને આપી પોતે પણ બહાર નય છે.)

મેહરવાનજી—(મનમાં વાંચ્યા પછી, તેહેમીનાને આપે છે.) જરા આ વાંચો આપણે જે વીચાર કરતાં હતાં તેજ.

મેહરબાનુ—(મોટેથી કાગળ વાંચે છે.)

ધરાન, તા૦

વહાલા મુરંબી બાપજી મેહરવાન,

જત, આપ તેમજ મેહરબાન બહેનજી તેહેમીના અને વહાલી બેટી શીરીન ખુદાતાલાની મહેરથી પુર તંદરોસ્તીમાં હશેજી. બીજી હાલમાં મારી તબીબેત થીક ચાલતી નથી, અને હમારી ફક્ત એકજ હોંશ હમારા એકજ પુરા આખના નુરને જોવાની થાય છે; તેમજ એની શાદી રામ-શણી પણ હમો બનને ધણી, ધણીયાણી જોવાને રાજ છેયે, વાસ્તે જો તમે એના લગનની તૈયારી કરો તો સાફ હવે તમારાજ હાથમાં હમારું બચ્ચું છે. મારા ધણીઆણી ગૌહર લખાવેજ કે જો શાજ-વારીની સારી ખબર મલે, તો હમોને તમારી તરફ આવવાને કંઈ બને; અથવા તો તમારાં લોકનું પણ હમારી તરફ આવવાનું થાય,

અને ઘણા લાંબા વખતે પાછા એકમેકને મળીએ. એવી હમારી ઉમેદ છે, જે આશા રાખુંય કે તમે જલદીથી પાર પાડશો.

બીજું જણાવવું કે આપણા શહેરમાં એક શેઠયા દારાયસ નામના પોતાના કરી લીધેલા દીકરા સોરાબ સાથે થોડા દીવસ ઈરાન આવ્યા છે. જેવનની સાથે હમોને સારી દોસ્તી બાઝી છે. એવન કહે છે કે મારો દીકરો મુંબઈ જોવાને બહુ ખાહેશ રાખે છે. પણ હું એને કોઈ અંબણયામાં એકલાને મોકલવા ડરું છું, વાસ્તે તમારું કોઈ સચું મુંબઈ તરફ હોય, તો હું ત્યાં એને જવા દેવું. તે ઉપરથી હમે કહ્યું જે, મારા એક સગાં પોતાના કુટુંબ સાથે ઉડવાડામાં રહે છે, ત્યાં સોરાબને સુખખેથી જવા દો. તેથી દારાયસે સોરાબને તમારે ત્યાંજ મોકલવાનું નક્કી રાખ્યું છે. સોરાબ થોડા દીવસમાં તમે તરફ આવી પુગશે તે બાબતેજ. બહેન તેહેમીનાને તેમજ હમારી બેટી શીરીનને માહરી તેમજ ગૌહરની દુવા કહી તમે મુરંબીજ કબુલ કરશોજ.

તસ્દી માફ કરજોજ.

લા૦ શહેરયાર રામતાબાદીના

સલામ વાંચજોજ.

તહેમીના—(વાંચ્યા પછી) ઈરાન વેરથી પણ સારી વધામણી આવી. આપણેખી તો કાંઈ સારો છોકરો શીરીન માટે સોંપતા રહી એય. તેમાં આજે ત્રણ, ચાર દીવસ થયા તો આપણા મનમાં કાણ સાથે લગન જોડવવા, તેનીબી તૈયારી કરીએય. પણ નસીબ ઉઠવાનું હશે ત્યારેજ ઉઠશે.

ફીરોઝખખત—સારા વીચારો હમેશા એકમેકને ઉટે છે. તો ખરેજ એમાંથી કંઈ સારું થશે.

તહેમીના—હા, જોદા ચાહશે તો આપણા વીચાર જરૂર પાર પડશે.

મેહરવાનજી—આજે દુન્યા એવી ચાલે છે કે કંઈજ સમજ પડતી નથી; કે કેવા માણસના હાથમાં આપણાં બચ્ચાંનું પાંખડું આપવું. કાંઈ દેખાવમાં એવો સારો શોભાઈતો લાગતો હશે, પણ અંદરથી તેની ચાલ જાણે એક સંતાનનીજ હશે. કાંઈ પાસે પૈસા હશે, તો કહેશે, મારા જેવું દુન્યામાં બીજું કાંઈજ નહિ; બસ એકદમ ઉંચે આસમાનને જોઈનેજ ચાલશે. શું કરીએ ! આપણા ઘેર લાયકનો, આબરૂદાર, સાદો, રાંધે છોકરો મલે તો સારું, પછી તો ખુદાપરજ છોડવાનું છે.

તેહેમીના—આપુને તો કાઢના પૈસા જોષતા નથી, બસ આ મારા બચ્ચાને દાળ રોટલી ખવડાવી સુખ શાંતીમાં રાખે તો બસ છે.

દ્વીરોજબખ્ત—ખુદા ચાહશે તો, જેવું તમે મગિા છે તેવુંજ મળશે.

મેહેરવાનજી—તેહેમીનાજી કહ્યું તેમ હમોજી એક સારો છોકરો પસંદ કર્યો છે. હવે ફક્ત ખોટી તો શીરીનનેજ પુછવાની છે. (શીરીન મોટા ડાળા કાઢી, મેહેરવાનજીને અચરતીથી પુછે છે.)

શીરીન—શું બાવાજી ! મારી શાની ખોટી ?

મેહેરવાનજી—દીકરા, તમારા લગન બાબેના, એક સવાલના જવાબની ખોટી.

શીરીન—મારા લગન ! કેમ એકદમ ?

તેહેમીના—એકદમ શાનું, સૌ વખતે વખત થવુંજ જોષજી.

મેહેરવાનજી—(તેબલ ઉપરથી કાગજ આપતા) જોષજી તો આ કાગજ પાછું વાંચો. દીકરા.....તમારા લગન જોવાને તમારા માત, પીતા તેમજ હમો પશુ કેટલા ખુશી હૈયે, તે તું જણતી નથી. સૈને તમારા માટે કાલજી છે. હવે ફક્ત તમુનેજ પુછવાનું બાકી રહ્યું છે. કે તમારો તે ગૃહસ્થ માટે શું અભીપ્રાય છે.

શીરીન—તે ગૃહસ્થનું નામ ?

મેહેરવાનજી—તે આપણા પરોહણા મીં કાવશજી.

શીરીન—(આંચકા ખાધ) આ હો ! નહિ, નહિ, બાવાજી એની સાથે તો મારો વીચાર નથી. (સ્વગત મેહરબાનુને—મેહેરબાનું આ શું સમજીએછ.)

તેહેમીના—કાંય ? કાંય ?

શીરીન—નહિ, માયજી, નહિ !

તેહેમીના—એટલે શું ! એનામાં શું ખામી છે તે તો હમુને કહેશો !

મેહેરવાનજી—તેહેમીના, કાવશમાં શું ખોડખાપણુ છે કેએ તમુને કંઈ કહે.

શીરીન—(હાથ જોડી કરમરી) આ ખુદા હું કંઈ જવાબ આપી શકતી નથી, અને જવાદો, માફ કરો.

મેહેરવાનજી—ખોટી, તું ગભરાઈ ના જા. સમજ જરા. એ છોકરો મારા સમાગમમાં આવી ચુકેાછ. અને મારી સાથે વાતો કરતાં એને કલબ, દારૂ, પૈસાનો લોભ, કે એવીજ બીજી

ચીજે માટે કદી પણ ઉત્સાહ બતલાવ્યો નથી. સૌથી ખરાબ એજ ચીજે છે, જે સંસારનો જુકો કરી નાંખે છે. તેથી મારી ખાત્રી છે કે તુંને જી જરૂર સુખમાંજ રાખશે.

શીરીન—ખાવાળ, મારે મારા મુંડખીઆનું કહેવું માનવું જોઈએ, પણ હું કહેવાને લાચાર છું, કે કોઈ વખત આપણા વડવા-ઝોખી ઈવી થાપ ખાય છે. જે કોઈનેજ નહિ પણ પરણનારનેજ ખમવું પડે છે. પહેલા તો સર્વે કોઈને લગન માટે હાંસ ઉલટ થાય છે. તે હાંસમાં, બ્યારે ખોટ અને ઝાટ આવે છે, સારેજ તેણીને સર્વે કોઈ કમલાગ્ય સમજે છે. પહેલાં ઉતાવલે અવીચારીયું કરવું એ આપણીજ ખાત્રી છે.

મેહેરખાનું—પરણેલી જીંદગી ગુજારવાને તે છોકરા છોકરીના ધરેક ગુણ, રીતબાત, યેના સ્વભાવ, ટેવ, બધા હોસીયારી એ ઉપર બધા ધ્યાન આપવા જોઈએ કે જેથી બવીસમાં સુખી સંસાર સારા પાર ઉતરે.

તહેમીના—દીકરા, કાવશના ઉપર તુંને બરોસો નથી ? તે તો તુંને ખરા દીલથી ચાહે છે, એમ પણ હમે જાણ્યું છે, પ...ણ તે પોતાના મ્હોડે કહેવાને શરમાય છે.

મેહેરખાનું—(સ્વગત) ધણા બીચારા શરમાયચ ! થમુને કહેવાની અગાઉ તો હમુને કેહમી ગીયા, તે થમુને કાં ખબર છે ?

શીરીન—(ગભરાય છે. શું જવાબ આપવો તે માટે મેહેરખાનું તરફ જાય છે. મેહેરખાનું કાવશ સાથે લગન તો નહિ કરવા શીરીનને હીંમત આપે છે.) તે પોતાને મોઢેં કહેવાને લજવાતો હોય, એમ હું નહિ માનતી. કાંય નહિ, તે મારી દોલત ઉપર બમતો હોય ?

મેહેરવાનજી—દોલત ? છટ, છટ ! દોલત શાની ને વાત શાણી ! નહિ દીકરા તમારે તો એની સાથેજ લગન કરવા પડશે. (શીરીનના ચેહરા ઉપર ઉદાસીનું વાકળ ફરી વલ્યું, તે જોઈ શીરોઝખખત બોલ્યા.)

શીરોઝખખત—મેહેરવાનજી, તમે બચ્ચાં સાથે ગુસ્સે ના થાવો. એ તમારા ઓઝીતા સવાલથી ગભરાઈ ગઈ છે. શીરીનનું ખુશ હસવું તેમજ બોલવાની મધુરતા પણ ગુમ થઈ ગઈ હતી જણાય છે. જે જોઈને તમારો હૃદય તરફ ખેંચાય છે.

પોતે પોતાનું કામ ધીરે ધીરે બળવતી રહેશે અને આપડે કતેલ આપ્યા વીના રહેશે નહિ. હું જાણું છું ત્યાં સુધી તો અંજીયા વીચારવંતી હોય છે. આજ કાલની અંજીયાએલી કે ન શીએલીથી હોય, તે પણ પોતાના આત્માનું સુખ ભોજવવા પહેલા પ્રેમનેજ વળન આપશે. હું પણ કહું છું કે એક જોડું પ્રેમીલું હોય, તો તે સંસારમાં નડતા અનેક દુઃખને જરા વારમાં ઉત્તરી લે છે.

તહેમીના—કેમ, શીરીન! ફીરોઝખાન કહે છે તેમ તમે પણ કંઈ એવાજ વીચારના લાજો છો.

મેહરબાનું—(સ્વગત શીરીનને) શીરીન, કાવશના બોલવાના ઝપાન-દરાઝીપર એ લોક બોલાઈ ગયા છે. માથે થું એ લોકને થોડા દીવસ થોભી જવા કહે.

શીરીન—(નીશાશા નાખતી.) હાલ, માયલ! ફીરોઝખાન કહે છે, તેમજ છે. માતાજી, મીઠાં વગરનું ભોજન કેવું? માતા વગરનું બાળક કેવું? અને મીઠાસ વગરની સાકર કેવી? તેમ પ્યાર વગરનો સંસાર સુખ કયાંથી? પ...ણ જો મા...રા માતપીતા મને જલદીથી લગનનાં ગાંઠથી જોડાયલી જોવાને ખુશી હોય, તો હું એ સવાલ માટે થોડા દીવસ માંગી લઉં છું.

મેહરવાનજી—(શીરીનના હાથે પોતાના હાથમાં લઈ પ્યારથી સમજાવે છે.) જા બેટી. આ બાબત હું તારાજ હાથમાં છોડું છું. કારણ જો પસંદ કરવાનું છે, તે પરચુનારનાજ હાથમાં છે, પણ મને એના જલદીથી થોડાજ દીવસમાં જવાબ આપશો તો સાહે. દીકરા, હુમોને એક ગાયન સમજાવી, ખુશીથી સીધાર.

શીરીન—તમારી મેહરબાની બાવાજી, હું તમોને બનતા તલીક જલદીથી જવાબ આપીશ.

ગાયન ૮ મું.

(ગાઈ રહી પછી શીરીન પોતાના માતપીતા તરફ એક ઉપકારની લાગણીથી જોઈ પોતાનાં રૂમમાં જાય છે.)

અંક બીજો.

પ્રવેશ બીજો.

(કાવશ સાંજના ફરવા જતાં જતાં રસ્તામાં એકદમ ઉભો રહી, એક બંગલાની લીંતપર લગાડેલું પાટીલ વાંચે છે. રતી પોતાની સહિને મલવા જતાં, થથરામાં તૈયાર થઈ મોઢાં ઉપર રમાલે પવન નાખતી, ઘડીમાં બારી આગળ તો ઘડીમાં અંદર ઓરડામાં ફેરા આંતમાં મારતી કંઈ બબડ છે.)

રતી—મરે કાકાજી ક્યારે આવે તો હું બહાર જઈ. ઝા વાય ડાસો ક્યારે આવશે ? વળી એવનનું શોભતું ઘેર તે ઉઘાડું રાખીને નહિ જવાય, ને જો તાલું મારીને જઈ તો કહેશે કે તાલું તો ચોર જરાવારમાં બાગી નાંખે ! તે શું ! પોતે બહાર રખડવા જાય ને મને ઘેરમાં ગોધી રાખે કે ! ઝાવ દીવાલતી થશે, કાં ગીયા (કાશીશાને) ઝા ! કાશીશા, તું તૈયાર થઈ મરી કે ! ને મારી છત્રી, જેમ બધું તૈયાર રાખજે. કાકાજી જોવા આવે કે આપણે તુરત ઉતરી પડવાનું છે.

કોશીશા—(અંદરથી) હા, બાઇજી બધું તૈયાર છે. હું તો મારા બાલ ઓરડા, હમણાં બહાર આવું છું બાઇજી.

કાવશ—(વાંચે છે.) રતાલું.....ખાઉં લોજ. (અજબ થઈ પાટીયા ઉપર લાકડી થોડી થોડી) એ આપણા લોકનીખી શું જાત જાતની અટક આવેછ. મને તો પેટભરી હસ્તું આવેછ. (પાછું બોલે છે.) રતાલું ખાઉં લોજ (હસે છે.)

રતી—(હસવાનો સાદ સમજી ચમકે છે.) ઓહ ! એ કોણનો અવાજ ! શું કાકાજી, હસ્તા હસ્તા આયા ? મરે સો વરસે આજેજ હસ્તા આવ્યા હોશોને ! (ભરાઈ છુપાઈને બારીએથી જુએછ તો કાવશ નજરે પડે છે. પોતે સીધી સરખી થાય છે.) ઓહો ! આ તો હમણાજ વેલાતથી આવ્યો હોય તેવો અપ-ટુ-ડેટ જેન્ટલમેન છે. એ શું વાંચેછ, ઓ માથ મારી ! હું એને વતારું કે એ મને વતારશે ? બાવની હુંજ વાત શરૂ કરું ! કદાચ ચાલી જશે તો ખીડા ! (કાવશને) જ,

કાણુને પુછોછછ ? (ઐટલું જ બોલી, પોતે નહિ બોલી હોય તેમ ગુપ્તગુપ્ત થઇ જાય છે.)

કાવશ—(રતીને જોઇ) આ તો પુતલું છે, ને બીજું તો અહિયાં કોઇ નથી ને અવાજ ક્યાંથી આવ્યો. (સમજ નહિ પડવાથી ઝાડઝુંખરાં ભુજે છે.)

રતી—૭! ૭! તમે કાણુને પુછોછછ ?

કાવશ—હજી તો સુરજ પણ અસ્ત નથી પામ્યો, નહિ તો સમજ તે કે, બહાર ગામમાં દાકણ, ભુતબી આપણા નામ પોકારેછ ને ખબર અંતર પુછેછ તે હોશે. (બીહે છે. આભુઆભુ જાયછ.)

રતી—૭! નહિ૭! અહિયાં દાકણ ભુત જેવું તો કંઈજ નથી. એ તો હું છેઉ. રતી રતી.....રરરતાલું આ.....ઉં. (શરમજ નવાથી અવાજ ધ્રુજ પડે છે.)

કાવશ—(ધ્રુજતો ધ્રુજતો, ટોપી હાથમાં લઇ. લોકડી ફેંકી દઇ, નાસવા માંડે છે.) બબબ...બબ બતી, બતી શાણી ને રરર.....રગત ખાઉં! ઐટલે શું? લોહી ખાઉં? માફ લોહી પીવા માગેછ. (ભ્રમ પાડી) નાચ અહિંથી નહિ તો ફોકટનો અવાજ જવાનો.

(રતી નીચે ઉતરી કાવશને પછવાડેથી પકડે છે પણ કાવશ ફરીને જોતો નથી.)

આ દાકણ ભુત પતીડ મને છોડ, આ અં.....તે તું મને વળગી.....

(ફસરી પડી ભ્રમરાન કરે છે.)

રતી—અરે, અહિંયાં ભુજો, હું તો.....

કાવશ—આ મારા બાપ! નહિ જોવું! હું નહિ જોવું! મને પેલા માટીના પુતલાનો દેખાવ કરી બેઠેલી દાકણ વળગી, આ ખુદ તારી મદદ.

(ભણવા માંડે છે કે જોથી દાકણ નાસી જાય.)

રતી—(પોતાના હાથમાં કાવશનું મોઢું પકડી જોરથી ફેરવે છે,) અહિયાં ભુજો, અહિયાં ભુજો આસી બાયલા! જોવો હું કાણુ છેઉં તે ?

કાવશ—(ધ્રુજતે સાંદે) આ...હો રતાલુખાઉ, પાડીઆ ઉપર ભુતનું નામ હતું તે, વરી તું બીજી કાણુ! વાંચતા વાંચતા

મામામા.....મારી લાકડીને વળગી ગયુને મારા પેટમાં કંઈ બબ...ભરાઇ ગયું તે.

રતી—(એકદમ દોડુ ઉંચે કરે છે) હીંમત રાખો, હીંમત રાખો. “હીંમતે મરદાન તો મદદે ખુદા.” જોવો હું તો એક ફરેસ્તા જેવી છઉં.

કાવશ—(હાથતાઇ જુએ છે) ઓ ઓ...હું થું, હું હું થું નેઉછ, ખરેખર એક ફરેસ્તાજ, જાણે મારી મદદે દોડી આવ્યો. (ઉભો થઇ શેકહેન્ડ કરવા જાયછ.) થેંકયું. લેડી, થેંકયું.

રતી—(હાથ આપતી નથી, પાછી ઉપર ખારી આગળ ઉભી રહી હસે છે.)

કાવશ—(જેમ તેમ વાંકી ટોપી પહેડી, વોકાંગ સ્ટીક તેકવી, વાંકી દોડ રાખી ઉભો રહે છે.) મેડમ, હું તમારો ઉપકારી છું, મારે તમારો આભાર માનવાનો છે. કાંય મેડમ ? તમે ઉપર ચાલી ગીયાં ? જરા નીચે આવો, મારે તમારો ઉપકાર માનવાનો છે.

રતી—કંઈ કામ નહિજી.

કાવશ—મેડમ, હવે વધારે સતાવાનું કામ નથી, મારે તમુંને કંઈ કહેવું છે.

રતી—(મચકાઈ મરડાઇ) કાંઈ સમવુંજ નથીજી.

કાવશ—જો બહેન, તમે નીચે નહિજ આવશો ! તો મારે અહિયાં ઉભા ઉભા તમારી લાયકી ને ખુબસુરતીની વખાણ કરવીજ પડશે.

રતી—વખાણ તો તમે દેવ, દાકણ કહીને કીધીખી !

કાવશ—એ તો મારી મીસ્તેક થઇ. મેં કાંઈ જાણીશુજીને નથી કીધુંજી. ઓ ! તમારી બુટી તો એક દાકણના ખાસડા બરોબરની નહિ આવે.

રતી—(ખીજવાઇ) અરે, અરે તમે એ થું બકોજ !

કાવશ—આ.....આઈ મીન, તમારી બુટીના ખાસડાં બરોબર દાકણ નહિ આવે.

(રતી ફલગીર થઈ, થું કરવું તેના વીચારમાં માથે હાથ ઢઈ ઉભી રહે છે. કાવશ વોકાંગ સ્ટીક્થી અસારતથી વાત કરવાની ચાલુજ

રાખે છે. તેવામાં નરીમાન, રાઈટ લેફ કરતો, અંગ્રેજ ટ્રેસમાં-
ચરમો સરખો કરતો, આમ તેમ લાકડી ફેરવી કંઈ થેલું માંડું
બકતો બકતો આવે છે.)

નરીમાન—

લંડન જેવા શહેરમાં હું તો તદ્દનજ ભેલાઈ જાઉં,
ત્યાં તો હું ઇંચે ઇંચે એક જેન્ટલમેન બનાઉં.
બસ યુરોપિયન ટ્રેસમાં અપ-ટુ-ડેટ બની જાઉં.
પેરીસની નાઝનીનોને મીઠા નોચાં તરીકે ઓળખાઉં.

હું પણ અંગ્રેજોની નકલ કરનારાઓનો એક છઉં.
ખીજી. હવે મારા પોશાકમાં તદ્દનજ કંઈ ખામી જેવું દીસતું
નથી. ઐટલે દાકતર નહીં તો બારીસ્ટર જેવો તો જરૂરજ
લાગતો હોવશ ! કેમ ખરૂં છેની ? (પોતાના ટ્રેસ તરફ જુએ છે)
જેવોની ! હું નાહ્યો ઉતો સારે મારો વીચાર થયો ખરો
આખ. સી. એસ. થવાનો હતો; પણ કમનશીબે મેત્રીકની
પરીક્ષામાં કંઈ ચોરી ચપાટી કરવાની નહિ મળી, તે શું
કરું ? એમાં મારો કંઈ વાંક છે ? બધી પહેલી, ખીજી ચોપ-
દીની પરીક્ષામાં મને થોડું થણું પીટમણ કરવાનું મલતું વું.
(દલગીર થઈ)ને...મેત્રીકની વખતેજ નહિ. (માથું કુટે છે.)
મારા નસીબ ! પછી હું તો ફેલ થયો આપા ! ને પછી આ
લાઇન કાર ને બારીની લેવી પડી ! બસ હવે, વાતમાં ને
વાતમાં બવીચ્યની રાણીને મલવા જવાનું મોડું થઈ જશે.
(જરા આગળ ચાલી) પ...ણ હું ધારૂંચ ત્યાં સુધી, રતી મારી
સાથે સંગદીલ થશેજ નહિ. હવે તો દીલગ્નનથી સ્વીકારારી.
અને આવકાર પર આવકાર, ને આમંત્ર પર આમંત્ર કરશે.
પછી સાહેબ જરા નાંજ નખરા કરી, મોટા ડોકા ધુનાવી
હા પાડ્યું. એવો મારો વીચાર છે.

(ઠાઠ સરખો કરતો રતીના દરવાજા આગળ જાયછ, પણ
કાવશને જોઈ પાછો ફરેછ.)

આ, એ કોણ ! કાવશ-કસરવેજ ! અહીંયા કમારથી પેટો પડ્યો.
જરા જોવું તો ખરો, એ શું કહેછ તે.

કાવશ—આ ! મારી કાળી તીક્ષ્ણ આંખોવાળી મીનતી પુતલી ! આ
તારો જીવસુરત ચહેરો, મોત જેવો શીકકો પડી ગયો,

વા...આ, વા...આહો હું કેમ જીવું ? આ ખોદા, આ હાલતમાં તુને છોડીને કેમ જીવું ? હું અહીંયાથી એક દમણું પણ ચાલી શકશ નહી. આ ! મારો જીવ બળીને ખાક થઇ જાયછ !

નરીમાન—(સ્વગત)-(કુદકો મારી) હમણાજ હું તુંને જેમ તું કહેવ્ય તેમ આખ્રખો ને આખ્રખો, સતીનો સતો બનાવી, બાળી જાલી નાખુંચ. (દાંત કચકચાવી મુકકીઆ બતલાવી) બ...આ તું આવ તો ખરો મારા હા.....થમાં તો હું તુંને બરોબર સવાદ ચખાડું. પણ અફસોસ ! મને પોતાનેજ કંઇ સુઝ પડતું નથી.

(અમથી તેમ ચાલે છે, અને એક હાથ કપાળ ઉપર, બીજો કમર ઉપર મુકી જરા વાંકો વળી કાવશને તીકે છે.)

(હાથો ટેમપલ ઉપર મુકી) શું મારું માથું ભડકે છે ?
(હાટ ઉપર હાથ મુકી) શું હાટ મારું ધબકે છે ?
(પેટ ઉપર હાથ મુકી) શું પેટ મારું ડપકે છે ?
(હાથોથી પલ્સ તપાસી) શું પલ્સ મારી ચમકે છે ?
(બેઠે પગોપર હાથ મુકી) શું પગ મારા ધુજે છે ?

(પછી મોઢા ડોલા કાઢી માથું, પેટ, હાથ, પગ અને હાટ ઉપર જલદી જલદી આંગળીની નીશાની કરી બોલે છે.)

અરે આ ધબકે છે, ભડકે છે, ડપકે છે, ચટકે છે, ત્યારે તો આખા બોડીની નર્વસો શીક પડી ગઇ હોશે. એનું કારણ ? (વીચારીને) હં યાદ આયું. એનું કારણ આ મારો બીજો હરીફ. હવે સમજ પડી એટલે મારું હાટ બરોબર ચાલે છે. લાવણી જરા હીંમત લાવી હમણાં ને હમણાંજ સવાદ ચખાડું તો કેમ !

નરીમાન—(કાવશને ટેટામાંથી પકડી) હાઉ, હાઉ, હાઉ.

કાવશ—(ચમકી) અરે એ કાણ ? આ ખુદા ! કુતરાંએ બાયકું ભરીયું શું !

નરીમાન—એ કાઇ નહિ, એ તો હું તુંને અંગ્રેજીમાં હાઉ-આર-યુ કરીને તારી બબર અંતર પુછુ છું. (કાવશને બેઠે ખભાંમાંથી પકડી રાખે છે.)

કાવશ—(આંચકો મારી) છોડ ! પકડેચ શાણે ?

નરીમાન—પકડે નહિ તો શું કરે ? અહિયાં શું કરતાયા બાવાજી.

કાવશ—(ગભરાઇને) કંઈ... કંઈ... નહિરે.

નરીમાન—નહિરે સાતુ. હારે? કંઈ નહિ કરતાયા? તો હું તમને
પુછું છ કે... તમે... શુંકરતાયા. બચ્ચા..... મેં બધું
જોયું છ જો.....

(રતી ગભરાતમાં પડી ફરીયા કરે છે.)

કાવશ—હા, કેહ. કેહ. જોઈ શું જોયું? તારું કપાળ.....

નરીમાન—ચાલ તો હું તુને કહેવુંચ:—

જેઠા દોસ્તી મારી ભાંગવાં,
લુ'ડો લુચ્ચો કાલો કાઢિસ.
બે હાથ વાલો બોલતો,
નહિ રૂપાલો રાગ.
કહે તો તું જો છોડીને જાઉં,
તો બળી બળી મરી જા .
તો બાળત્રા આવ્યોછ હું નરીમાન,
પુરો પડું સતીના સત્તાને હું હતુમાન.
બચ્ચીતજ બનાવસ તુને મારો ગુલામ,
તો પછી ના ચાતો તું પશેમાન.

કાવશ—(ભારી પડી જવાથી) બદમાસ! ત્યારે તું શું કામ અહીંયા
આવ્યો? કવીતા ગાવા કે?

નરીમાન—(ચીરડાઈ જઈ) હાહ! હાહ! લુચ્ચા, હું આ
નાદોષ બાઈને તારા જેવા ચંદાળ મનુષ્યના હાથમાંથી
બચાવવા આવ્યોછ. (રતીને) બાઈ, આ કાણુ સાથે તમે
વાતો કરોછ? એ તો એક તદ્દન રદબાતલ માણુસ છે.

રતી—(બુદ્ધુ બોલે છે.) નહિજી, હું એવન સાથે મુદ્દલ વાત કરતીજ
નથીજી.

કાવશ—બચ્ચા! તારો બોલો યાદ રાખજો! ને જોજો તુંને કેવું
પશેમાન થવું પડે છે.

(ખીચવાઈ, મુકકી બતલાવી. લાંબે લાંબે ફલગે ચાલતી માપે છે.)

નરીમાન—(મોટેથી) હાહ પશેમાન? હદે આબરમાં ને આબરમાં જા.
(નરીમાન ત્યાંથી ચાલી જતો હોય તેમ બાહી ધરપચ
કરે છે. પછી રતી અટકાવે છે.)

રતી—મીસ્તર ! મીસ્તર ! જરા થોભોજી. હું તમારું નામ નથી જાણતીજી, પણ તમે મને કંઈ જાણખાનમાં આવોજી.

નરીમાન—(મીઝમજાન) હું કોઈજ નહિ પણ તે દીવસે તમુને રસ્તો પુછતો તો તે મી. નરીમાન. હાઉ ! જાણખ્યા કે ?

રતી—(વાદ કરી) તે તો ગામડ્યો હતો. આ કોઈ મસ્કેરો છે. ચાલો તે વાત જવા દધ (નરીમાનને) હં હં તે તે તમે કે ! જાણખ્યા મેં જાણખ્યા તમુને.

નરીમાન—જાણખ્યા ! સારું થયું. મેડમ સાહેબજી.

રતી—મી. નરીમાન, મારા કાકાજી હમણાં આવશે. હું તમારી સાથે એવનને જાણખ કરાવવા માંગુજી ને તમારી બહાદુરીની વાતખી એવણુને કહેવા માંગુજી. કાકાજી તમુને જોઈને ધણી ખુશી થશે.

નરીમાન—હાઉ ? એવન મને જોઈને ખુશી થશે ! હાઉ ? પણ તેમાં મને શું ફાયદો પ...ણ તમે મને જોઈને ખુશી થયાંજ કે નહિ ?

રતી—હાજી, હાજી. ધણીજ ખુશી, કાંય નહિ ? તમેને જોઈને ખુશી છું. એટલુંજ નહિ, પણ વળી તમારી બહાદુરીનો બદલો કેમ વાલવો, તેનાખી હું વીચારમાં પડી છું.

નરીમાન—તો, હુંખી તમેને એક ખુશાલી બરી ખબર કહુંજ કે, જે દીને મેં તમુને જોયા, ત્યારથી મારું બેજીં ફરી ગયુંજ. પણ હાઉ ? તે હું નહિ જાણુતો (દલગીરી બતલાવે છે.)

રતી—મહેરબાની કરી ઉપર આવી ખુલ્લાશાથી વાત કરો.

નરીમાન—હાઉ ? ઉપર આવું ? નહિ, મને ઉપર, આસમાન ઉપર ચઢતાં આવડતું નથી. પણ, હાઉ, મારી લાડકી, હું તુંને ચાહું અને જલદીથી તુંને મારી પોતાની સ્ટ્રીટ લીટલ વાઈફ કરવા માંગુજી. હવે સમજી. જો તમે મારો ઉપકાર (હાઉ) ફેરવવા માગતાં હોવ, તો ફક્ત આ હું તમારી પાસે માગી લઉંજી. (હાઉ) ખીજી કંઈ હું લેવશ કે માંગશ નહિ.

રતી—મારા કાકાજીના પુછ્યા વગર મારાથી કંઈ થાય નહિ.

નરીમાન—હાઉ ! એમાં કાકાજીને શું પુછવાનું ? તમે જાણોજી, જ્યાં મીયાં ખીખી રાજી, ત્યાં શું કરે, કોટવાલ ને કાજી.

રતી—શું ! તમે મને ખરા જીગરથી ચાહોજી ? અરે હું તો નોશા કરી છું, નોશાકરણ !

નરીમાન—ઝાહ ! ઝાહ ! તન, મન અને ધનથી ! પછી બસે તું
નાશાકરી હોય કે ઝાસાકરી.

રતી—સમજે, જ્યાં સુધી મરદો કુંવરા હોય ત્યાં વેર, પોતાતું તન,
મન, ધન, સુખ રૂપ, માલ, જ્ઞાન ને પ્રાણ સૌ ઝોરતોને
કાઢી આપવા બસ એકે પગે ખરા થાય છે. પ...ણ મી. હું
દીલગીર છું કે પરણ્યા બાદ તો તમે આમાંથી એક પણ
ચીજ મને આપવાનાં નથીજ, કારણ મેં મારી ઘણી બહેન-
પણીઓમાં એવું ઘણું જોયું છે.

નરીમાન—ઉંચે જોયા કરતાં, ડોકી મારી દુઃખી આવી છે. માટે હું
હવે નીચે જમીન ઉપર જોઇને વાત કરું છું, તે તું કંઈ મનમાં
લાવતી ના. આ, હું તો જે બધું બોલ્યો છું, તે ખરું જ બોલ્યો છું.
હું તારો સદાનો ગુલામ બની રહું તો પછી તુંને શું છે ?
તુંને હું કંઈ બંદીખાનામાં નાંખવાનો નથી ? તુંને બધે ફરવા-
ની છુટ છે. તુંને ગમે તો કોર્ટમાં જજે, પેઢીમાં, કચેરીમાં,
ઝાફીસમાં, ઇંગલીશ સોસાયટીમાં, ગમે ત્યાં જજે પ...ણ
ફક્ત એક ડાન્સમાં નાહ. બધે જજે આંખી દુન્યા ફરજે,
(કાલાવાલા કરી ઉપર જોઇ) પ...ણ તું મારી સાથે જરૂર
પરણજે.

રતી—તમે આટલા બધા કાલાવાલા કરો છો. તો હું કાકાજી આગળ
જરૂર આપણી વાત કરીશ.

નરીમાન—(રડીને) ગમે તે થાય, પણ તું મારી સાથે પરણતાં જુલો
ના જતી હં. અને કાકાજી જે જવાબ આપે તે...તે દરીએ
કીનારે ફરવાને મસે આવીને મને જરૂર કહેજે. (રડતાં
રડતાં) હું તુંને ઠેકાણું આપું છું ત્યાં મને મળજે. પેલા
સોલફરીઆના ખડકની પુર્વ બાજુએ મોટો કાલો પથ્થર
છેતી તેની ઉપર હું બેઠેલો હોવશ. ને જે તડકું પરતું
હોશે તો પથ્થરની નીચે છાયામાં બેઠેલો હોવશ, તે તું મને
શોખ્યા ના કરતી. (પાછું) જો મને જુલો ના જતી, નહિ તો હું
પરણવાને રહી જવશ.

રતી—(સ્વગત—જરા પીધેલો છે શું ?) વારૂં પછી વારૂં. હવે લેત થઈ
ગયું. સાહેબજી.

નરીમાન—હાઉ ? જાઉ ? મને અહીંથી જવા જરા પણ નહિ મમતું.
જે તું તારા મીઠા સરોડનુ ગાયન મારા કાનમાં રેડે, તો તે
હું સમજીને પછી જાઉં.

રતી—(સ્વગત—આ કાંઈ પીડા ! જલદીથી ગાઇ લેઉં નહિ તો કાકાજી
આવશે તો પીડા) પ...ણ મને કંઈ થણું સરસ નથી આવડતું.

નરીમાન—જેમી કાંઈ આવડતું હોય તે. પણ નીચે આવીને હો !
મારી ડોકી ઉપર જેતાં ચકડી મધ્ય.

રતી—(નીચે આવી ગાય છે.)

ગાયન ૯ મું.

નરીમાન—હાઉ, સરસ ગાયું. તારા મીઠા અવાજે મારે જીવ ખુશ
કરી નાખ્યો. (કાલાવાલા) જે એક બીજું ગા. હાઉ, મમેજી મને.

રતી—(જીજ્ઞાસુ) નહિ નહિ જે કાંઈ હોય તે કાલે. સાહેબજી
(અંદર ચાલી જાય છે.)

નરીમાન—પણ હાઉ ઉતાવળ છે તુંને ? ચાલો સાહેબજી તો સાહેબજી
(જતાં જતાં) કાલે જરૂર પેણું યાદ રાખજે, હં. કાલનું
આપણું પ્રેમીસ યાદ રાખજે. (જાય છે.)

—:૦:—

અંક બીજો.

પ્રવેશ ત્રીજો.

(ઈરાનથી સોરાબ મુંબાઇ આવી ઉઠવાડે મેહરવાનજીના બંગલા-
માં ઉતર્યા છે. સાંજનાં ફરી ઘરે પાછાં ફરતાં, સોરાબ મેહર-
વાનજીને રસ્તામાં મળે છે.)

મેહરવાનજી—કેમ, સોરાબજી ક્યાં ફરી આયા ?

સોરાબ—મને અહિંના રસ્તા ખબર નહિ હોવાથી, રસ્તામાં કાઢ કાઢને
પુછતો પુછતો જ્યાં જવાયું ત્યાં ગીયો અને પાછો ઘરે
આવ્યો ત્યાં સુધી જેટલું ચત્રાયું તેટલું ચાલ્યો; પણ આવતી
વખતે અંધારું થવાથી રસ્તો ભુલી ગીયો ને ખોટો રસ્તો
ઝાડીઓમાં નીકળી ગયો, તેથી ઘરે પાછું ફરતાં જરા
મોડું થયું.

મેહેરવાનજી—મનેથી તમારી માફક ચાલવાનો બહુ શોખ છે.
આવતી કાલે આપણે સાથે જઈશું.

સોરાબ—હાજી, મોટી ખુશીથી.

મેહેરવાનજી—હું ધારું કે આઠ વાગવા આવ્યા હશે ?

સોરાબ—(પોતાનું ઘડીઆળ જોઈ) હાજી, પાંચ મીનીટ કમ છે.

મેહેરવાનજી—ચાલો, ત્યારે આપણે જમવા જઈએ, અને ત્યાં તાહેલાં મારશું.

સોરાબ—હા ચાલો, જેમ આપ સાહેબ કહો તેમ.

અંક બીજો

પ્રવેશ ચોઠો.

(શીરીનનો એક રૂમ, ત્યાં એક ઘોળાઓ, એક ઘોળકી, ખુરશી વગેરે ફાંટા છે, અને એક ટીપોઇ ઉપર સ્પીતમાન જરથોશ્ત સાહેબનો ફાંટો છે.)

શીરીન—(કંઈ વીચારમાં, પોતાના રૂમમાં, સુવાના લેખાસમાં દાખલ થઈ, મેહેરબાનુંની ઘોળકી ઉપર બેસે છે.)

આજે મેહેરબાનું ક્યાં ગયા ? એવન તો હંમેશા મારી અગાઉ લણીમણીને પોતાની ઘોળકી પર અડાડાઈ, ઉભરી મારી વાત જોતાતાંને આજે એવન ક્યાં ગયા ? (આંખો ચોળી) શું કંઈ પરણવાનો વીચાર કરતાં કરતાં, હું સીક થઈ ગઈછ. માયજી, બાવાજને શું જવાબ આપું ? (પગલાંનો અવાજ સમજી મુંગી બેસે છે.) ઓહો ! તમે મેહેરબાનું ! કેમ, આજે લેત થયું ? તમે તો હંમેશા મારી પહેલાં સુવા આવતાંતાંને.....?

મેહેરબાનું—(શીરીન પાસે બેસી જઈ) હા, પણ અવવારા તો મારેજ વરે થયા. ધીકરી ! ખાલે તો તું કમર ધુખવાના ને માથું ધુખવાના ફરીયાદ કરતાયાં, ને હજીન સુવા કેમ નહીં ગીયા ? જા, સુઈ જા, સુઈ જશે તો દુઃખના જોર નરમ પડશે. એમ બેઠાચ શાના ?

શીરીન—(મેહેરબાનુંનો હાથ પકડી) મને ઉંઘ નથી આવતી.

મેહરબાનું—ઉંઘ શું કામ નથી આવતા તે હું સમજું છું.

શીરીન—(કાલાવાલા કરી) હું શું કામ કુઝી થાઉં છું, તે તમે જ સમજતાં હોવ તો, મને મેહરબાની કરી કંઈ સુચવો કે જો, તથા દીવસ પછી હું શું માયજી બાવાજીને જવાબ આપું ?

મેહરબાનું—ધીકરા, નહીં ધારેલા બોળ, ચારી ઉપર આવી પરીવાચ પછુ તે ઉઠાવવાને, થુંને બનતી મદદ કરવાને હું જરાબી પાછળ હથવાના નથી. હું તો ચારા સારામાંજ છું. જો, થુંને મારી ઉપર વીસવાસ હોય, તો હું કેહવું તેમ તું ચાલશે કે ? થેતો મને ખાચરીપુરવક જવાબ આપ.

શીરીન—તમે મારા મુરખી છો. જેમ તમે કેહેવ તેમ હું ચાલવાને ખુશી છું. લેવ, જેમજે તો વચન પણ આપું છું (વચન આપે છે.)

મેહરબાનું—એમજ છે તો સમજ. થું ગમે તેટલા કાવચ સાથે પરણવાને હાનાબાના કાંધશે તો તે કંઈ ચારા હોશીયાર બાવાજી આગળ ચારા ચાલવાના નથી. હવે મને બરાબર સમજી લે. હમણા હું સુવા આવતાથા ને સૌરામ બગીચામાં જતાથા તે મેં એને જાણી જોઈને પુછ્યા કે કેમ શેઠ ક્યાં ચાલ્યા ? થે મને કેહેયા કે બગીચામાં ફરવા, જરા ખાધેલા જેરવવા જાઉં છું. મેં કેહેયા કે વાઈ બલે. પછી મેં પુછ્યા કે બાવા હમણા ધરાનમાં કંઈ સુધારા વધારા થયા કે ? તે કેહેયાં કે થોડા ધણા થયા. મેં જાણી જોઈને એવા બીજા તીજ ધણા વાત કીધાં, પછી પાછા મેં જાણ્યા, કે ચાલો, શીરીન મારા સુવાને વાસ્તે વાત જોતા હશે, ને મેં કેહેયાં કે મારી દીકરી શીરીન ધણા શ્યાણા ને અકકલવાલા છે; એવા એવા, મેં બી ચારા ખુબ વખાણુ એની આગળ કર્યાં. મને થો એવા લાગા એના મોહનામાં કંઈ ચારા વાસ્તે જાણુ પાણી છુટતાતાં, ને ચારાને ચારાંજ હમે વાત કરીયા કીધા, તેથી મને આવતા અવવારા થયા. ચાલ, હવે જલદીથી બોલ, આ છોકરા સાથે ચારા વીચાર છે ? હું તુંને એની સાથે પરણાવવાને કાંઈખી કરીને મારા માથે જેખમ લેવું. કેવા પહેલવાન જેવા ને એના વાતખી કરવાના મને તો ધણા પસંદ છે. તોખમે ખરા ખાનદાની ધરાની છે.

શીરીન—એ બધું ખરું ! પણ ચાર દીવસમાં કેમ થશે ?

મેહેરબાનું—થેની થુંને શીકર કરવી નહિ. મને ફક્ત હા, નહિ થો ના કહે.

શીરીન—એક મુંજ ચંડાલના હાથમાં સપડાવવા કરતાં તો તો આ માણસને હજાર દીરસે સારો ગચ્છું, ને તમે બીચારાં કાંઈપી કરી મારૂ લગન એક સારા માણસ સાથે કરવા ઇચ્છોછ; તો હું મારા લગનની બાબત તમારા હાથમાંજ સોંપી દઉંછું, કે જે તમે કરો તે ખરું. વાસ્તે હું તમને જવાબ આપુંછ કે હું એ મારા દેશના છોકરાને પરણવાને ખુશી છું.

મેહેરબાનું—શાબાશ ધીકરી !

શીરીન—મારા લગન આ છોકરા સાથે સુખી નીવડશે કે નહિ, તેની પણ મને ફરકાર નથી. જે કદી દુઃખી સંસારખી નીવડે તો પણ હું ચલાવી લઉંશ. પણ પેલા શેતાનના હાથમાં તો કદીખી નહિ જઈ.

મેહેરબાનું—ધીકરી, થુંને ચારા દેશના વતની ઉપર વીસવાસ છે તેથી પરવરદેગાર તારી મુરાદ જરૂર પાડ પાડશે. હવે ખુદા ને માદ કરી પોઢી જા, કે તે થુંને સારા રસ્તા બતલાવે અને ચારા કામમાં મદદ કરે. હવે મોડા થઈ ગયાય, પછી સવારના વાત આગળ ચલાવશું. જે ખુદા કરશે તે કોઈ નહિ કરશે.

શીરીન—(આ વાતથી ખુશ થઈ જઈ, મેહેરબાનુંને કાટી કરી વળગી પડેછ.) આ મેહેરબાનું હું તમારી પગથી કે માથાં સુધીની આભારી છું. હું આ ઉપકારનો બદલો કેમ વાળીશ ?

મેહેરબાનું—ચારા કામતો પાર પાડવા દે. અગાઉથી શાણા વીચાર કરેછ ? (બેઠે જણા જરથુસ્ત સાહેબની સખી નજદીક ચુંકને પડી પગે લાગી, બતી ધીમી કરી, પોતપોતાના બીજાણામાં સુએ છે.)

(શીરીનનું ધક્કામાં આવતી કાલે થું થશે ? મેહેરબાનું મને સારાબ સાથે કેમ ઓળખ કરાવશે ? એવા એવા ખ્યાલો કરતાં ધણેવારે, શીરીનની આંખ લાગી જાય છે; અને પછીથી પાછલી રાત પડતાં એક સ્વપ્નો જાય છે, કે જેમાં તેણી પોતાની બંદગીનો જવાબ મેળવે છે.)

સ્વપ્નો.

તે એક સવારનું પરોઢ્યું હતું, અને રાશન ખોરશેદ પોતાના રહેઠાણમાંથી ધીમે, ધીમે બહાર નીકળી, પોતાના ચલકર્તા તેજથી તે બાગે બહેસ્ત જેવા બગીચાને રૂપેરી પીછાડીથી મદાષ નાંખતો હતો. રંગબેરંગી પક્ષીઓ, આખી રાતની શાંતી પછીથી પોતપોતાના માળામાંથી મધુર ગાયન ગાતાં ગાતાં બહાર પડતા હતા. જ્વલજ્વલતા ફોનો પમરાત ઠંડી ફહેડી સાથે ભેલાષ બાગને મખ-વાસથી વધાવી લેતો હતો. બ્યારે એક પુવારામાંથી પાણી પુર બેસમાં ઉડતું હતું, તેની કીનારીએ પરીયાંરૂપી રૂપ-સુંદરીઓ એક બીજા ઉપર પુલો નાંખી તેમજ પુવારામાંથી પોતાના હાથોમાં પાણી ઝીલી એકમેકને ઊંડી મળ્લ મેલવતાં હતાં.

પુવારામાં જાણે કંઈ જાદુઈ રસ્તો હોય તેમ બે રૂપેરી પાંખવાલા લુલકાઓ શીરીનનો હાથ પકડી બહાર લાવે છે અને પુવારાની કીનારી ઉપર રમતી સુંદરીઓ તેણીને એક રાણી મીસાલ માન આપી પુલોથી વધાવી લઈ, એક પુલની બેઠક ઉપર બેસાડી એક નાનું તાજ પહેડાવે છે. પાછા રંગરાગ ગાઈ શીરીનને રીઝવે છે. ગાઈ રહ્યા પછી તે પરીયાંઓ ફક્ત બસારતથીજ શીરીનને કહેતા હતા, કે તું ખુદાપર બરોસો રાખ અને તારું કામ હોય તે જેમ અને તેમ જલદી આગળ ચલાવ. ખુદા તુંને જરૂર મદદ કરશે. ઐવી નીશાનીઓ કરી તેઓ પાછા પુવારામાં ઉતરે છે, અને પેલા બે લુલકાં શીરીનનો હાથ પકડી પાછી પુવારામાં નીચે લઈ જાય છે.

(આ સ્વપ્નો જોઈ રહ્યા પછી શીરીન ઉંઘમાં ચીચીયારી પાડી, કંઈ બબડે છે. ઓ ખોદા ! શું ફક્ત ખાલી સ્વપ્નો !)

એહેરખાનું—(ચીચીઆરી સમજી જાગરત ચાય છે.) ઉઠ બેટા ! શું છે ? શું ચારા જીવ મલરાયછ ? કે કંઈ સપના બેયા ? શું છે માય ? જરા ઉઠીને બેસ.

શીરીન—સ્વપ્નો જોયો, બીજું મને કંઈ નથી. ફક્ત હું સ્વપ્નાથી ઠગાઈ.

મેહેરબાનું—વારં, બસે બસે જરા ફાણી પી, ને તારા જીવને ઠંડા કરી મને કહે કે શું સપના જોયા.

(પાણી લાવી આપે છે. શીરીને જે સ્વપ્નો જોયો હતો તે ટુંકમાં કહી સંબળાવે છે.)

મેહેરબાનું—ધણા સરસ, ધણા સરસ સપના તેં જોયા. પાછલી રાતના સપના ધણા ખરા ખરાજ પડેછ. હવે શુંને સપના ચારા કામ જલદીથી કરવા કહેછ, તો, મારાખી તેવાજ વીચાર છે કે આપણે ઉઠાવલ કરવા જોઈએ. ચાલ ઉઠ, ઉઠાવળ કર, પછી વધારે ઉજાસ પડશે, તો એ કામ નહિ થાશે.

શીરીન—શું જલદી કઈ ને જલદી વેકું?

મેહેરબાનું—તારા રોજના સવારના બંદગી.

શીરીન—(બીજાનામાંથી ઉતરી સ્પેતમાન જરથોસ્ત આગળ હાથ જોડી સવારની બંદગી કરે છે.)

બંદગી.

“નમું છું તને ઓ મરીય નવાજ,
બતાવ્યો મને નેક તેં રોજ આજ.
મધ રાતના તેં બચાવી ખુદાય,
મને માતમાંથી કરીને શકાય.
ઉમેરીયો દીવશ જાંદગીમાં એક,
કાંધી તેં વધુ મહેર દાદાર નેક.
તને હું નમી આ બંદગી કરુંછ,
પગો પર હરખ સાથ માયું ધરુંછ.
દુવા આપ માંગી કરી આજ રોજ,
કરો કલ આમીન પદરે શીરોજ.”

(મરહુમ કવી શીરોઝ બાટલીવાલા.)

શીરીન—મેહેરબાનું ! મારું કામ પુરું થયું છે.

મેહેરબાનું—બસે, ચારા સપનાના માયના એવા ચાયચ કે તાજ પહેરી રાણી થયા; એટલે શું ચારા ધણીના ઘેરના રાણી થયા. અને સફેદ કપડાં તેં પેહેરીયાં તે શાદી રામશનીના નીસાની સમજવાનાં.

શીરીન—રાણી ને રાજે ! શું તમેળી ?

મેહેરખાનુ—થારા નખરાં છોડી દે, ને થારા નવા ડિયામાંના ચુન્નાખી રંગના કફાં ને પેલા સોજળ મળના જણુસ છે તે પેહેર. ચાલ, હુંખી શું ને મદદ કરુંછ (જમરદસ્તી કરી ખુબ એક્કી કરેછ.)

શીરીન—હવે શું કેહેવોછ ?

મેહેરખાનુ—તેં મને વચન આપ્યા થા કે જેમ થમે કહેશે થેમ હું હુ ચાલશ, તે ભુલી ગયા કે ?

શીરીન—નહિ ! નહિ ! હું મારું વચન પાળશ.

મેહેરખાનુ—ત્યારે તું હમણા સોરાખ આગળ જા, અને ફક્ત બે બાલ વાત કરી, પીછાણુ કરી આવ, એવા મારા ફહેવાના છે.

શીરીન—અરે મેહેરખાનુ ! હું એક પારકા મરદ સાથે કેમ આગળ્ય કરું ?

મેહેરખાનુ—તે કંઈ પારકો નથી, તે આપણો પોતાનોજ છે. થે, શું ને અને શું અને આજે થોડા દિવસ થયા આગળ્યો છો, પછી શું છે ? ધીકરા સવાર પડી જશે તો બહુ ખોટું થાશે, જા ધીકરી, જા.

(શીરીન બીહ, ધુજ, ભરાતી છુપાતી સોરાખના રૂમમાં જાયછ. સોરાખ હંથમાં પડેલો છે. શીરીન હીંમત લાવી તેના માથાં નજ-દીક ઉભી રહી વીચાર કરેછ. એકાએક થાદ આવતાં શુંકને પડી કંઈ ગાવા મંઠી જાય છે. હજુન તો એક બે લાઇન ગાય છે, તેવામાં સોરાખ અવાજથી ઝબકીને ઉભો થઈ આંખુઆંખુ જુએ છે. શીરીન નજરે પડે છે.)

સોરાખ—(ભાયાથી) અરે આ બહેન ! આ પરોખ્યાના વખતે તમારા જેવાનું અહિયાં આવવાનું શું કામ ?

શીરીન—(એક બે સેકંડ ચુપ રહી, પાછું પહેલેથી ગાયે છે. સોરાખ ધ્યાન દઇ સાંભલે છે.)

(શીરીન, શુંકને પડી ગાય છે.)

ઉઠ ઓ, સહેલાની,

કર પીછાન મુજ અબલાની.

અરજ કરુંછ હું પરોખ્યામાં આજ,
સુની સે મુજ મુશ્કેલેસની દાજ.

શ્રમથી જળું છું એા સહેલાની સજત,
 વચન પાળવા રહીશ નહિ હું પછાત.
 હુકમ થયો છે મુજ દાસીનો આજ,
 સમજ નહિ મુજનો દરજ્જો આવીછ તુંજ પાસ.
 વચનથી બંધાઇછ હું, બાહોશ દાસી સાથ,
 સીતારો ફેરવાઇ મુજને આપીછ આ થાપ.
 સમજ, હું ફસી છું તારા મંદીગમાં,
 તૈયાર છું બટકવા, જંગલ કે શહેરમાં.
 આવીંદ તણી ફરજે બળવું હું આફતોમાં,
 દુઃખ મુખનો સંસાર ભોગવશ, હું લહેરમાં.
 સમજ્યાં છે તારા કામો બહાદુરીના,
 ખીણો, ખેતરો પુલાબ્યાછ તેં મેદાનમાં.
 શું તારા ગુણો ગાવું અંધારી રાતના,
 જો ગાવું તો પડે પાછલો પહોર જરામાં.
 આશા ઉમેદનો એા દાદ લેનાર,
 ગમી ને ખરી દાદનો એા વખાણનાર.
 ન પજરાંવતો સીનામાં રાત દીનનો ખેદ,
 કે ફરી આવીને ઉભી રહે આ રડતી ઉમેદ.
 નહિ હોય તારી મરજી એમાં,
 કાશેશ કરી મુકજે તેને તું અમલમાં.

(સોરાબ શીરીનને પોતાના હાથનો ટુકો આપી ઉભી કરે છે.)

સોરાબ—બહેન, શું કામ કરગરોછ? એમ કરવાનું કંઈ કારણ
 નહિ તો કંઈ પણ બેદ હોવો જોઈએ ?

શીરીન—(બાર મુકી બોલે છે.) હા બાઇ કારણ છે, બે...દ છે,
 બધું છે. પ...ણ રે, બાઇ આજે હું બોલી ગઇ તેનો મને
 જલદીથી એકજ હા, નહી તો ના, નો જવાબ આપશો તે
 હું સુખી થઇશ.

સોરાબ—જવાબ ! આટલો જલદી જવાબ તો શું આપું ?

(શીરીન શરમાઇને ચાલી જવા જાય છે. સોરાબ અટકાવે છે.)

નહિ નહિ, આપુંછ ત...તમારો જવાબ આપુંછ.

(સોરાબ જવાબ વાલે છે.)

મહોબત ને માયાની દયાળુ દેવી,
આતો છે ગરકાવ કરનારી અન્નયથી.
કે આ અંધારી સીંઢા જેવી રાતના,
શું જોવું છું સાચ્યુ, કે સ્વપનામાં.
સીધાર સુખેથી તું ફટકે કરી,
પ્રુશી ને ચમનમાં બલે તું રહી.
ફરી જમણ નહિ મુંજની અખાનથી,
ફરી જમણ નહિ હું દેવ કે સયતાનથી.
નમું છું તુંને ઓ ઈરાન વતની,
પાળસ વચન હું તારો દાસ બની.
ચાહુંછ કે તુંજ જેવી નાર હર ઘેર પેદા પડો,
બળવી ખરા અંતઃકરણની ફરજ, પાડ પાડો.

શીરીન—આજથી હું તમારી હેશાનમંદ છું.

સોરાબ—હું પણ તમારો ઉપકારી છું (શીરીન નમીને છુટી પડે છે.)

સોરાબ—શીરીન જરા થોભો !

(સોરાબ અટકાવવા જાય છે, પણ શીરીન ઝપાટામાં બહાર નીકળી જાયછ. સોરાબના હાથમાં શીરીનના બાલમાંનાં બે ત્રણ મોતી આવી જાય છે. જે લઈ સોરાબ ફોટેલે ડાળે સ્થીર ઉભો રહે છે. શીરીન પાછું ફરી હસે છે. મેહેરબાનું દરવાજાની બહાર ખુશ થઈ શીરીનને વળગી પડે છે.)

અંક બીજો.

પ્રવેશ પાંચમો.

(નરીમાન મોર્ચી કાખમાં લાકડી, હાથમાં છત્રી, બાલુવાની ચોપડી, ગાંડીયાં લજ્યાના પડીકાં, પાણીની બાટલી, બધું ખર્સા ઉપર ને અહિં તહિં લટકાવીને દરીયા કીનારે આવી એક મોટા ઉંચા પથ્થર ઉપર બેસી, છત્રી આધી ખોટું બાલુવાનું દોલ કરી, રતીની વાત જોતો બેસે છે. કંઈનું કંઈ પવનથી ઉડી જાય છે. જો રમાલ કાઢી મોઢું ઝુલવા જાયછ તો ગાંડીયા લજ્યાના પડીકાં ઉડી જાયછ.)

તેટલાં એક પથ્થરમાંથી કરચણું નીકળે છે, તેને લાકડી લઈ મારવા જાયછ, તેથી છત્રી જમીન ઉપર મુકેછ, તે પણ ઉડી જાયછ. પછી કેહી ટોપી પહેડી ભણવા બેસતું તેની મુઝવનમાં પડેછ, અંગ્રેજ હેટ પહેડી ભણાય નહિ. તો લાવ પારસીની મખમલની ટોપી પહેડું, કરી હેટ કાઢી નજદીકના પથ્થર ઉપર મુકે છે, તે પણ પવને ઉડી જાય છે.)

નરીમાન—(જરા બરાબર ગોઠવાયા પછી મોટી છત્રી આધીને બેસે છે.) અરે, બધું સરખું કરતાં કરતાં ને ભોંય ઉપરથી ઉચકતાં ઉચકતાં મરવા પડ્યો, હવે કેમ થશે ? પણ, હાઉ, પવન છે. હાં ! મારા ખોદા ! હાઉ, પવન છે ? શું પવનનું જોર છે ? મને તો હીલવી હીલવી દોડરો કરી નાંખ્યો. પણ મારી થાક તો જરાવારમાં આવા પવનથી ઉતરી જવાનીજ. પ...ણ બધીજ તેમપરેચર નહિ ઉતરી જાય તો સાઈં ! નહિ તો હુંડોગાર થઈ જવશ. આ.....લો પણ, પેલી શુન્ના મોહર જેવી નાર હજુનું કેમ નહિ આવી ? તે આવા પવનના સખ-ટાથી રખેને ઉડીને દરીયામાં માછલીની સાથે તરવા તો નહિ મંડી ગઈ હોય ! (રતી દુરથી આવતી જણાય છે.) મારા બાપ ! આવી આ.....વી ! કમખખતી ! આખરે આવી તો ખરી. આ શું કરે ? માઈં કલેણું તો ઉઠલાઈ જાયછ ! આ ! મારા બેહેસ્તમાં સુતેલા બાપ ! તું.....તો જાણેછ કે કોઈ કાલે જનમમાં, કોઈ દહાડોખી મેં બાણવાની ચોપડી પકડી નહિ હોશે. તે હું આજે કેમ પકડું ? તે ફક્ત આજનોજ દહાડો મને શીખવ કે કેમ પકડવાની.....છપ...બાપ ! હા, પરણવાનું દુઃખ છે. બેહેસ્તી બાપ ! તું છુપી રીતે મદદ કર, ને કેહ કે દરીયા આગળ બેસીને શું બાણવાનું. હું તો સુદલ જાણુતો નથી. (બાણવો કરે છે.) અરે હું જુલ્યો, દરીયા મલવા આવવાને બદલે આલુબાગમાં આવવા કહેતે તો સાઈં થતે. કે ત્યાં જરા ધ્રુવડ જોવાનુંખી મલતે ને વળી વાંદરાને શીંગ નાંખવાનીખી મળહ મલતે. આ તો કેહેશે કે છતાં આવાંઈઝદ આગળ આપાને બાણતાં શું દુઃખ બરાયછ. તો પછી ! (જલદી જલદી ખોટા ખરા પાના ફેરવેછ.) પ...ણ શું બાણું આવી યસ્તના માથા, કે.....મેહરયસ્તની

માયની, કે.....ખોરશીદની દુવાનામસેતાયસની ? (રમાસે મોહું નુછેછ ને પથ્થર પર મુકેછ) અરે ચોપડી કોષ્ટ્ર તદન ખોટી છાપીછ, જે તે એક ચીજ એમાંથી નહિ મલતી. બધું સો જાતનું અંદર બહુવાનું છે, તેથીજ મને ઘોટાલો થાયછ. (સુરજને જોઇ, હાથ જોડી ઉભો થઇ) ઓ.....હો ખોરશીદ રાક્ષસ ! મને જલદી કંઈ બહુવાનું યાદ આપ ! ખોરશીદ જેમ તું ઝપાટામાં મારી આગળ આવતો જણાયછ, તેમ મારી ધણીયાણીથી મારી આગળ આવતી જણાયછ. ઓ સુરજ બાવા ! મને કંઈ યાદ આપ ! (જેરથી ખંખાર મારી) હં હં હં હં હં.....હં.....હં એહેસ્તી બાવાનું નહિ પણ એહેસ્તી બપાવાનું બહુવાનું યાદ આવ્યું ખર ! એવન તો હંમેશા એજ...એજ બહુતાતા, તે હુંબી બહુ. એ શું જાણશે કે હું શું બડબડુંછ. દુરથી મારો રળીયામણા સાદ સમજ્યા કરશે, ને વધારે નજદીક આવશે કે, તાહેલા મારવા મંડી જશું. (રતી આવીને ઉભી રહે છે, પણ નરીમાન હુંઈમાં ને હુંઈમાં ચોપડીમાં મોહું રાખી મોટથી ભણ્યા કરે છે.)

ઉં...ઉંકું કુંકું આદરીઆન બાદ,
બહેદીનના બચ્ચા તું રહેજે આબાદ.

ઉં...ઉંકું કુંકું ઉ પતેતામાં ગોસ,
એતો માહરો છવે જાનનો દોસ.

ઉં...ઉંકું કુંકું માગણ બોધ,
એ નહિ ખાવું તો વધે ક્રમ લોહી.

ઉં...ઉંકું કુંકું બાફેલું ધકું,
એ તો માહરા મોહનામાં નહિ ચસ્તું.

ઉં...ઉંકું કુંકું ગરમ ધાનશાક,
મારે વરે રાખજે પોચ્યો કવાળ.

ઉં...ઉંકું કુંકું બકરાતું માયું,
જંગલમાં રાણી બીલાડું નાયું.

ઉં...ઉંકું કુંકું બાજી વતેણા ધરતુ,
એમાં તો કંઈ તીખજું નહીં દોરતું.

ઉં...ઉંકું કુંકું વાજમાં ખરીયા,
વચ્ચે તો મુંવાં કાકાજી નરીયા.

ઉં...ઉંકું કુંકું દારમ ને પેર,
મારી ધણીયાણીને લઇ ગયાં દખમાં વેર.

રતી—(જાત જાતના ડોકાં કરી) શું? મારા ધણીયાણીને લઇ ગયા
દખમાં વેર! કેમ! ઐટલા વારમાં યૈરીને ગાલ ગલોજ કરોજ.

નરીમાન—મેં! મેં! મેં!...કંઈ ત...તમને ન...હી! હું તો બચ્ચો તો.

રતી—(મજકરી કરી) શું ઉં.....તત.....તમને નહિ! લાવો જોઉં
શું બચ્ચોજ.

નરીમાન—પ.....છી ચોપડી આપશ. (ઐકદમ બલતી વાતપર
ઉતરી પડે છે, અને ઉંચા પથ્થરપરથી કુદકો મારી રતી
આગળ આવે છે.) ઓ! મામ! શું સરસ છત્રી!

રતી—અરે હું અહિયાં આખખી માખખી ઉભીછને છત્રીને શું કરોજ?
વાયરે! છત્રી સાથે પરણવાના છેવડે?

નરીમાન—(રતીનું કંઈ સમજ્યું નહિ હોય તેમ) જા...જાપાનીસ છે
કે અંહ! કયાંથી લાવી તું? અંહ!

રતી—મુંઝ રાણુ જાપાનીસ કોણુ? હું તો નવસારણુ છેઉ.

નરીમાન—નવસારની કરતાં જાપાનીસ તો વધારે સારી લાગેય.

રતી—મરેરે! બેકદરને ક્યાંનું ક્યાં દીલ દીધું.

નરીમાન—જાત, હાઉ! હું તો બે ખબર છું. તું મારી પુતલી ડાર-
લીંગ સ્વીટ, મારી સામે કયારે આવીને ઉભી? હું જાણતો
પણ નથી!

રતી—ઓ વાયરે! આંખ છે કે ચોવરા!

નરીમાન—(સુગમ, દાંત કચકચાવી) અરે હું ચોવડું કહી નથી
પીતો, ખસ ખીરાનડીન, ખીરાનડીનનીજ ખોતલ.

રતી—ધરેરે! એ બધું બકાચ શું? એ જાપાનીસ મુંઝ કોણુ? ખીરા-
દરની ખીસાડી કોણુ? ન...એ પછીખી બકતાયા કે ઓ!
ખોરશેદ! ઓ! રોશન! એ ચોતલાખરી ચાર, ચાર જણીઓ
કોણુ મુંઝજ? (ચીરડાછને) લાવો, તમારી બચ્ચવાની ચોપડી
જોઉં? એ બધું ખોટું ખરું શું બચ્ચતાયા? (ચોપડીના પાણી
ફેરવે છે.)

નરીમાન—(એકદમ આગળ જઇ) હાવો, તમારો કાકાજી પાસેનો જવાબ જાણે !

રતી—(ચુસ્તથી) કંઈ જવાબખી નથી, ને જવાબખી નથી.

નરીમાન—(ચોકીને) ત્યારે તું જરા ક'યાબ ખા,.....ને પછી મને જવાબ આપ. મારાં ગાય, ગોલાબ ! જરાં ઠંડી પર ! ઠંડી પર ! એમ ગરમ ગરમ શું થઇ જાયજાને ?
(એક પથ્થરપર રતીને બેસાડી, પોતે પણ બાજુમાં બેસી, લજ્યા ચટણીતું પકીકું છાંડે છે, ને બેઠે જણા ખાય છે.)

નરીમાન—(ખાતાં ખાતાં)

જરા બેસરે તું નવાબ,
ખાં તું ગરમ ગરમ કવાબ.
ખરી હાથ તો કરજે તું સવાબ,
આપજે મુંજને સાચ્યો જવાબ.
ખાં તું આ ચટણીનો ખતાસ,
ને ના મારતી જરાપણુ લલાસ.
નહિતો દેખશે મારી લાકડીનો તીખાસ,
લગનની વાતમાં આવેછ મને ચીકાસ.
પણુ રખે મારે તું કંઈ દર્શાસ,
તો મારે ગલે હું મારશ ફાંસ.
ને નેમસ હું એક જુટો લવાદ,
જે બતલાવશે તને બરોબર સવાદ.

નરીમાન—હવે કેવી દાહી લાગેય ! દીકરા “હસ્તાં ધર વસ્તાં”
તે તું જાણેછ કે ? હવે તારી ધી જેવી વાત આગળ ચલાવ.

રતી—(મોટો ચીઓ કાઢી, વાત શરૂ કરે છે.) અં.....કા...
કાકાજી તો.....ચો કંઈ સમજતા.....નથી.

નરીમાન—શું ? તારા કાકાજી બહેરા છે ? કાન આગળ એક મોટી જેવી તોપ ફેરની કે પોતાની મેરે સમજે. લગનની વાત આવી એટલે કાકા મામાને ખરચ કરવો પડે, તેથી મતલબના બહેરા થઇ ગયા હોશે,

રતી—નહિ, નહિ એવન કંઈ મખમલના બહેરા નથી. એવન તો સમજેછ.

નરીમાન—ત્યારે ડાસો બરાબર જવાબ કેમ નથી આપતો.

રતી—(લાડ કરી) પ...—જુ તમે તો ધ.....ધી ઉતાવળ કરોજી,
તે.....તે હું કેમ બોલું ?

નરીમાન—ચાલ, તીખ્ખી ચટ્છી ખાઈને ઠંડીપર. પછી બોલસે, તો
જલદી જલદી બોલાસે.

રતી—(પાછું) કાઆ.....કા.....કા.....કાકાજી કેહેય.

નરીમાનન—(સ્વગત—મારું તો બા પાંકી આબું (માથું ધવડી)
બેંસાસુર પાડીની કાની ધીરે ધીરે બોલેજી. મસ્કરી કરી)
અરે શું.....કા.....કા.....કા તારા કાકાને, શુંદરે
બે પાંખ વળગાવી દે, કે કાલા કાકા સાથે મીક્ષ થઈ, કા-કા
કા-કા કરતો હુંગર ઉપર ઉડી જાય, તો પછી આપણી વચ્ચે
પડશેજ નહિ.

રતી—(છત્રીએ રેતીમાં રમતી રમતી) પપ ..જુ સમજેની ?

નરીમાન—અરે શું સમજે ? કપ્પાલ ! હું ઉતાવલ કરુંજી ને તું આટલી
ધીરી ! (પોતાની લાકડી લઈ ફેરવે છે.)

તારો શોભતો મોટો કાકા કાંકરી,
એને મારી આગળ તો જરા લાવતી.
કે માથામાં મારું બે મોટી જેવી લાકડી,
કે ફરી વચ્ચે પડે નહિ એનો આપણી.
છે મકદુર લડવાની કાકા કાંકરીની,
લગન વચ્ચે પડશે તો કરસ બે ફાટ એનાં માથાંની.

રતી—(પોતાનું માથું લાકડીથી સંભાળે છે) નહિ, નહિ ! ધીરા પડો !
હું...હું...હું જલદી બોલુંજી. મારા કાકાજીનું માથું ના
લાગતા. છે તે.....છે તે...અ.....છે તે કરીને.....કરીને
.....અં.....કરી.....

નરીમાન—(ધમકાવતા) વરી પાછી કાપરાંની કરી, ને હઠીનું દોહોઈ
દોહવવા મંડી ગય ?

રતી—(બીહને, હાથ મસલતાં મસલતાં ધણુંજ ફાસ્ટ બોલે છે)
ક.....ક.....કરીને મારા કાકાજી તો કંઈ સમજતાજ નથી.
જરાક દીકરી એક બે મહિના થોભી જાવ. કેહેય કે.....
કાકીજીની હમસી જાય નહિ લાંસુધી એક બોલખી લગનનો
નહિ બોલાય. તે એ...જરા એવન કેહેય તેમ તમે જરા મારું

ખાતર થોભી જાઓ. (સ્વગત-કાકાજી હા કહેય એમ કહી દઈ, તો એવનની ટંગરી ઉંચી થઇ જશે. આસ્તે આસ્તે હમ બરાવીને કામ લેઇએ તો ચાઈ.)

નરીમાન—જીટ નોનસનસ ! મારેથી બે મહિના નહિ થોભાય. શું ? તમે લોકો બે મહિના સુધી રોજ માચી ચહરાવ્યા કરશો ? તું તો કહેતીતી કે ફક્ત આર દીવસ માચી ચહરાવવાને વાસ્તે હમે આયાતા. વળી વાત લાવીય તે બે ? બુઢા કાકાજીની સુઝમાં મને બકાવવા આવી !

સ્ત્રી—(આગલ જઇ નરીમાનને ઠંડો પાડે છે) વહાલા નરીમાન હમ-બુઝાં મને એક ખ્વાન યાદ આયો તે તમે કરશો, તો જલદીથી નીવેડો આવશે.

નરીમાન—હા, હા, ડારલીંગ. તે શું ત્રીક છે ? હુંખી તો જલદીજ નીવેડો લાવવા માગુંચ. કહે ડારલીંગ સે...સે...સે...હાઉ નીવેડો લાવવો ?

સ્ત્રી—(પર્સમાંથી એક કાગળચું કાઢી) તે એ કે તમે આ માઈ લખેલું, ન્યુસપેપરમાં શાદી રામસનીની કોલમમાં છપાવો.

“એક બુગસુરત, ઇંગ્લીશ સ્ટાઇલવાલા પારસી ગૃહસ્થ બહુ ઉતાવળે લગનના ગાંઠથી બેડાવા માંગે છે. ઉમર વરસ આર દશ, ને ઉપરથી વળી સાન દીવાળો વધારે બેયલી. વળી પાંચ પૈસે સુખી છે. ધર સંસારનું ફરનાબર કે કપડાં લત્તાં કે જાણુસ દાગીના પણુ બેઇતા નથી. વળી કોઇ કાલી ને કોઇ ગોરી હશે તો ચાલશે, પણુ સવાદદાર રાંધતા આવરે તેવી છોકરી બેઇએ છે. ગમે તેટલા વરસ હોય તો તેખી ચાલશે. દાંતખી હાથીદાંતના હોય તો કંઇ નહિ. ગમે તો પાંચ આઇગ્લાસ પેહેડે. ફક્ત પાંચ મીનીટમાં લગન કરી

બહારગામ ઉપડી જણાર છે.

છોકરીને હૈયે રાખી ફરનાર છે.

સારો સ્વભાવ ધરાવનાર છે.

હીંમત દેખાડનાર છે.

પત્ર વહેવાર ખાનગી નહિ તો તદ્દન ઉધારો. એમાંથી
એક લખો સાંજ, કચસર કે જામે, સમાચાર. નંબર ૪૭,
અથવા ૪૪૭૭૦ માં નંબરે તેલીફાન કરો. નરીમાન નાચો”.

નરીમાન—કેવી ત્રીક સમજવી. લખાણ તો જરાખી જીલ વગરનું છે.
એટલી બધી તું હુશીયાર છે તે હું તો નહિ જાણુતોતો.

રતી—અરે કાકાજી મહારાષ્ટ્ર જસે, કે કાકા ખીજી પરણી જશે, તો
પોતાકી મેરે ઉતાવલ કરશે. કેમ ?

નરીમાન—હા, એલ રામટ. ચાલ ત્યારે, તું ઘરે જા, ને હું ન્યુસ
પેપરોનીપર શાદી રામસની છપાયા લખુંચ.

રતી—કયા ન્યુસ પેપરમાં ? તેનું નામ ?

નરીમાન—જેટલાં મુંબઈમાં છે, ત્યાં બધે જાહેર ખબર આપુંછ, કે
કાકાખી ન્યુસપેપર કાકાજી ખરીદે, તો જીવનના વાંચવામાં
આવ્યા વગર રહે નહિ.

રતી—ઘણો સારો વીચાર. ખરાબ ર છે.

નરીમાન—આ લખ્યાં, ચટણી, કવાળ, કરકરીયા બધું વધ્યુંચ
તે તું ઘેરે લખજા, ને હું આ પાણીની ખાટલી લઈ જાઉં.
ચાલ, વેક (દોડ દોડ કરી) ચાલ રતી, સાહેબજી, સુરજખી
અસ્ત પામવા આયોચ, રાત પડી જશે.

રતી—ગરજ પુરી થઈ એટલે સુરજ અસ્ત પામ્યો ને રાત થઈ ગઈ,
કેમ ? પપ...ણ પાછા ક્યારે આવશે તેની કંઈ વાત નહિ.

નરીમાન—(ગભરાઈ અક્લાઈ) હા, હા. મલશું ! મલશું ! દીકરા
હું.....ઉં તો જાઉંછ. ટટા ! ટટા ! !

રતી—મલશું ? પણ ક્યારે, સીધું બોલોની ?

નરીમાન—તું કહે ત્યારે ? સાહેબજી, સાહેબજી. ટપાલનો વખત
થઈ જશે ! મને જરા જવા દે કે આજ રાતોરાત મુંબઈનાં
પેપરોપર કાગળ લખી નાખું.

રતી—બસ, હવે વીરમાં પડ્યા.

નરીમાન—શું કઈ. એજ ત્રીક મને પાલવશે. સાહેબજી સાહેબજી,
(ચાલી જતાં) આવજોની પણ તે કાલે આવજો.

રતી—(લગાર ચુસ્કેથી) વાઈ, વાઈ. સાહેબજી. (હુટા પડે છે.)

અંક બીજો.

પ્રવેશ છઠો.

(શીરીન મેહેરબાનુના બોલામાંથી કુલો લઈ ડી ટેબલ ઉપરના ફલા-
વર વાજમાં ગોઠવે છે. ધના, જલા, શીરીનને મલવા આવે છે.
બધાં એકમેકની ખબર અંતર પુછી ખુશાલ તાહેલા મારે છે.)

શીરીન—(શેકહેન્ડ કરતાં) જીલુબાઇ, કંઈ ધણે ધણે દહાડે આવ્યા ?

જલા—શું કરું બહેન ! જેવી ફરસુદ મલી કે પેહેલે તુંનેજ મલવા
આવી. પણ તું તો આવીજ નહિ કેતી ? (સામેથી ધનને
આવતી જોઇ) લે, ધનખી આવી. પાછાં બધા ધણે દહાડે
તાહેલા મારવા એકઠાં થયાં.

ધના—(જલાને) તું અહિયાં ક્યાંથી આવી ?

જલા—દીકરા હમણાંજ, પાંચએક મીનીટ થઇ. છે (ખુરશી આપતાં)
બેસ દીકરા, જરા મગ્નહ કરીએ.

ધના—(પોતે બેસતાં શીરીનને) કેમ ! શીરીન કેવી ખબર ?

શીરીન—સૌ સારી.

જલા—(એકાએક યાદ આવતા) અરે ! શીરીન ! પેલા એસ્કોટાઇત
બરમુછયા પરોહણાએ તારો પીછો છોડ્યો કે નહિ ?

ધના—હા ખરા ! શીરીન એ એબલગામનાનું શું થયું ? એના
મનમાં કે મુછ વગર તો હું ઘણેજ શોભું છું. હંકે ! પણ એ
જાણતો નથી કે “મરદ મુછાલો ને બળદ પુછાળો”
શોભે ! તે.....

જલા—હારે ! હમણા બળદની પુછડી કાપી નાખ્યે તો કેવો લાગે ?
એ.....તો સદંતર બાંદા ઉંદર જેવો લાગેછ. (બધા હસે છે.)

ધના—(શીરીનને) તું કંઈ એના પૈસાપર કે એસ્કાત ફેસ્કાતપર
લોભાઈ જઇ, ગડબડ સડબડમાં પરણી ના જતી જો ! મને
તો આટલોખી નથી ગમતો, બા !

શીરીન—નહિરે ધન ! હું શું એની સાથે પરણું ? અરે મારી બીજી
સહીઆનેખી એને માટે સાફ ના કહું.

ધના—તું કહેય તે ખરેખર છે. પણ જ્યારે તારા મમા પપા તુંને

થોડીથોડીને પરજીવવાજ નીકળ્યાં છો તો એ પાંઉ માસ્તર નહિ
ને કોઈ બીજો.....

શીરીન—(જવાબ આપવા જાય છે, પણ અચકાઈ જાય છે.)

જીલા—ધના તું ભેટી નથી કે, ટેબલ કોણુને માટે શણગારાય તો ?
અરે તેવજી હમણાં ગરમ, ગરમ ચાહ પીવા આવશે
તે.....ને.....માટે.....

ધના—હા. સમજી, સમજી, ત્યારે તો પેલા બીજા ઉંદર મામા
(હસે છે.)

જીલા—થોડાવખત પછી ધણીજીના ઘેરની ટેમલો શણગારશે...સમજી કે ?

શીરીન—(મનમાં હસે છે.)

ધના—ત્યારે તો આજે મહીરેની છેલ્લીજ ટેબલ શણગારી, કેમ ? હં ?

જીલા—જ્યારે સાસરે સીધારશે, ત્યારે પાછું બધું બીચારા માયજીને
કરવું પડશે.

ધના...તે તો છેજો તો !

મેહિરખાનું—શું થારે, થમે ખુંમારા રેવાના કે ? ધીકરી તો સાસ-
રજ સોભે.

જીલા, ધના—શીરીનબાઈ ! તમે કંઈ મુંગા મુંગા.....

શીરીન—મારી હાલત કેવી છે તે તો તમને ખબર તો હોશેજ.

જીલા—હા, ખરું છે.

ધના—શું કરીએ ! એ નાપાકનો કંઈ રસ્તો કરવો જોઈએ ! આપણે
રમતાં જમતાંને જણે નડવા આયો.

મેહિરખાનું—(લાંબા હાથ કરી) મુંગા બેસ, હજીન આસ્થે રહીને રસ્તા
કરવા આયા છો.

શીરીન—જન્યુંછ, ત્યાં સુધી તો એને દુર કરવાનું કીધુંછ.

ધના, જીલા—(શીરીન આગળ જઈ) ખરેખર !

શીરીન—હા ખરેખર, આજની સાંજમાં નહિ તો આવતી કાલમાં તો
જરૂરજ માયજી બાવાજી એનો, ને મારો રસ્તો કરવા, મારીજ
ઉપર ઉબેડવાનાં એવું મને લાગેછ, કારણ કે મારી જમણી
આંખ ઉઠે છે.

જીલા—(કાને હાથ દઈ, શીરીનની ખુરશીના હાથ ઉપર બેસે છે.)
ઓ !...આપરે !...

ધના—બાપરે શાણી કરેછ ? કંઈ નહિ શીલ્લાં, જે થાય તે સારાને કાળે.

મેહેરબાનું—કંઈ બીલવાના નથી, જે તે એક જલદીથી રચયા આવે તે સાફં.

ધના—મેહેરબાનું ! તમે આજે કંઈ ગરમ થઇ ગયલા લાગેછ ?

મેહેરબાનું—ગરમબી નહિ ને ઠંડાબી નહિ.

જીલા—ધન તું એ વાત પકતી મુંક ને બીજી કંઈ વાત કર.

ધના—શું વાત કરીએ.

શીરીન—વાત પુરી થઇ હોય તો કંઈ ગીત ગાવો.

જીલા—હા, હા.

શીરીન—મેહેરબાનુંને ગમે તેવું. હં કે ! (હસે છે.)

ધના—(અસારત કરી) હા જરા, ચુસ્તે થયાય તે ઠંડા પડે તેવું કંઈ ગાઇએ.

ગાયન ૧૦ મું.

(ગાઇ રહે છે, તેટલાં તેહમીના, મેહેરવાનજી આવી લાગેછ. સર્વે સીધાં સરખાં ઘેસે છે. ધના, જીલા ને મેહેરવાનજી લગાર ચુસ્તે હોય, તેવા લાગવાથી ગભરાય છે. તેથી એકમેક સાથે હલુકસે વીચાર કરી સૌને સાહેબજી સલામ કરી ખડતી માપે છે.)

તેહમીના—(શીરીનનો બરડો ઠોકી.) કેમ હીકરા શું કરોય ?

શીરીન—માયજી, હું તો પુલ ગોઠવતી હતી, તેટલા મારી સહીઆ મને મલવા આવી.

તેહમીના—હં મળહતું.

મેહેરવાનજી—ચહીઆને ફેન્ડો સાથે વાત કીધી ને હમુંને આજે કેટલા દીવસ થયા તમે ઉડાવ્યાં કરોછ, અને જમવા આવોછ, ત્યારેજ તમે નજરે પશુ પડોછ, ને પેલી વાતના પશુ અખાડા કરતા કરોય.

શીરીન—અખાડા નહિ બાવાજી, તે વાત તો મને યાદ છે, પશુ હું શું કરું ?

તેહમીના—શું કરું શું ? હીકરા જે તે જવાબ આપી દેવ.

મેહેરવાનજી—તેહમીના ! એ તમે શું બોલોય ! જે તે જવાબ શાણો ? આપણે ગઇ કાલે કાવલાહ સાથે શું વાત કીધી તે જુલી ગયાં કે ?

તેહેમીના—હા મારી ભુજ થઇજી. હું તદન ભુજી ગઇ.

શીરીન—(ઝગરી તેહેમીનાના હાથો પકડી પુછે છે) શું ? શું વાત ? માયજી ગઇ કાલે શું વાત કીધી તે મને જલદીથી કહેવો ?

મેહેરવાનજી—(ચુસ્સાથી શીરીનને એક ખુરશી બતનાવતા) શીરીન આ મારી સામેની ખુરશીપર બેસ. (શીરીન દરી જઇ, ધપ કરતી બેસે છે.) માયજીએ તો તમોને ધણું લાડકા બનાવ્યા છે, હવે બસ..... લાડમાં ને લાડમાં બુઠાં થઇ જશો ને...કાચ્યાં કુંવારા રહી જશો.

શીરીન—પ.....પણ, મેં શું કીધું બાવાજી ?

મેહેરવાનજી—હવે તારૂં મગજ તદન શાંત કર, અને હું કહેવું છું તે સાંભળ. હમોએ તારા લગન મીં કાવશાહ સાથેજ કરવાં, એમ તદન નક્કી કીધું છે.

શીરીન—(વચ્ચે બોલવા બંધ.) ઓ.....એ...એ નહિં ! નહિં !

મેહેરવાનજી—વચ્ચે ના બોલ. મારું સમજ. હમણા એ ચાહ પીવાને આવશે ને તુંને એને માન આપવુંજ પડશે.

શીરીન—(જે બધું નીચ્ચી મુંડીએ બેસી સમજતી હતી, તેને હવે પોતાનું મોઢું, પોતાના બાપ તરફ ફેરવી, મજબુત મુઠીઆ વાલી, એકદમ હલાંગ મારતી ઉભી થઇ જઇ બોલે છે.) કદીખી નહિ ! કદીખી નહિ ! કોઇ કાલે પણ નહિ, અને કોઇ દીવસે પણ નહિ ! હું તેને કોઇ પણ સગાં તરીકે માન આપી શકવાનીજ નથી.

તેહેમીના—(શીરીનને શાંત પાડવાની કોશિશ કરતાં.) હેં ! હેં ! તારી જીભલીને સંભાળ ? જરાક તો કાણુમાં રાખ ? તારી આંટલી ઉમ્મરમાં મેં તારો ચુસ્સો આજેજ જોયો. શું છે ? કાવશને શું એજ લાગીજ ? શું તુંને એના નામની આંટલી બધી સુગ ?

મેહેરવાનજી—(અપમાન લાગવાથી) તું કંઈખી કહેશે તે નકાચું છે. તુંને તેમ કરવુંજ પડશે.

શીરીન—હું એને સહંતર ધીકકારું છું. હું તેમ કરનારજ નથી.

મેહેર-તેહેમીના—એટલે શું ? તું હમોને નાફરમાન થવા માંગેય ?

શીરીન—મારી મરજી ઉપરાંત કરવા માંગો છો, તેથી મને નાફરમાન થવુંજ પડે છે. બાવાજી આ વાત તો દરેક વાતથી જુદીજ

છે. માટે જરા ખ્યાલ કરો કે કાંઈ પણ દીવસ હું તમોને સામે જવાળ આપતી હતી કે ?

તેહમીના—મારી વહાલી શીરીન ! તું જરા થંડી થા.

મેહેરવાનજી—(ચીરડાં) તેહમીના, તમેજી અને ખુબ કાંગળી કુંગળી કરી મુકી તેના આ પરીણામ. ચાલો તમે પણ બહાર ચાલો, શીરીન ! આજે તેં હમોને ઇનસુલ્ટ કર્યું છે, તો તેની શિક્ષા એજ કે આજે હમો તારી સાથે ચાહ લેતા નથી. હજીન પણ થોડો વખત વીચાર કરવા તુંને એકલીનેજ અધિયાં છોડી જઈએછ. હું ધારું કે તું પછીના જવાબમાં કંઈ સુધારોજ કરશે. તેહમીના, મેહેરવાનું બહાર નીકળો, એવા હથીલા બચ્ચાં સાથે માયું ઝીંખવું નકામું છે.

(તેહમીના નીચું જોઈ ધીરે ધીરે બહાર નીકળે છે, મેહેરવાનજી પોતાની પાછળ બારણું અડાડી બંધ કરતા જાય છે. શીરીન ધુળતી ધુળતી થોડી તેઓની પછવાડે ચાલી, પાછી ફરી ખુરશી પર બેસી જઈ બબડવાનું શરૂ કરે છે.)

શીરીન—યા પરવર ! કાણુની મદદ માંગુ ? (બબડતી ખલડતી બધાં બારણાઓ થોકે છે.) લાવ, જરા બારણું અડાડાવી ઝીખાવી તો જોઉં. અરે કાંઈ છેવટે ? જરા મેહેરવાની કરી બારણું હંધાડો ? આ ખોલ ! કાંઈનો અવાજ નહિ મલે. કાણુનો આશરો શોધું ? વખત તો પાણીના રેલા માફક વહી જશે, ને પાછા એ લોક જવાળ લેવા પણ આવશે. (એક મીનીટ ચુપ રહી) ખરેખર ! મારે જરા હીંમત રાખવી જોઈએ પેલી કહેવત છે તેમ “હીંમતે મરદાન તો મદદે ખુદા,” ખરેખર છે. હવે હું કાંઈની દરકાર કરતી નથી, હું તેઓને મારો બરાબર જવાબ આપીશ. ઓ ! કાંઈના પગલાનો અવાજ..... હા...માયજી નહિ તો મેહેરવાનું હલકશે આપા હશે. (બારણા ઉપર ટકોરા સમજે છે.) એ આશું ? એ લોકે મને બહારથી ઘાંધી ને મનેજ બારણું ખોલવા કહેછ. શું ? માયજી બાવાજ બહારથીજ જવાળ માંગેછ (પાછા ટકોરા પડેછ.)

શીરીન—એ.....કાણુ છેરે ? (દમામમાં.)

કાવશ—દરવાજો ખોલોજી, એ...તો હું હું છેઉં. ચાહ પીવા આયોજ.....ચાહ.....

શીરીન—(ગભરાઈ એમ તેમ ફરે છે.) ઓ ! એતો પેલો બદમાશ છે !
શું કરું ? ક્યાં જવું ? નહિ સમજ્યું હોય તેમ મુંગી મુંગી
બેસી રહું. બેઠું.

(કાવશની નજર બંધ સ્તોપર ઉપર પડેછ, તે ઉંધાડી અંદર આવે
છે. શીરીનને એખલી બેઈ જરા મલકાઈ, છલકાઈ નમીને રોકહેન્ડ
કરવા બચે છે; શીરીન કશામાં નહિ હોય તેમ ટેબલ આગળ રમાલ
સાથે રમતી બેસે છે અને સલામ માટે અખાડા કરે છે.)

કાવશ—(ભારી પડવાથી, પોતાની મેરે એક ખુરશીપર બેસે છે.)
(સ્વગત) ગઈ કાલે મેહેરવાનજી સાથે વાત થઈ, ને એવને
તો મારે માટે સાઈ મત બાંધ્યું ને દીકરી આપવા હાજ
કહ્યુંછ. પ.....ણ આ દુકતીની મરજી છે કે નહિ, તેથી
જરા બીહતા હોય, તેવા લાગતાયા. આજે કંઈબી બીચા-
બાઈ થયલું હોવું જોઈએ, કારણ એવને મારી ચાહ, મારા
રૂમમાં મોકલી, એટલે ગુસ્સે તો હશેજ. વરી બાઈજી એખલાં
બેઠાય, સારે ચાલોની મારે ગમે તેમ એવન સાથે ધનસાફ
કરી લેઉં.) (ગળું ખખ્ખારી સાફ ક્યાં પછી શીરીનને)
હં.....અ કેમ શીલું ! તું આજે એખલી કેમ ?

શીરીન—(ચોંકી) મને તમે શીલું કરી બોલાવનાર કાણુ છેવ ? જરા
વીચાર કરો બોલો, કે પારકી આંખો સાથે કેમ વાત કરતી તે !

કાવશ—તું ગાંડી છે. તું પારકી.....તું પારકી શાણી ? ગઈ કાલની
તું તો મારીજ થઈ ચુકી છે, તે શું તું જાણતી નથી ? અમ-
સ્થી ધોમ કરેછ કે ?

શીરીન—હું ધોમ કરતી નથી, ને તમે જો આ બોલોછ તે પણ
સદંતર ખોટું છે, પ.....ણ, તમે આજે એટલા જલદી
કેમ ચાહ પીવા આબ્યા ?

કાવશ—તે.....પણ તમે આજે શું કરવા એખલા અહિયાં આયા ?
(શીરીન ફગલઈ બચેછ) કંઈ ગભરાવાતું નથી, હું ધાઈંછ
કે તમે મારી એકલાનીજ ખાસ વાત બોલો બેઠા છો !

શીરીન—(થંડી પડી) તમે કહેલોછ તેમ છેજ નહિ.

કાવશ—તેમ છેજ નહિ તો તું તારી આંખોથી જો કે આ એકાંતવાસ
શું કહી આપે છે. મારે તુને કંઈ અગત્યનું કહેવું છે તેથીજ
કુદરતે મને એખલાનેજ તારી સાથે મેલાપ કરાવ્યો છે,

મે...ડમ તેથીજ હું અને પહેલો, ચાહ પીવા નહિ પ...જી
તમેને મલવા આપ્યો છું.

શીરીન—(ચોકાને, અન્યથાથી પુછે છે) મને વળી અગત્યનું શું
કહેવું છે?

કાવશ—(ભાર મુકી) હા, કંઈ અગત્યનું. તે આપણા બેઠેના લાભની
વાત છે. (એક બે મીનીટ ચુપ રહી પછી આગળ ચલાવ્યું.)
શીરીન એમ શાંત બેસી ના રહે, તું મારી લાગણીઓ
પીછાણી શકતીજ નથી; આ શીરીન! તું મારી તરફ જોતીજી
નથી? મેં તુંને જે દીવસથી જોયું, તે દીવસથી હું તુંને
ચાહતાં શીખ્યોછ. મારું સુખ દુઃખ તારી ઉપરજ આધાર રાખે
છે. હું ઇચ્છું કે તું મારી ઉમરાવળદી થવાને ના પાડશે
નહિ. પરવરે મને ઇલકાળ, પૈસા, પદવી, બધું આપ્યું છે;
પણ તારા વગર બધું નકામું છે. તુંને સુખી કરવા, હું મારો
જાણી આપવાને તૈયાર છું.

શીરીન—(કાન ઉપર હાથો મુકી) આ ! નહિ ! નહિ ! મને એવા બોલો
બોલી ના સતાવો !

કાવશ—મારા કલેજાં ! જરા થંડી પડી, પછી મને જવાબ આપજો.
હું કંઈ આજ ને આજ જવાબ માંગતો નથી. બસ તું
મને કબુલ કરજે, ને હું તારો સદાનો શુભામ બની રહેવશ.
આ ! મારી મીઠી મધુરી સુરત ! જવીબ્યમાં મારી લાગણી
શું છે તે તું જાણશે.

(એમ બોલતાં શીરીનને હાથ પકડવા જાય છે. શીરીન કમકમા
પોતાનો હાથ તુરતજ ખીસાડી નાંખે છે.)

શીરીન—(ગગલતે સાહે) બોદા ખાતર, દુર રહો ? મને ના અડકા !
મારું જીવન તમારી તરફ છેજ નહિ ને.....આજે કે કાલે...
કે...કોઈ બીજી વખતે મારી પાસે કંઈથી જવાબ લેવા, મહે-
બાની કરી આવતા ના. હમણાંજ હું તમેને રોકડો જવાબ
આપું કે હું તમારી પરજીવન બનશ નહિ.

કાવશ—(પાછા હાથો પકડી) થોભ ! થોભ ! તારા બાવાજીએ તો મને
ખાત્રી આપીજ કે, તું મને ના કહેશેજ નહિ. તુંને મારી
સાથેજ પરજીવું પડશે. તું જાણેજ ! તને સ્વપને પણ ખ્યાલ

નહિ હોશે, કે હું કેટલો ખબનો, હીરા મોતી, માલ મીઠકત
ધરાવુંછ. તે.....માણસની સાથે તું આવી આલ ચલાવે છે ?
શીરીન—(તેના હાથમાંથી છુટતા થવાના ફાકટ ફાફાં મારતાં કહ્યું.)

અરે નહિ ! મને છોડો !

કાવશ—(તેમ તેમ નજદીક જતાં) આજ કાલની પોરી ! તુંને ખુબ
મચકાવાની ટેવ પડેલી લાગે છે !

(શીરીન તે જલ્દીમના હાથમાંથી છુટવાને તુરતજ હઠી. પોતાની
વચમાં એક ખુરશી ઝપક કરી સુકી દઈ તેજ ખુરશી પછવાડે ઉભી
રહે છે.)

શીરીન—મને જવા દેઓ ! મને બહાર જવા દેઓ ! નહિ તો હું
મોટેથી મદદ માટે ખુમો પાડીશ. ઓ હીચકારા ! મને છોડી દે !
મદદ ! મદદ ! માયજી ! મેહેરબાનું ! કોઇ આવો ! બચાવો !
(આ ખુમો સોરાબને કાને સંભળાય છે. તુરતજ અંદર આવી તે
બંનેની વચ્ચેની ખુરશી ઉંચકી લઈ, કાવશને મારવા બંધ છે, પણ
શીરીન તેમ કરતાં અટકાવે છે અને દુર જઈ ઉભી રહે છે.)

શીરીન—(સોરાબને જોઈ ખુશ થાય છે. પણ શરમાઈને ધુજતી
ધુજતી સોરાબને કહે છે) ઓ મહેરબાન, આ માણસને કહો
કે મને હાથ નહિ લગાડે. બસ, ઐટલુંજ !

સોરાબ—(દુરથીજ કાવશને મોટા ડોળા કાઢી દમ ભરાવે છે.)
બચ્યા ! આ બાતુંના ના કહેવાથી હું તુંને હાથ લગાડતો નથી.

કાવશ—(હુશ્યારી મારી, આગળ આવી.) તારામાં હીંમત હોય તો
હાથ લગાડ. જોઈ ! આ બાઈ સાથે તુંને શું કામ છે ?
હં...તે બોલ ?

સોરાબ—અદુખરા ! તું એના પૈસાના ખ્યારમાં પડ્યોછ, તે હું બધું
સમજુંછ.

કાવશ—(હલુકસે પીસ્તોલ કાઢી સોરાબ તરફ તાંકે છે) ખબરદાર,
જરા પણ અહિયાંથી હીલ્યોછ તો; નહિ તો આનાથી વીંધાઈ
જશે. બોલ જોઈ ! હવે ચુપચુપ કેમ થઈ ગીયો ? વધારે
આગળ કંઈ ફાટું, ફાટું બોલવું હોય તો બોલ.

(પીસ્તોલ જોઈ શીરીન ગભરાતમાં ખુમો પાડી કાવશની પછવાડેના
બારણામાંથી બહાર નીકળી જવા બંધ છે. પણ કાવશ શીરીનને
પછવાડે ફરીને ફાંકે છે. તેનો લાલ લઈ સોરાબ, કાવશને હાથ મરડી
પીસ્તોલ છોંનવી લે છે ને કાવશનેજ તાંકે છે. તેહમીના,

મેહેરબાનું, મેહેરવાનજી, શીરીનને બારણા આગલ મલે છે. સર્વે અંદર આવે છે ને બે જણાને લડતા જોય છે.)

તેહેમીના—(શીરીનને) શું થયું? આણી આટલી બધી મોટે મોટે બુમો પાડે છે?

મેહેરવાનજી—(શીરીનને ધમકાવીને) મને જરા કહેશો કે શું થયું? શું...તારો ભરથાર પસંદ કરવાને હમો વડીલોને જરા પણ હક નથી? કે આટલી બધી તું ધર્તી ધુમ્મવી રહીછ. (શીરીન ગળગળતે સાદે કંઈ બોલવા જાય છે તેટલાં શીરોઝબખ્ત આવી લાગે છે.)

શીરોઝબખ્ત—(દાદર ઉપરથી મોટે સાદે) ધીરા પડો! ધીરા પડો મેહેરવાનજી! ભલા અને નેક ભરથારને પસંદગી આપવી એ આંનો પણ ધર્મ છે. બધાજ તમામ હક કંઈ આપણો નથી. (મેહેરવાનજી શીરીન તરફ કરડી નજરથી જુએ છે. તેહેમીના શીરીનને પાસામાં લે છે. કાવશ, શીરોઝબખ્તને, તું કોણ વચ્ચે આવનારો કહી મારવા જાય છે, પણ સૌરાબ તુરતજ કાવશને પીસ્તોલ બાંકે છે, કાવશ ધુળતો બે ત્રણ પગલાં પાછળ ભરે છે.)

દ્રોપ.

અંક ત્રીજો.

પ્રવેશ પહેલો.

(રતાલુખાંડ લોજ, ઈંછકાકા એકલા મોટ સાટે ન્યુસપેપર વાંચતા મન સાથે કંઈ મનસુખો કરતાં દીસે છે.)

શાદી રામશણી.

એક ખુબસુરત ઈંગલીશ સ્તાઈલવાલા, બકરા રાસીવાલા, કુલ જ્ઞાનને દીપાવનારા પારસી મહારથ બહુ ઉતાવળે લગનના ગાંઠથી જોડાવા માંગે છે. ઉમરાવળદાની ઉમર ચાર દશ, ને વળી સાત દીવાળી વધારે જોયલી. પાંચ પૈસે સુખી છે. મુદ્દલ રીતનો અલખરો ધરાવતા નથી. ધર સંગરતું ફરનીઅર કે કપડાં લતા, જ્યુસ કે દાગીના પશુ માંગતા નથી. છોકરી કાલી તેમજ ગોરીથી હોશે તો ચાલશે. લાંબી તાર જેવી કે ચીંગણી ખજુરી જેવી હશે તે પશુ ચાલશે, પ...શુ ફ...કત સ્વાદીષ્ટ ચટાકાદાર રાંધતાં આવડવું જોઈએ. મમે એટલા વરસ હશે તો તેથી ચાલશે. દાંત પશુ હાથીદાંતના પહેડે તો કંઈ શીકર નહિ. પાંચ આપગલાસ પશુ રાખે. પરખુનાર છોકરો ફક્ત પાંચ મીનીટના આશીર્વાદ છંટાવી બહારગામ ઉપડી જાયાર છે.

છોકરીને તો તે સાથે બાંધી ફરનાર છે.

સારો સ્વભાવ ધરાવનાર છે.

હીંમત દેખાડનાર છે,

બાદશાહી, મહેલમાં રહેનાર છે.

બનતી ઉતાવળે લગન કરનાર છે.

પત્ર વહેવાર ખાનગી નહિ તો તદ્દન ઉંધાડો. લખો, કયસર નંબર ૪૭. તેલીફોન નં. ૪૪૭૭૦. મી. નરીમાન નોર્થ. (ઈંછકાકા રતીને આ શાદી રામશણી વીશે કેમ કહેવું તેના વીચારમાં પડે છે, તેટલાં રતી આવે છે.)

છોકાકા—રતી આહ પી આવી કે ?

રતી—હા કાકાજી. હવે હું નાસ્તાની તૈયારી કરવા બહિં છું, તમોને કંઈ કહેવું છે ?

છાજીકાકા—કંઈ કહેવું નથી દીકરી.

રતી—વારૂં, ત્યારે હું રાંધણીમાં બહિંજ હું કે !

છાજીકાકા—(ઉતાવળે વીચાર ફેરવી) રતી, રતી, જરા થોભ પેપરમાં કંઈ તારે લાયકનું છે.

રતી—શું છે ? શું છે ? કાકાજી. કંઈ બદાઉઝ સારીનું સેલ છે ?

છાજીકાકા—(ચસ્મો સીધ્વો કરતાં) હા, હા ! નહિ, નહિ ! ખરા લગનનું... ..

રતી—શું કાકાજી લગનનુંબી સેલ થાય ખરું કે ?

છાજીકાકા—તું હું બકેજી ! હેલ ! હાનું ? એ તો તાહરે લાયકનું કારજ છે.

રતી—(ચેતી જઈ, છાતી ઉપર હાથ ઝુકી. સ્વગત—આખરે પેલું આયું ખરું.) આ માઈ ગો... ..હા ! માઈ કાજી.

છાજીકાકા—હા, તારું કારજ ! જરા. ખુશીપર ગોઠવાઈ બેઠ, હું કહેવુંજ તે ધીરેથી હાંબળ.

રતી—(દાહી દોરી થમને બેસે છે.) હાજી, કાકાજી.

છાજીકાકા—(પેપર ટીપોઈ ઉપર ફેંકતા) દીકરા, હમણાજ મેં હાદી રામ-હણીની કાલમમાં વાંચ્યુંજ કે એક હારો પોરીઓ, બહુએ ખુબહુરત, અંગ્રેજી મહતાઈલવાલો, બકરા જેવો ગરીબ વગેરે વગેરે લગન કરવા મગિ છે. આ, અને તો બરાબર તારે લાયકનુંજ આ કારજ દીહે છે. હવે તુંને પુછું કે તારો પોતાનો હું વીચાર ? કંઈ પતર વહેવાર કરીએ કે કેમ ?

રતી—કાકાજી, તમારો જેવો વીચાર ! જે તમોને આઈ લાગે તે કરવા હું તો તૈયાર છું.

છાજીકાકા—હા, માહરો વીચાર તો હોએ હો ટકા છે. કારણ ખુબહુરત, પાંચ પૈહે હુખી, ખાવા પીવાનું ભરેલું તૈયાર, ને વરી છાકરી ગમે તેવી આદે તે ચાલહે. ફક્ત રાંધતાં બરાબર આવકું નિષ્કળ, તે તો તું બહુએ હાઈ રાંધેચ. એટલે તો ખુદી ખુદી થઈ જઈ કાલે પરણવાનો આદે, તે આજે પરણી જહે.

રતી—હા કાકાજી! જેવો તમારો વીચાર.

ધણકાકા—જેની દીકરા, વળી કાકા મોટા જીવરનો દેખું.

(પાછું પેપર લઈ વાંચે છે)

છોકરીને હૈયે રાખી ફરનાર છે, સારો સ્વભાવ ધરાવનાર છે, હીમત દેખાડનાર છે, ધન દોલત અગરમ અગરમ કરનાર છે, મુક્કાબાજી રમનાર છે, બોલ્યું ચાલ્યું માફ કરનાર છે, ને રીત તો બીચારો મુદ્દલ માંગતોજ નથી. જો બોલ કરીને આપણું તોજ લેહે. રતી દીકરા, કંઈ ઉલ્લટ ધર નહિ તો બીજી કાકા પોરી, આ હુંદર પોરીઆને પચાવી બેહસે.

રતી—મારી કાં ના છે કાકાજી?

ધણકાકા—(જેશમેર ઉઠે છે) ત્યારે હું કાગજ લખું કે ટેલીફોન કરું?

રતી—જે જલદી થાય તે કરોની?

ધણકાકા—(આમ તેમ ફરતાં) ત્યારે તો હું ટેલીફોનજ કરુંછ. એ આય કરતો તુંને પહાંડ કરવાને આવહે. દીકરી એની પરોડનાગત કરવી પડહે. તેથી ચાહ પીવા પાસેના પુતલીબાઇ ગોરાણીને ત્યાંથી ઉછીના પ્યાલાં, બે, ચાર ખુરડી, એક હોફા કરીને લઇ આવ. પાપરી, મલીદો, પોપટજી, પરેથા એની આગળ બધું મુંઝે કે જરા હાઈ લાગે, (રતી જાય છે.) જરા ઉભીરે માય ને પુતલાબાઇને ફેહોળે કે જરા તમારા આયા, નોકર, બોય લોકખી કામ પડે ત્યારે ઉછીના આપજો, પછી બધું જરા વાપરીને પાછું આપી દઇહું.

રતી—અરે હું હમણા બધું કાશીશા સાથે તૈયાર કરી નાખુંચ, તમે કંઈ ગભરાવના.

ધણકાકા—(ફોન આગળ ગોઠવાઇ) હું તો બા અહલી મનીખ! મારા બાપ જનમમાં ટેલીફોન નહિ કીધાથો તે આજે કેમ બનાવે. હું કરીએ! આ પોરીને ઠેકાણે પારવાં ખાતર બધુંએ કરવું પરે છે. હું કરું નહીખમાં એવાખી ધકેલા! (હુંગલું પકડી જોરથી હીલવે છે.) હીલવ, હીલવ, હીલવ.

નરીમાનનો નોકર—(ત્રીંગ...ત્રીંગ...ત્રીંગ) અલવ, અલવ, અ...લવ.

ધણકાકા—એ તુમ કોણુ હંય? મેં તો ફોન હલાવ્યા, હવે તુમ હીલવો (ફોન જોરથી હીલવી) પાછું હીલવવા કહી મરેછ હું! તે, પાછાખી મેં તો હીલવ્યાં.

નોકર—શેઠજી, નં...બર.....

છજીકાકા—જરા ઉભા રહો, તું હપેપર લાવું છ. (ન્યુઝપેપરમાં જોઈ)
નંબર ચાર, ચાર, હાત ને હાતરે હાત ને એક બીજું મીંડું.

નોકર—શેઠજી. આપકા આખ્યા નામ ?

છજીકાકા—(સ્વગત— નામ કોણનું મારું કે કોણનું ?) મય તો મીં
નરીમાન નોચાં કો પુછતા, તું મ કોણુ હય ? કાલા આદમી !
ચલ જવ ઇદરસે !

નોકર—મય તો નરીમાનકા નોકર હું. મય શેઠજીકા ફેન પર અબી
ભેજતા હું. જરા થેરો.

છજીકાકા—કેટલો પૈહાવાલો ? શું ફેમ પર આખ્યો દીવસ એક મનીખ
બેહી રહેતું આદે !

નરીમાન—(ત્રી...ગ, ત્રી.....) હલો ! હલો !

છજીકાકા—(હં નંબર માગે છે.) જી, બાઈ, તમારું નંબર ચાર,
ચાર, હાત ને હાતરે હાત ને મીંડું. (સ્વગત ને બધુંજ
તમારા નામ પર મીંડું.) પ...ણુ તમે મીં નોચાં હાતરે હાત કે ?

નરીમાન—હાજી, હુંજ પોતે.

છજીકાકા—હં ! અવાજ પરથી હમજી ગીયો ! હમજી ગીયો !

(રતી બે, ચાર નોકરને લાવી મોટે સાદે બાલી, ગોઠવ ગોઠવ કરેછ.)

રતી—(મોટે સાદે, આંગળી કરી) આપા, સોફા અહિયાં મુક ને પછી
ખુરશી તુછી નાખ. ચાલ જલદી.

(નરીમાનને રતીની ગડબડ ફેનમાંથી સમજાયછ તેથી છજીકાકા સાથે
વાતમાં શુંચવાડો થાય છે.)

નરીમાન—(છજીકાકાને) એ તમે શું બકોછ ? સોફા મુક ને ખુરશી
પરથી ઉઠ, અરે હું કંઈ બેઠલો નથી. ઉભો ઉભો વાત કરું છ.

છજીકાકા—(રતીને ગુસ્સે થઈ—જરા તારો ધાંટલો આસતે કાઢની ? બધું
ટૂલીફેમમાંથી ત્યાં સમજાછ હં ! તમે તું હપેપરમાં
ખબર છપાવેલી તે મનીખ છેવડે ?

નરીમાન—હાજી.

છજીકાકા—હં ! ત્યારે બરાબર તમેજ વરરાજ ?

નરીમાન—હા. હું પોતે પરણ્યો દીકરો છેઉં. તમે શું કહોછ ?

છજીકાકા—વારું ત્યારે, મીં વરરાજ ! હવે તમારું લીલાંઉ, અરે જાહેર
ખબર, ખરા...લગનની માંગણી, નહિ ! નહિ ! અરે ! હાદી રામ-

હણી વાંચી છે ને હમારી બત્રીજનું પાંખકુ તમારા હાથમાં હોંપવાનું છે.

રતી—(મોટેથી) મુંવા અનવન ! આપ પુતલીબાઇનું પ્યાલું ભાત મારી ભાંગી નાખતે !

નરીમાન—એ લગનની વાત કરતા પુતલીના પ્યાલાપર કહાં આવી ગીયા ને ઉપરથી ગાલ શાના દેવછ ? કે મુંવા, ભાત મારશ.

ઇજકાકા—(રતી જરા ધીમેથી બોલતી, બધા ઘોંટાલો થઇ જાયછ) હં.....ખરા...તમે બનતી હિતાવલે રતાહુંખાઉં લોજમાં ઉતરી પડો.

રતી—(પાછી આંખાને) અરે કાશા, પોપટજીને સફેદ પુલની રકાબીમાં મુંકજે.

નરીમાન—હવે હું ફોન છોડી દેવશ. યાદ રાખજો ? પોપટને રકાબીમાં શાણો મુકવા કહી મરોછ ? શું ? પોપટજી લોજમાં આવું ?

ઇજકાકા—મરે રતી, તુંને હવે હું કહું ?

(નરીમાન સાથે વાત હડાવી નાંખી બીજી વાતપર ઉતરી પડે છે.)

ઇજકાકા—હમજો છો કે ? વરરાજા ! હમારે પત્ર વહેવારથી કામ નથી લેવું. વેહવાર તદન ખુલ્લો, જે હોય તે તમારાં મોઢાં ઉપર છુટડું મારીને કહી દેવું છે. ચાલો હાએજી, હાતરે હાત ! જલ-દીથી આવો.

નરીમાન—સાહેબજી, હું હમણાંજ તમારે ત્યાં આવું છું. સાહેબજી.

ઇજકાકા—બાપર એવું નબર બોલતાં મોઢું દુઃખી આવે છે. આવી-નેજ વાત કરે તો ઠીક.

ઇજકાકા—ચાલ રતી, તારો હાથનો ધરતો, આપ આવતો આહે. તું હજીન હું કરેછ ? તારું કામ પુરું થયું કે ?

રતી—અધું ખલાસ, ફક્ત મારે હવે પફની વીગ પહેડવાની રહીછ.

આયા—બાઈ ! આયા ! આયા ! તમારા શેઠ બેંડ વાળાંને નગારાં સરખસ સાથે આયા ! હજીન ધણા દુર છે.

રતી—ઓ ! મરેરે ! નગારા વગાડતો શાણો આટલો જલદી આવો ?

ઇજકાકા—બાપ, દોહ, દોહ હેઠકો દરવાજા આગળ લેવા જા.

રતી—કાકાજી, પાસેના પુતલીબાઇને બોલાવો, તો જરા એવનની ખીદમત કરે.

ધજીકાકા—હા, બરાબર ! જરા ડોહાં એ પોરીઆને થોડી થાકીને
પુછહેથી કે તમે હું ધંધા કરોછ ? હું આવોઆછ ? હું
પહેરોય ? જરા બધુંએ જણાઈ આવહે.

રતી—હા, બા, આપુણેને તો બધું પુછતાં શરમ લાગશે.

ધજીકાકા—દોર, ગંગા પાસેના પુતલીબાઇનો હાથ ધરીને હંભાળીને
લઇ આવ. કેહજે કે તમોને પાહેના ધજીબાઇ જરા કામ છે
તે બોલાવેછ.

અનતુન—બાઇજી, પુતલીબાઇ આયા.

પુતલીબાઇ—(જરા કાને બહેરા, હાથમાં લાકડી લઈ લથડતા લથ-
ડતાં આવે છે) આ, વાય હું છે, ધજીબાવા, કોણ હીક છે ?
હું કોઇ દાજી ગયું ?

રતી—આ વાયરે એવું શું બોલોછ...એ...તો.....

ધજીકાકા—એ તો રતીને છોકરો પહંદ કરવા આવેછ, તેની દોડધામ
થાયછ.

પુતલીબાઇ—(કાને હાથ દઈ) હું ? હું ? એવનનો છોકરો ક્યાંથી
આવેછ ?

ધજીકાકા—નહિરે, રતી હજીન પરણીછ કાંજે ! અહસ્તો પરણતો પોયરો
ઘેરજાર જોવા આવે છે.

પુતલીબાઇ—વારં ભણે ! રતીબાઈ ગગરતું કરેછ.

રતી—મરે મુર્વા ડોહાં છબરડો કરશે ને કંઇ.

ધજીકાકા—(લાળાં લાળાં હાથ કરી કંટાલી) આથલું હમળવીયું,
આથલે મોટેથી હમળવ્યું. હવે હું કરું. (પુતલીબાઇના કાન
આગળ જુગળુ ધરી) અરે, રતીને અદરાવાની છે, તે છોકરો
વાડી બંગલા, જણસભાવ, બધું મારી પાહે હું છે, તે જોવા
આવેછ. (કમરે હાથ દઈ) કે કોણ જાણે આપુણે નીચવવા
આવેછ ?

પુતલીબાઇ—હા, હવે હમજી.

ગંગા—(આયાને) આલા, આલા, તે લામશી તે કોણ આંતા દીસતે ?

આયા—(મીનસ કરી) હાંહાં, તુમી સમઠાં એકી બાબુલાં હોવુંનં જા.
(નરીમાન બે, ચાર, નોકર સાથે ધામધુમ કરતો આવી પુગે છે.
પણ કોઈ જોતું નથી.)

રતી—ગંગા, ભોંયપર કચરો પડ્યો છે, તે ઉચકની, મરે આય આવશે તો ખરાય લાગશે.

(નરીમાન મોટા ડોળા કાઢી એક પછી એકને ભેંચે.)
 ઇજકાકા—બોય, રહતો તદન હાથ કર, ને પેલી ખુરશી ઉચકી દે
 (બોય પુતલીબાઈ આગલની ખુરશી ઉચકવા જાય)

પુતલીબાઈ—મુંવા, મારી ખુરશી ને મનેજ બેઠવાં નહિ હોતો ! લાવ અહિયા.

(લાકડી બોયને મારતા નરીમાનને વાગે છે. ત્યારે બધાંની શુદ્ધ ઉધડે છે, કે નરીમાન આવ્યો છે.)

પુતલીબાઈ—(ગભરાઈ જઈ, આવરના લઈ) આ આવો ! આવો !
 મરે ! જી ભરાયા જમાઈજી આયા ! મરે ઇજકાકા ! અરે, તમે હું કરો છ ?

ઇજકાકા—(સામન ઝાંટકતા અટકી જઈ, શેકહેન્ડ કરતા નરીમાનને હાથમાં પીછી આપી દે છે) હા, હાહેય આવો મી.....મીં નોયોજી ! બેઠો ! બેઠો !

નરીમાન—(દમ ભરાવી, ક્યાં બેસે ? તમાઈ કપાળ, કંઈ રીસીવ કરવ ની મેનરસ તો મલે નહિ, હું ક્યારનો આવી ઉભો છ ! ઢોળકરા વાગેછ, તોખી બધા બહેરાં જેવાં સમજતા નથી. શું તમારા લોકના કાનમાં જરમનની તોપ ફેાડું ?

(પોતાના સિક્રેટરીને અસારાથી એક તોપ ફેાડવા કહે છે. સંઘનાં ધ્યાનમાં બેઠેલા છે પણ તોપનો અવાજ થતાં, બધા સાથે ચમકીને ઉભા થાય છે.)

નરીમાન—હા, હવે મને બધાએ ઉભા થઇને માન આપ્યું ખરું !
 ચાલો હવે હું કેટ બેસું. (ખુરશી સોધેછ.)

પુતલીબાઈ—(રતીને) એ મુવાને કેટ ગોડવણી.

રતી—(ખુરશી આપતાં) બેશો, મી. નરીમાન.

નરીમાન—થેંકયુ લેડી (સ્વગત) અંગ્રેજી બુલી ગયો, લેડી કહેવું નેમએ કે મડમ, અહિયાં તો બધા આભ્યા ગયાત છે. એટલે બધું ખોટું ખરું અંગ્રેજી ચાલશે.

ઇજકાકા—(પુતલીબાઈને અશારતથી વાત આગળ ચલાવવા કહે છે.)

પુતલીબાઈ—કેમ, કાકાજી ! તમે ક્યા ગામના ?

નરીમાન—એ ડોકરી શું બહેન ? હું આવો થંમ ને મને કાકો કહેછ !

રતી—(પુતલીબાઇને હલુકસે.) હજરો ના કરો.

પુતલીબાઇ—નહિજ, મારા કાકા તદન તમારા જેવાજ છે, તે ભુભ-
માં બોલાઇ ગયું; માફ કરજેજ.

છજીકાકા—તમેને ગામ જવાની ધણી ઉતાવલ છે એમ મેં હમજીયું.

નરીમાન—(રોપમાંજ) હા ધણી ઉતાવલ છે.

પુતલીબાઇ—(વચ્ચે) બાવાં તમારી રાહી હું ?

નરીમાન—(જલદીથી) બકરા.

પુતલીબાઇ—(છજીકાકા તરફ જોઇને) ને આપરી રતાંમાયની ?

છજીકાકા—(ઝડપથી) ગાય રાહી.

પુતલીબાઇ—(હસ્તાં હસ્તાં) ચાલો ! ધણુંજ હાઈ ! બેઉ સ્વભાવે. ગરીબ
ગરીબ. રાહ દોરડા કે તપકા જોવાની કંઈ જરૂર નથી. છજી-
બાઇ, આપણે એક કામમાં તો પાસ થયા. (હા, હા, હા,
પાછા હસેજ.)

છજીકાકા—(પુતલીબાઇને હલુકસે) ઉપરા હાપરી જમાઇને હવાલ કરો,
કે કંઈ ઘોંતાલો હોય તો જણાઇ આવે.

પુતલીબાઇ—બાવા કંઈ રીતનો અભખરો ખરો કે મઈ !

નરીમાન—(શુરસે થઇ.) છટ, નોનસન્સ ! હું રીતની બીજ કદી
માંતો નથી.

પુતલીબાઇ—(કંઠે પેટે ભાગીરં ટુંટી કહેવત બોલેજ.) જો હમજો :
હાકરબાઇ હમજો મારી વાત.

આજના પોરીઆને તો રીત જોઇએ.

રીત જોઇએ તો ઇંટના કટકા,

ને સાથે મારજો બે બાંધુના કટકા.

તમે તો ધણીજ દાહ્યા છેવ, કે રીત નહિ માંગતા. ને જો
માંગી હો તો માડું બરોને ઇંટ આપતો.

નરીમાન—(છજીકાકાને) તમે ઘેર બેઠાં મને ધનસદત કરાવોજ કે ?
(હિંમો થઇ.) આ ડોકરીનું મોઢું બંધ કરો ! બંધ કરો !
એકદમ ! નહિ તો.....

છજીકાકા—જરા ધીરે દીકરા ! દીકરી આપવાની છે તે અમજ પરીક્ષા
લેવાય ? નહિ કે દીકરીને કુવામાં નાખવાની છે ?

પુતલીબાઇ—તમારા આચાર વીચાર કેવા ? નવા કે જુના ?

નરીમાન—(અકરાઈ) તદન નવા.

પુતલીબાઈ—(સ્વગત) તદન નકામો પોરીઆ.

પુતલીબાઈ—(અમો સરખો કરી, આગળ જઈ ટાઇ બતલાવી) આ
જળામાં લાલ કાકાં પપેટાની સારીનું ચીકું હાણું લટકાવેલું ?

નરીમાન—(ઉશ્કરાઈ) જો, જો, ઇલબાઈ હું.....ઉં

રતી—(પુતલીબાઈને બેસાડી દે છે.) એ તો ફેશન છે. ટાઇ છે ટાઇ !

આયા—(વચ્ચે પડી પુતલીબાઈને) રોતનબાઈ કહેતા હતા કે મને
એક તાઇ પહેરે તેવો ગામડ્યો વર નહિ જોઇએ, ધણુ પહેરે
તેવો ફેશનએબલ જોઇએ તે...એ તો.....

ઇલકાકા—ચુપરાવ ! તુંને કાણુ વચ્ચે તેડેછ ?

પુતલીબાઈ—મરે, આને ફેશન કહેય કે ? પોરી તો ખાસ્તી ફેશી.

નરીમાન—મીં ઇલબાઈ, આ તમારા આટલાજ નોકરો કે ?

ઇલકાકા—(હાથ મસલી શરમાઇ) હાજી, એટલાંજ.

નરીમાન—(લાકડીએ ગણી) વન, દુ, શ્રી, ફોર ને ફાઈવજ ? બસ !
આટલાજ ? માઇ ગોડ ! પુઅર પીપલ !

પુતલીબાઈ—મુંવો ધ્રુવડ તું. તારે તુંને કેટલા મનીષ જોઇએ ? હું
ચાકરોને તારો પાયદસ્તે ચલાવવાનો છે ?

નરીમાન—યુ ચુપ.

પુતલીબાઈ—(ઉશ્કરાઈ જઇ) યુ ચુપ ! યુ ડેમેજ ! તું ચુપરાવ !

ઇલકાકા—મીં નરીમાન જો તમારી ઇચ્છા હોય તો બધી પંચાતી
છોડી, આજેજ અદરાઇને જાઓ.

નરીમાન—હા, મારી પણુ એવીજ મરજી છે. આ ડોકરીથી હું તો
કંટાલી ગીયોછ.

ઇલકાકા—(નોકરોને) જાવ, પુતલીબાઈના પહેલવાનને સાક્ષી તરીકે
બોલાવી લાવો.

પહેલવાન—(ડંગોરો ફેરવતો ફેરવતો આવેછ.) કેમ ઇજ કાણુનું
માથું લાગવાનું હોં...? (નરીમાનને બતલાવી) આ એરકાંતું
કે ? હું પીતમજી કરી ગીયો ?

રતી—અરે...કંઇ...કંઇ નહીરે.

ઇલકાકા—(ગભરાઇ) અરે, એવન તો મારા જમાઇ યાવ, હમણા
મારી રતાં હાથે અદરાવાનો છે ને તમે જરા હાખી તરીકે
મઇ, એ લોકને આ અકેકી વીડી પહેલવો તો મહેરબાની.

પહેલવાન—પણ એક હરતે.

ધણકાકા—હું, હરત, તમારી ?

પહેલવાન—હરત એ કે રતી પહેલે એક ગીત ગાય, પછી તમે બધા એ જોડાને મુબારકબાદી આપો ને છેલ્લે હું વીંટી પહેડાઉં.

નરીમાન—એ તો કામ ગામથી ઉંઘા છે.

ધણકાકા—જવા દો ! જમાધણ, એ તો હમેશના બોલીલો છે. કુતરાની પુછડી વાંકી ને વાંકી, હીધી ક્યાંથી થાય ? (પહેલવાનને) બા, તમને ગમે તેમ.

પહેલવાન—(મુઠ પર તાવ દમ) હં, હું કહું તેમ ચાલો તો ઠીક...

પુતલીબાઈ—(મુબારકબાદી આપે છે.) મરું છવતી રહેજે ને ધણું ધણું હુખ જોજે ! (આવરના લઈ. સ્વગત—મરે જરા હુખે હુખે કામની ઉતી) (રડી પડે છે.)

ધણકાકા—(રડતાં રડતાં રતી ને વળગી) ઉ.. ઉઉં...હં...હં...હં...હં... હવે મારું કાણું ? રતી ! કંઈ નહીં ! હુખેથી તારા લગન પાર પાડ. તમારું હાથ ચડું એટલે મારુંજી હાથ. (નોકર ચાકર પણ સાથ ઘોંઘાટ કરી રડે છે.)

પહેલવાન—(મોટે જુમ પાડી) બસ, ચુપ થાઓ, અહસ્તો હાહરે કાં ગમ્મ ? અહસ્તો અદરામ મરવાતી છે ? ને અગાઉથી હાના કુતોછ ? ખુદી થાઓ ! ખુદી !

નરીમાન—(સ્વગત) વર વાંધા નીકળશે ને પાછો લગન કરવાનો રહી જવશ, લાવતી હુંજ બધાને ખુશી કર. (જાહેર) બોલો જોડું. હેપ ! હેપ !! હેપ !!!

સર્વજણ—(રડતા એકદમ મુગા રહી ભોંય ઉપર ખેડેલા ઉભા થઈ જાયછ.) હુરરે ! હુરરે !! હુરરે !!!

સર્વજણ—રતીબાઈ ને નાચાં શેઠની હુરરે.....

રતી—(ગાયન ગાય છે.)

ગાયન ૧૧ મું.

પહેલવાન—આવો, મીઠતર ને મીઠીછ તમોને વીંટી પહેડાઉં. (બેઠ જણાને એ હાથે જોરથી ખેંચી નાંખી, જમીન ઉપર ઉઘા પાડી નાંખે છે, પોતે વચ્ચે બેસી અકેકા ધજ્જો મારી, વાંટી

પહેલાં છે. પછી કાન પકડી ઉભા કરે છે. અને પાછાં જમીન ઉપર નાંખે છે.) હું જાઉં પછી ઉઠ્યો.

પહેલવાન—મળ, હું તો અદરાવીને પરવાડી ગયો. હવે લગન કરવા આવા હં.....હું જાઉં છું.

રતી—મુવાએ મને કેમ ખેંચી કાઢી ?

નરીમાન—મુંગી રહે! પહેલવાન એટલે હાથમાં જોર ધણું તે જમીન ઉપરજ એંગેજ કરે. (પહેલવાન ગયો કે નહિ, તે હલુકશે નોંધ.) ઉઠ, ઉઠ, રતી, પહેલવાન ગયો. ગયો ! પત્યો ! પત્યો !

અંક ત્રીજો

પ્રવેશ બીજો.

(શીરીનેનો અદરાવાનો દીવસ હોવાથી તેહેમીના, મેહેરબાનુ તથા થોડા પરોહનાઓ સાથે હોલમાં, કુલ, તોરણ, સેસ સોપારાની ગોઠવણ કરતાં દીસે છે. થોડો વખત પછી મેહેરવાનજી અને શીરોજ-બખ્ત દાખલ થાય છે.)

શીરોજબખ્ત—(એક લેતા!) મીં મેહેરવાનજી માઢરે કહેવું જોઈએ કે તમોએ જે બે જવાન છોકરાંઓ વચ્ચે સારો તોલ કરી તમારાં બચ્ચાંને એક નાદાન, બીન અકલીના હાથમાંથી છોડ્યાં, અને એક ખરા શુરા દાણેશમંદના હાથમાં સોંપ્યાં, તે જોઈ હું ઘણો ખુશી થયો છું; અને તેથી તમોને ખરાં જીગરની મુઆરકબાદી ચાહું છું (શેંકહેન્ડ કરતાં) બાપ હવે તમારે જરાપણ દલગીર થવું નહિ. જે થાયછ તે સાંજ થાયછ. જોઓ, આપણા કબીરજી શું કહી ગયા છે તે ?

મનકી હારે હાર હય, આર મનકી જીતે જીત,

પરબહમ જો પાછયે, તો મનકી હોય પ્રતીત.

એટલે, આ ચીજમા હાર થઈ છે, પેલી બાબદમાં જીત થઈ છે એ બધું જોશો તો મનનુંજ છે, અને એ રીતે જ્યાં સુધી દુનીયાની માયામાં મન લાગેલું હશે, ત્યાં સુધી એ મનની હાર-જીત આસ્થાજ કરવાની. જ્યારે એ મન ખુદા ઉપર લાગે ત્યારેજ તેનું સમાધાન થવાનું, તે વખત કદી પણ નહિ.

ભાઈ, મનને વશ અને દર રહેવા માટે મનુષ્યને તો આ દુન્યામાં કંઈ અમલુંજ પડે છે; માટે હવે ઘાળામલા દુધપર વીલાપ નહિ કરી આજનો આપણો સગનવંતો દીવસ ખુશાળીમાં ગાળવાનો છે, જેણી ખુશાળીમાં મેં મુંબપ્રથી નાટક કંપણીના થોડાક નાના એક્ટરોને રંગરાગ કરવા તેડાવ્યા છે.

(કાવશ ગુસ્સાથી ભરેલો આવેછ. જેણે બરાબર આવકાર મલતો નથી અને પોતાના હાથેજ બેઠક લે છે. થોડો વખત પછી શીરીન પણ આવી લાગે છે.)

મેહરબાનુ—શીરીનમાયે ચાલો, હમે તમારીજ વાત જોતા બેઠા છીએ.

જલા—(હસી) આવો માય આવો (પોતાની સાથે બેસાડે છે.)

મેહરબાનુ—પ...ણ સોરાબજી હજુન આયા નથી.

કાવશ—હું બોલાવી લાવુંછ.

ફીરોઝખખત—કંઈ કામ નહિ, હું પોતે જઈંછ. (સોરાબ સામે મલે છે.) બહુ મોટા આવરદાના, હું હમણાજ તમોને તેડવા આવતોતો.

કાવશ—(સ્વગત)—અરે એને પાણીને ચુણો લગાડે તેટલામાં હું અને ટુકકા આવરડાનો કરીશ.

તહેમીના—(એક પછી એકને વીંટી પહેડાવે છે. પરોહનાઓ થોડું સગનનું ગીત ગાય છે.)

સર્વે જણા—(પોકાર કરી) સુખી રહો ! આખાદ રહો ! ! અમન અમનમાં રહો ! ! !

મેહરવાનજી—ધરાનથી મુંબઈ આવ્યાંને આજે મને ખણો લાંબો વખત યયો છે, અને અહિયાંના મુંબઈના ધરાની બાનુઓ મારા ધરના બાનુઓ માફક ધુરખો રાખતા નથી, માટે હું પણ મારા કુટુંબને આજના સગણવંતો દીવસથી મોહ ઉપરના પરદા કાઢી નાંખવાંની પરવાનગી આપું છું.

(સહ સહના મોહ ઉપરથી પરદા ઉતારી નાંખે છે. એક સુદર શીટ ડાન્સ શરૂ થાય છે.)

ડાન્સ.

(ડાન્સ ખલાસ થયા પછી, સર્વજણા મલી ભેટી વીદાય થાય છે. શીરીન, સોરાબ, બાગમાં ફરવા ઉતરી પડે છે, અને એક કુલોથી ભરેલા ક્યારા આગળ ધાસપર બેસે છે.)

સોરાબ—(શીરીનને ગળામાં મોતીની માળા પહેાવતાં) મારી વહાલી શીશ્લા! આ એક મારા તરફની ભેટ તું એક યાદગારી તરીકે જાલવી રાખજે. (તેણીના રૂપાળાં મુખ પર તરફ થોડીક મીનીટો ટગર ટગર જોયા કરી પોતાનો હાથ તેણીના માથાં ઉપર ફેરવી બોલ્યો) વહાલી શીશ્લા, મને સ્વપ્નને પણ ખ્યાલ ન હતો કે મુંબઈ આવી હું તારા જેવી એક સદગુણી, સાચી મહોબતવાંતી નાર મળવશ. બીજું મારે તું કહી દેવું જોઈએ કે હું કંઈ પૈષાદાર યા માલેતોજાર નથી, પણ, એક ગરીબ માણસ છું.

શીરીન—(પોતાની જુરી આંખો સોરાબના ચહેરા તરફ ફેરવી, હાથમાં હાથ લેતા હસીને મધુર સદે બોલે છે.) વહાલા સોરાબ, આ મોતીની માળા મને પ્રેજન્ટ આપવા માટે હું તમારો ઉપકાર માનું છું. હું એને મારા જીવની માફક સાચવીને રાખીશ? મારા સોરાબ, માફકે પણ સ્વપ્નને ખ્યાલ ન હતો કે હું પણ એક સાચી ને શુરો ધણી મેલવીશ. હું પૈસા કરતાં પ્યારને વધારે વજન આપું છું. આ દુન્યામાં થોડી ધણી જીરતો, પોતાના મુખ દુઃખનો સાથી પસંદ કરતી વેળા મરદાના ઉમદા ગુણો, સારી ચાલચલણો બાળુએ મુકી તેની ખુબસુરતી કે તેના પૈસાને વધારે વજન આપતી હશે. (હસીને) તેમાંની હું નથી. હું તમોને ખાત્રી આપું છું કે જ્યાંવેર માહરાં જીવમાં જીવ છે ત્યાંવેર તમોને વફાદાર રહી, આપણો સંસાર સુખી કરીશ.

સોરાબ—(હસી, ખરડો થોડતાં) શાબાશ છે તુંને! વહાલી શીરીન! હવે તારી પરીક્ષા વધારે લઘુશ નહિ. પ્યારી તારા દર્શન ઉપર થી તેમજ આંખમાંથી જણાઈ આવે છે, કે તું પૈસાને ચાહનાર નથી! જે હું કહેવા માગતો હતો, તે એટલુંજ કે એક જીરત અથવા એક મરદે, એકમેકને ચાહવા અગાઉ પરીક્ષા લેવી જોઈએ. મેં તારી પરીક્ષા એંગેજ થવા અગાઉ લીધીથી, અને આજે મફકેરીમાં ફરીથી પાછી લેતાં શીખ્યો છું. મારે હવે કહેવું જોઈએ કે, એકસમજું સ્થાણી સદગુણી મહોરદાર મળવવાને હું બાંધવંત થયો.....અરે !
... ..સજીર.....સજીર.....આ સાંમને બોળો કાણુનો પડે છે!

(કાવશ જે, આ બધી વાતો કુપાઈને સાંભળતો હતો, તે પકડાઈ જવાથી, ઘોડી હીંમત કરી નજદીક આવે છે.)

સોરાબ—આ શીદલાં ! તું અહિયાંથી જતી રહે. આ તો કાલું મેંદું છે અને કંઈ ખટપટ કરવા આવતો હોય તેમ દીસે છે.

શીરીન—તેમાં શું ? હું કાંઈ ઝિનાથી ખીહીતી નથી !

સોરાબ—પ્રીયા ! ખીહીતી નથી તો સારું, પણ એ પાહવરદો આજના સમજાવતા દીવસે કંઈ પણ કરશે એમ મને લાગે છે. તેથી ઘેરાંઘોનો જીવ જલદીથી સુગાય છે, ને તું આજે દલગીર થાય, તે મને જરા ગમતું નથી. (સમજાવી પતાવી) વાહાલી માહરા માટે જો તુંને ખરી લાગણી હોય તો તું આ વખતે જ, પાછી મળશે ત્યારે હું તને બધું કહી દઉંશ.

શીરીન—જેની તમારી મરજી. (મલી બેટી બચે છે.)

કાવશ—(તુંદતો ગુસ્સા બરેલો સોરાબને સલામ કરતાં સવાલ પુછે છે.) કેમ મીસ્તર, બાઇને નસાડી કાંઈ મુક્યાં ?

સોરાબ—(કંઈ જવાબ ન આપતા ગુસ્સાથી પીઠ ફેરવી ઉભો રહે છે.)

કાવશ—આ, ચીં, ચીં ધરાની તું ખોદાને શું જવાબ આપશે ?

સોરાબ—(જરાક ફરી, ઠૂંટે સાહે) જવાબ ! શાણો જવાબ ?

કાવશ—એક નાણુક, સુંદર સ્ત્રીને ફસાવી, અને ખીજના હાથમાંથી પચાવી પાડી તેનો.

સોરાબ—(અજબ થઈ) કાણે ?

કાવશ—(નજદીક જઈ) કાણે ? તારા બાપે, નહીં તો, તેં વળી !

સોરાબ—મોટું સંભાળ ! દુર જ ! દુરથી વાત કર !

કાવશ—(જરા થંડો પડી) તું જાણે છે, એ અબળા તો મહને ચાહતી હતી. અતે, મને એણે ઠગ્યો છે, અને હવે તુંને ઘોડી ચાહતા શીખી છે, માટે તુંને હું હજીનખી ચેતાઉંછ, કે તું એને છોડી દે, દુર રહે નહિં તો ખરાબ પરીણામ આવશે. સંસાર શું છે, તે તું જાણતો હોય એમ મને દીસતું નથી. તું એક ઉપરની જંગલી સુંદરતાને પુજનારો કદીસે છે; બાતેનમાં એ પોરી બહુ કાલી ને કપટી છે.

સોરાબ—(સહજ સમજી પછી) બાઇ, તેનું કાંઈ નહિ ને બધું હું વેદી લઉંશ.

કાવશ—(ગલી જવાથી) દગાખાજ, માહરં દીલ હવે તુડી ગયુંછ. તાહરો તીરસ્કાર વધારે વખત સહન કરી શકતો નથી, માટે થડો નહિ રહી, દુઃખીને વધારે દુઃખ નહિ કરી મને જલદી જવા...ખ આપ.

સોરાખ—(લગાર ગભરાઇ, આ શું ભરમ હશે ? કંઇ સમજ નહિ પડતી.) બાઇ, આટલો ગરમ ના થા ? તારી તખીઅત બગડશે. શીરીન તુને ચાહે છે, અને મને નહિ, તેનો પુરાવો કંઇ આપશો ?

કાવશ—હા ! પુરાવો ! મારી પાસે તૈયાર છે. (ગળવામાંથી રમાલ કાઢે છે.)

સોરાખ—(જરાક ફગસાઇ) તો બલે, એમજ હોય તો એ બધું તમે સર્વજણા આગળ ઉંઘાડું પાડો, તેમજ શીરીનને પણ ઉંઘાડી પાડવાની ધમકી આપો, તે પછી જુઓ, કે, એ તમેને ચાહે છે કે મને.

કાવશ—અરે ઇઝત, આખર ! ઇઝત શું ચીજ છે તે તું સમજતો નથી ! શું...ઉ. તેમાં તારી પહેલે ઇઝત જાય ને મારી પણ...તેના કરતાં મુંગું મુંગું આપણે બેઉ જણા સમજીને કરીએ તો બહુ.

સોરાખ—નહિ, તેમ હું કરનાર નથી.

કાવશ—તેમ તું કરનાર નથી, તો પછી જોઇ લેજે તેનો નતીજો !

સોરાખ—જે તું ઉંઘાડું પાડનાર નથી, તો તું સદનતર જુઠો છે.

કાવશ—હું જુઠો ! તારી આંખો ફેાડી જો કે આ રમાલ મને એને શું કામ આપ્યો ? કમગજત ! એક યાદગારી તરીકે. એથી વધારે તુંને શું જોઈએ છે !

સોરાખ—જ્યારે તમે આ વાત ઉંઘાડી પાડવા બીહો છો, એટલે એમ દીસે છે કે તમે એક બાતુની પછવાડેથી ખોટો, હીચકારો હુમલો કરવા મંગિો છો.

કાવશ—(બોંય ચડાવી, મારવા જાય તેમ) બચ્ચા, આ તારા પછવાડેથી હુમલો કરવાના બોલ, બરોબર તું જોખી રાખજે ! ને જોજે કે તે તુંને કેવા બારી પડશે... !

સોરાખ—કુર રહે ! હીચકારા ! તુંને હું ફરીથી હીચકારો કહુંછ. જ તું શું કરી લેવાના ?

કાવશ—(ધરપચ કરી) બાબલા ! દુર શા માટે રહે ? (હાથ ઉંચકી)
હીંમત હોય તો આવી જા.

સોરાબ—(ઉશ્કેરાઈ પોતાનો સાથો, ટોપી, ઉતાડી) તારામાં હીંમત છે
તો ચાલ આવ, આવીજા... !

કાવશ—(ફળેત પડી) હું તારી હલકત, ફળેતા બરેલી ઇંડની, જંગલી
રીત પ્રમાણેના હાથોહાથ રમનાર નથી. પ...ણ એક ફ્રેંચ
સ્તાઇલનું ડ્યુએલ રમનાર છું. વાસ્તે હું તને એલેન્-જ
કરૂંછ કે ખરો મરદ હોય તો આવતી કાલે નહિ પણ
આજેજ, હમણા તાહરે જાતના ખેતરમાં આવવું કે આ
ઉપાયથી આપણી સવળી ગડબડ બંધ થઈ જાય અને જે તે
એકની જીંદગીનો છોકો આવે. (ઢોંગ કરી, કોટ પહેડી દેછે)
જા ! બાબલા ! તાહરી પીસ્ટલ લઇને ત્યાં આવ. હું પણ
માહરી લઇને આવું છું.

સોરાબ—(સ્વગત—એ શું કહેવા માંગે છે, તેની સમજ પડતી નથી)
હા ! હા ! તું જા ! હું લડવા તૈયાર છું. તું જ્યાં કહેશે
ત્યાં લડવા આવીશ. હું ધારૂંછ કે તું વગર ફોકતનો મરવાના
થયોછ ! તું સમજેછ શું ? એક ચાંચડની માફક તુંને ચોરી
નાખશ.

કાવશ—તો ઠીક. (આલતી માપે છે.)

સોરાબ—(સ્વગત—આતો રંગમાં જાંગ આજેજ કરવા માંગેછ.)
(કાવશને જોતો ખેંચી લાવી) ચાલ્યો ક્યાં ? જો, આ વાત ખરી
નહિ હોય, તો ? (દાંત પીસી) તો.....ઓ.....પાપી ધન-
સાન તને શું ખમવું પડશે તે જાણેછ ?

કાવશ—(ગભરાઈ) હા જોલ ! જો.....લ ! આગળ જોલ ?

સોરાબ—(ઉશ્કેરાઈ એક આંગળી કરી બતાવી) સમજ, એક યુલાખનો
કાંટો શરીરને લાગેછ, તો તેની પીડા ચોરીવાર ખમવી પડેછ.
પ...ણ એક યુવડના કાંટાની વેદના તો.....ચાલુ ખમવી
પડેછ. વાસ્તે જો આ વાત ખોટી પડશે તો, હું માફ વેર
લેવા, એક યુવડની માફક હમેશનો તુંને ચોટી રહેવશ, તે
જાણજે.

કાવશ—ખરે કમઅછલી ! તું તો હજુન નાહાંન દીસેચ ! એક મારા
જેવા શુરવીર મરદને શું ખમવું પડે ? જોલ ? (પોતાના મોઢાં

ઉપર હાથ ફેરવી.) શું મારો ચહેરો એક પહેલવાન લડવૈયા જેવો બહાદુર, તારી આંખે નથી દીસ્તો કે ? જા ! જા ! બે, ચાર ચરમાં પહેક !

સોરાબ—(તુચ્છકારથી હસીને) અરે તું પોતે પોતાને શુરવીર કહેતો ! (હા, હા, હસીને) તું જાણતો નથી કે, આ દુન્યામાં તો આપણે એક હરામી, પાપી, ખાકી ધનશાન છીએ. (આકાશ તરફ હાથો કરીને.) એક ખુદાના બંદા છીએ. તો આપણે આપણી મેલે મગફરી નહિ કરવી જોઈએ. જો, સાંભળ ! ખરો શુરવીર કોણને કહેતે :-

એક મરદ કે જે પોતાના દેશની સેવામાં, અથવા તો ધર્મ તરફની લાગણી માટે લડી લડી પોતાનો જીવ ખોયો, તેને આપણે શુરવીર કહી શકીએ. બલ્લા દોરત ! (કાવશના ખભાં ઉપર હાથ મુકી) બ્યારે આપણે આ દુન્યામાં કંઈ નથી કર્યું, કારણ આપણે અપ્રયાસીયો હજીવ એવાં ભારી કામમાં નથી પડ્યા. તેથીજ આજે આપણે બેઠે જણા એકમેકની સામે, આ દોજખી દુન્યામાં અમથી ખોટી, એક નજીવી બાબદ સાઈં લડવા તૈયાર થયા છીએ.

કાવશ—બસ, તારી લભાંસ હવે છોડ ! મને કંટાલો લાગે છે ! (ચાલી જાય છે.)

સોરાબ—(કાવશના ગયા પછી) જો એના કહેવા પ્રમાણે નહિ જવશ, તો મેં એક વચનનો ભંગ કરેલો કહેવાશે, અને જો જાઉં, તો...એ અનાદી રખેને મારી સાથે દગો રમે ! (વીચારમાં પડી) કરવું કેમ ? (હાથ થોકી) જવું ! બસ જવું ! જે થાય તે ખરું ! ખોદા સોની સાથે છે.

—:૦:—

અંક ત્રીજો.

પ્રવેશ ત્રીજો.

(ભાતનાં ખેતર આગળ, એક ઉજ્જડ મેદાનમાં કાવશ બે, ત્રણ લુચ્ચાંચા સાથે ઉભો છે. સોરાબ એકલો આવી લાગે છે. ડી સીલવા લાંથી તાંગામાં પસાર થાય છે.)

સોરાળ—બાધ કાવશ ! તું આજકાલ મારી ખોટી પુંઠ લઇ બેઠાછ, તેની મને જરા દરકાર નથી. પણ હું તુંને હજીન પણ કહુંછ, કે તું અહીંયાં લડવાને બદલે ધરે સીધો ચાલી જ, નહિ તો માર ખાશે એમ.....

કાવશ—(વચ્ચે બોલી ટીકા કરી) શું ચાલી જાય ? ક્યાં જાય ? ખાવલા ! લડવું પડેછ, તેથી મને નહસાડી મુકવા માંગેછ કે ? ખીજની સ્ત્રી પચાવી લેતાં તુંને આવડેછ કે ?

સોરાળ—ચંડાળ ! કારેસ્તાનના કર્તા ! હું નાહોમત નથી. હું એક નીરોષ બાપને મારી નજરની સામે કદી નીચે પડેલી જોષ શકશ નહિ. હું તેણીને પરણું કે નહિં પણ પરણું, તો શું થયું ? પ...ણ તેણીને તેં અપમાન કરીધુંછ, તેનો બદલો હું આ પીસ્ટલથી વાળશ. તોજ હું મને ખરો ધરાની બચ્ચો જાણુસ. આ દુન્યામાં જીરાનો છેલ્લે ફેજ થાય છે, ને તારા બવીશ્યના લેખ એવાંજ હશે કે તારી જીરાધનો ફેજ થવોજ જોષ્યે ને...

કાવશ—(વચ્ચે જીમ પાડી) યુ. બદમાસ ! તારું બાપુણ હવે મને નથી સમજતું. ચાલ બહાર પડ !

સોરાળ—(કપડાં ઉતારી, સામે ઉભો રહી) યું બદમાસ ! હું તો તૈયાર છું, જ્યારે તું તો ધુળે છે.

કાવશ—(પીસ્ટલ ધરી) ચાલ, આવી જ ? ખીલેછ શાનો ?

સોરાળ—(સામે પીસ્ટલ ધરી ઉભો રહી) હું ખીલીઉંછ ? જે માણસ મોતથી બીહતો નથી, તે તો ફાંસી ચઢાવનારના નાકના ઢાંડા આગળ જઈ હસ્તો ઉભો છે. તેમ મને પણ તમારા જેવાં સાથે લડવાને ધારતી બરેલું લાગતું નથી. નસીબ જે કરે તેપર છોડું છું.

કાવશ—અરે ! નસીબ શું ? હું તારા શીરના ટુકડે ટુકડા કરવા આવ્યોછાં

સોરાળ—તો હું પણ આ તારા બહારથી બપકા બરેલા ખોખાંના ટુકડા કરી (હવામાં હાથ બતલાવી) આ કાગડા સોરીઓને મેજખાની આપવા આવ્યો છ.

(બેઠ જણા પહેલે અકેકી પીસ્ટલ હવામાં ફેંડે છે, અને ખીજ પળે કાવશનો કુપાવેલો ખવીસ, સોરાળને દગાથી પાછળથી પીસ્ટલ ફેંડે છે; જે લાગવાથી સોરાળ તમ્મર ખાઈ નીચે પડેછ. જ્વરમાં લોહી વહેવા માંડેછ. કાવશ જરાક પસ્તાયેલો માથે હાથ

ઈઈ, હાથમાંથી પીસ્ટલ ભોંયપર છાડી દે છે. ડી સીલવા તાંગામાં બેસી જતો હતો, પણ પીસ્ટલનો અવાજ સમજી તાંગાવાલા સાથે, તે જગ્યાએ આવી પુગે છે.)

સોરાબ—(દુઃખ નહીં ખમાવાંથી) ઓ...ઓ...ખુન ! દગો ! દગો !! દગો !!!

કાવશ—(પોતાના મદદનીસો સાથે નાસ ભાગમાં) ચાલો, વેકો ! નાહશો ! નાહશો ! કોઇની ગાડીનો અવાજ આવે છે !

ડી સીલવા—(દોડતો આવે છે) ખુન ? બોપરે કાણુકા ખુન ?

તાંગાવાલો—કોઈ...નકા ? (જરાક છાકટ હાલતમાં હોવાથી નાશી જતાં કાવશ સાથે અથડી પડેછ.)

ડી સીલવા—(કાવશને ઝાળખે છે) હો ! તુમ, મેહેરવાનજી શેઠકા ઉધર હોતા તો...ઓ ! પકડ ! પકડ !! ગારીવાલા આવ ઉસકો પકડો !

(બધા હાથે હાથ થઈ નયછ, અને છેલ્લે તે લુચ્ચાઓ ડી સીલવાનું મોઢું બંધ કરવા, તેના મોઢાંમાં રમાલનો ડુચો મારેછ. શીરોઝખખતનું મીત્રો સાથે ત્યાંથી પસાર થતું. કોઈ ગામડીયા લોકો મરાતાં હશે એવું સમજી તેઓની વચ્ચે પડી ઝઘડો ચુકવવા નયછ.)

કાવશ—બસ ! હવે અને છોડો, એનું મોઢું આપણે પુરતું બંધ કરીયું છે. (નાશે છે.)

શીરોઝખખત—(રાત પડી હોવાથી, અંધકારમાં કાવશ શીરોઝખખત સાથે અથડી પડેછ, પણ શીરોઝખખત તેને મજબુત પકડી રાખેછ) સખર ! આ તારો અવાજ મને ઝાળખીતો લાગે છે. થોભ નાહસેછ કયાં ?

(નોકરો મોઢાં આગળ ફાણસ પકડે છે, અને સર્વે જણા ઝાળખાઇ આવેછ. તાંગાવાળો ખાલી ઘોંગ કરી, પુષ્કળ માર વાગેા હોય તેમ પડી રહ્યો હતો, તે ઉઠીને સર્વે ખુલાસો કરે છે.)

શીરોઝખખત—કાણુ તું કાવશ ? કેમ અહીંયા કેમ ? આ તારો શું અવતાર ?

સોરાબ—(જરાક સુધ્ધીમાં આવતાં) અંતે ! અંતે ! થમાયો.

(શીરોઝખખત માણસને ડી સીલવાને છુટ્ટો કરવા કહી; કાવશને ઝાડ સાથે બાધવા ફરમાવે છે, બીજા એક નોકરને મેહેરવાનજીને ધરે મોકલે છે.)

શ્રીશંકરજીવજી—(સોરાળ આગળ ચુંકને પડી જરાક પાટો પુટી કરી છે. ડી સીલવા નાળાંનું પાણી પીવાડી જરા તતાર કરે છે, એક માણસ ક્યાં સુધી દગો રમે છે, તે માટેનું ગાયન શ્રીશંકરજીવજી ગાય છે.)

ગાયન ૧૨ મું.

(સોરાળને ડાકટરની તાકીદે જરૂર હોવાથી શ્રીશંકરજીવજી સોરાળને પહેલાં નરીમાનનાં આરડામાં લઈ જાય છે)

—:૦:—

અંક ત્રીજો.

પ્રવેશ ચોથો.

(નરીમાનનો આરડો. ટેબલ, ખુરશી, ખુંટી ઉપર કપડાં વીગેરે વેર વીખર પડેલું છે. સોરાળને ડી સીલવા અને બીજાઓ મળી ઉંચકી લાવી ત્યાં ઘેળકી પર સુવાડે છે. ડી સીલવા ગળવામાંથી ઘણી બાટલી કાઢી ખુબ પી ત્યાંજ સુઈ જાય છે. નરીમાન બળ-રની જમીન લઈ દાખલ થાય છે.)

નરીમાન—(સોરાળને પોતાના રૂમમાં એક ગભરાઈ જઈ હાથમાંથી જમીન છોડી દેય છે અને કાંડા પપેતા સર્વે જમડી પડે છે. પછી જાતી ઉપર હાથ મુકી કુતરાંની માફક ભોંસતા) હાઉ ! આ હાઉ ? હાઉ, હાઉ, હાઉ ! મારાં રૂમમાં હું શું જોઉં છું ? એ લોહી શાણું ? (સોરાળના મોઢાં પરથી હાથ ખસેડી ઝાળખી) એ કાણુ ! હો ! હો ! સોરાળ ! હાઉ કરીને એ હયાં આબો ? (ડી સીલવાપર નજર પડતા) ને આ ટીલા અહીં કેમ ચુસ્યો ? (લાત મારી) એ પેસતાંકે જઈ, સુતોછ શાણો ? હા...હા ! ખુંટ કરી કુતવા જાનો બેઠોછ ? (કાન પકડી ઉઠાડતાં) કેમ, પોલીશને બોલાવીશ તો ઉઠશે કે ?

ડી સીલવા—(પોલીસ બોલ સાંભળી) પો...લીસ ! છુટ પોલીસ ? હમકો પોલીસ નહિ મંગતા (લાત મારી) જાઓ, હમકો ડાકટર મંગતા ડાકટર.

નરીમાન—હાં ધીમેલો દીસેછ. (પાંખડું પકડી ઉઠાડે છે.) હા, હા સીપાઇને બોલાવેંછ. બોલ, આ માણસને તેં માર્યો કે ? (જવાબ નહિ આપતો) બો...લ સાને અરે હાઉ તેં એને માર્યો ? લાકડીએ કે હા...રીએ ?

ડી સીલવા—(લપેડા ખાઇ.) તુંમારા સીર; હુઆ તુંમ આસ્કું
મારા. હ...મ તુંમકો ધાકટરકો હાથમે, અરે નહિ પુલીશકો
હાથમે દેખંગા ને કોવુંસ શેકકું તો જન્મ દેશનીકાળ
ભેજંગા.

નરીમાન—(વીચાર કરી) કાવશ ! અરે, કોવશ શેકકું કોણ
જેલમે ભેજંગા ?

ડી સીલવા—આમ આમ, આ.....મ બડા જડજ હય, તુંમ કયા
સમજતા, (નરીમાનનો હાથ પકડી બેસતા) તુંમ તો હમારા
દોસ્ત હય, ગાબરો મત, હંમતો ખોલી દોસ્તા. (બાટલી
બતલાવી) એ દેખો, એ આપણા તીસરા દોસ્ત.

નરીમાન—(સ્વગત—અરે એવી મફતની મજાહ કોણને મલે ! આપરે
તો બા એવા ભોલા કે જ્યાં મલી તાડી ત્યાં છોડી ગાડી)
હં હં હમકો ખબર હય, તુંમારા સ્વભાવ તો પહેલેસીજ દાસ
મુખા હય, ઉસમે કુછ વાંધા નહિ.

ડી સીલવા—દેખો, સો...રાખજ શેકકાં ખુન એ આ...કાલા,
કાલા કોવશજને કીયા (પરડો થોડી) તુંમ તું...મ નહીં.

નરીમાન—(પીતાં પીતાં છાકટ દાલતમાં) તો હમખી તોમકો
પુલીશકાં હાથમે નહીં દેખંગા.

ડી સીલવા—તો હમખી તોમકો સી...પોષકાં હાથમે નહીં દેંગા,
(ડાકટર આવતો નજરે પડે છે.) હમ ધાકટરકો દેગાં...
અને...(અટકી પડે છે.) નરીમાન ધાકટર સાહેબ આયા ઉઠો,
સીંધાં બેઠો.

(ડો. ધાંસ જી. એ. પી. ની ડીઝીવાલા, મોટી વહાણ જેવી
ફેલ્ટહેટ પહેડી, ડોલતા, ડોલતા, માણસ પાસે મોટો બેગ ઉંચ-
કાવી આવે છે.)

નરીમાન—(ડાકટર નજદીક જઈ શેકહેન્ડ કરી અંગ્રેજી બાષામાં
ખબર પુછે છે) ડાકટર, હાઉ આર હયુ ?

ડો. ધાંસ—(ટીચકું ચઢાવી) છટ, હમ કુંછ કુર્તા, બુર્તા હય કે,
હમારી સાથ અયસા બાત કરતાં ?

નરીમાન—નહિ, નહિ, તુંમ અંગ્રેજી નહીં સમજતાં, (હરામો ભાંગે
હાથ કરી, કુદકો મારી) હમ તો બાત હાઇ, અઆ
ધંગલીશમે બાત બોલતા.

ડી. સીલવા—(નરીમાનને બાબુએ કરી) ધા...કટર એ છાકટો છે (એક બગિચા સ્તુલ બેસવા આપેછ.) તોમ ખદર બેસો.

(ડાકટર ગળદી જઈ પાછો સીધો થતા, કંઈ શોધવા મંડી નય છે.)

નરીમાન—થું જોઈએછ ડાકટર સાહેબ ? બ...ત. બ...ત પણ થું ગુમાઇ ગયું ?

ડા. ઘાંસ—હમારા સ્તેથેસ્કોપ.

નરીમાન—(ડી. સીલવાને) નેં...એ...છસ્કો...કયાં એ બોલતા ?

ડા. ઘાંસ—(કાન ઉપર હાથ મુકી, બતલાવી) અરે ! સીક માણસને તપાસવાનું મશીન.

નરીમાન—હં હં યાદ આયું. (માણસના હાથમાંથી બેગ લઇ દર્દ.) દોડ, દોડ ગોવીંદ ! ડાકટર સાહેબકા દવાખાના મેસી એ રબરકી લાંબી પાઇપ ને તેથી સાથકાં બોગલાં લે આવ ! બાગો, બાગો ! ચળ લઉકર !

ડી. સીલવા—ગુપ ગુપ કયાં બેઠાં ? નોરીમેન ! જરા ડાકટરકા તો પુછો કે ઓપણી સાથ દોરૂં પીએંગા ?

નરીમાન—હા, કાયકું નહિ પીએંગા ? (ડાકટરની દાઢીમાં હાથ નાખી) ડાકટર સાહેબ જરા...

ડી. સીલવા—ઉંસકો નામસી બોલાવો.

નરીમાન—(નાંખમાંથી અવાજ કાઢી) ડોં.....ઓ...કટર, ધાં...સ જરા, તમારી પાઇપ આવે તેટલાં હમારી સાથે છાંટો પાણી લેશે ?

ડા. ઘાંસ—(શરમાઇ, જીજ્ઞા અવાજે) હું જ આખો દીવસ દારૂ પીતો નથી.

ડી. સીલવા—ડાકટર કો તો સોબ બાપા માણુમ ! હુસ્યાર હય !

નરીમાન—ડાકટર, થોડો પીજો.

(ધસડીને ભોંય ઉપર બેઠી વચ્ચે બેસાડે છે. બધાં પીને છાકટ બની નયછ. ગોવીંદ સ્તેથેસ્કોપ લાવી ડાકટરને આપે છે.)

ડા. ઘાંસ—(બાન વગર સ્તેથેસ્કોપ પગમાં પેહેડે છે.) હાં, હાં, વુંડ ખજ સીરીયસ, બત, પલ્સ આર નોરમલ.

ડી. સીલવા—(જીમ પાડી) ધા...ધા.....ધાકટર ધાંસ...જીં...જીં જીં...ગભા પાઉમે દાલા હય ! (હસે છે.)

નરીમાન—ઓ, મીં ધાંસ તમે જુલમાં સ્તેથેસ્કોપ પગમાં પહેરીયાંછ.
ડા. ધાંસ—(ધ્યાનમાં આવી સરખું કરે છે.) હા, જુલ હો ગયા.

નરીમાન—(મનમાં અંગ્રેજી ગોખી. સોરાબને જ્યાં ધા પડ્યો હતો ત્યાં આંગળી મોઢી.) ડાકટર હાઉ, હાઉ, ડીપ ધઝ-ધી વુંડ ?

ડી. સીલવા—નરીમાન શેઠ, આપણા ઘરમે એ જખતકા જુત નહિ આતા, પ...ણુ ધાકતર કે પુછો, એ જુત જંગલામાં રાહતા. એસ્કો જુ...જુ...જુતકા આતા સોખ ખખર હય

નરીમાન—(લડી પડે છે.) જુ જુ જુ જુ કયા કરતાં તુંમ જયે અવતારકા કુછ ગધ્યા હય. આખતો દોર પીકે સુધીમે હય ને ગાના ગાઉંછ, અચ્ચા મોહુછ. ને યુ-તોમ તુંમ (પડી જાય છે.) તોમ, તોમ...તુંમ તુંમ તુંમ અચ્ચા જુત જુત કયા કરતા.

ડી. સીલવા—(મશ્કરીમાં) અરે તોમખ તો આપ્રાકા ધુંખજ કે હય; ને તોમખ, એ આપણા થીએટરકોખી હય. તુંમ દોર પીકે સુધીમે નાહે...હય.
(ડા. ધાંસ, પેટ પાંસરા બધું તપાસતા થાકી ગીયો છે તોપણુ બેઠની લડાઈ બંધ પાડવા વચ્ચે આવે છે.)

નરીમાન—અરે, તુંમારા સીર નહીં હય.

ડી. સીલવા—હારે, તુંમારા સીર તો બીલકુલજ નહીં હય.

ડા. ધાંસ—(છુટટા પાડતાં) દોનોખી હુંચ્યાર ! કોષ ગમાર નહીં !

(સોરાબ બબડવાનું શરૂ કરેછ. બધા સોરાબના દીલમાં જુત ભરાયો છે એમ સમજી નાસભાગ કરેછ.)

સોરાબ—હો, હો, કાણે મને માર્યો ? ડાકટર પહેલ્લે નરીમાનને ને કુકને મારો પછી હું.....

(ભેરમાં હડી બેસે છે. બધાં દુર ઢભાં રહી ધુળે છે.)

નરીમાન—(ડા. ધાંસને વળગી) મીં...મીં ધાં...આસ મને ધણી બીહીક લાગેછ જો ! તમે કહેતાથા કે સીરીઆઉસ કેસ છે, તો એ મરી જખને જુતખી કાય નહીં થઈ ચુકો હોય !..... અં... .. (ધુળે છે.)

ડી. સીલવા—અરે, બાગો, બાગો નહીં તો આમકુ, તોમકુ, સોખકુ ખાં જખગા ! હો, જુત એલરેડી હો ચુકા હય ! બાગો, બાગો ! (ડાકટર તથા સર્વે જણા સોરાબને છોડી નાશી જાયછ.)

પણ તેટલા શીરોઝખખત ને મેહરવાનજી આવી સોરાબને લઇ જાયછ.)

શીરોઝખખત—(સોરાબને) ક્યાં ગયા બધાં જણાઓ ?

સોરાબ—ખોદા માણુમ.

મેહરવાનજી—ચાલ ખેટા, આપણા ઓરડામાં ચાલ. આપણે કંઈ સારા ઇલાજ કર્યે.

(બે જણા સોરાબને પકડીને લઇ જાય છે. નરીમાન પાછો બીહતો ધુળતો, ધીમે પગલે રૂમમાં દાખલ થાયછ.)

નરીમાન—(બીહતો બીહતો સોરાબનો ચારસો એમ તેમ ફેરવી) બાપરે, બાપરે એ તો ભુત થઇને નાસી ગયો, ચાલો, પીડા પડી. આજે મારી રતી મને મલવા આવવાની છે, તે આ બધું જોઇને એ તો ગભરાઇ જતે, ને મારી સાથનું એજે-જમેન્ટની તોડી નાંખતો! સાઈં થયું, બધાં પતીયાં તો! રતી, હજુન જરા લેત આવે તો સાઈં. તેટલા, હું જરાએક ડેંબ દાધી ઉઠું. પછી ઉઠીને બધું ઘેર સાફસુફ કરી, એને વરે એક વાઈન ગ્લાસ થંડું આઇસનું પાણી ને આરારોટની મજેણી બીસકીટની ચીકાર તેજલ ગોઠવી, ને આપણેની જરા ચત્યાં પત્યાં પાડી રોપમાંજ એવનને રીસીવ કરશું.

(ઘોપ કરતો કે ઘોળકીપર મોં સુધી ચારસો ઓધી ધરા ધર મોટે અવાજે ઘોરી સુઈ જાયછ. રતી તરતજ આથા સાથે આવે છે.)

રતી—(ગોળ ગોળ આમ તેમ ફરી કાશીશાને) મરે કાશાં! ક્યાં છે એવણુ? મને સાડાં પાંચ વાગે તેડી ને ક્યાં પોલ થઇ ગીયા?

કાશીશા—(હાથ કરી) ક્યાં જાય, વરી ચોકરી પર.

રતી—મર, મર, રાણુ! મુંગી બેસ! ચાત્ર આવ, ઘોળકીપર બેસ; આવવાના હશે ત્યારે આવશે.

(બન્ને જણા નરીમાનના આંગપર છત્રી ફેંકી પછી બેસી જાયછ. નરીમાન દબાઈ જવાથી અંદર ગડબડ કરે છે.)

નરીમાન—ઓ ભુત આયોરે! મને ઘેરી નાખ્યોરે! ઓ ભુત તું તો સોરાબ છે હું જાણુંછ મને માફ કર; અરે, મારા બાપ! મેં તાઈં કંઈ કરજ નથી કાણુંજે!

કાશીશા—(રડતી) ઓ બાઇ, મારી નીચે તો કાઇ ભુત ભુત બોલેછ.

નરીમાન—સોરાબ તું મરી ગીયો ને ભુતબી બની ગીયો! પ...ણ મામમાં તુંને કોઈ મધ્યું નહિ કે મારા જવા બાકરનિ પકડીયો.

પેલો ડામીજ, કા...કા...કા...કાઉશને કાંય નહિ પકડયો ?
(અંદરથી ચાદર સાથે કોશીશાના હાથો મજબુત પકડી, બીજો હાથે
રતીના બાલ પકડી લપેડા મારે છે.)

રતી—(બાલ તણાવાથી) ઓહ મારા બાલ ખેંચાઇ ચાલ્યાં ! છોડો !
છોડો ! ખુદાને ખાતર કાઢ છોડવો !

નરીમાન—ઓ ભુત, તારા બાળ કે ગોપાળને મેં નથી મારી નાખ્યા ?
કોશીશા—(રડતી) ઓ બોધ. મારો હાથ તદ્દનજ ભાંગી ગયોછને.

નરીમાન—ઓ સોરાળ ભુત ! મેં તારા હાથમાં ગોળી નથી મારી જો.
ખરું કહું છું ભુત ! અપ આન માધ વડ, ભુત મેં તારો હાથ
નથી ભાગ્યો. (ઉઠી નાચવાની કોશિસ કરતાં) દુર ! દુર ! દુર !
હારેમન દૂર ! યથા તારી મદદ ! અષેમ તારીબી મદદ !
(ઉઠી ધ્રુમ પાડતા) આવ બલા, પકડ મળા, એ બલાસે
ભાગના બલા !

(નાસતા ત્રણે જણા ચાદર, છત્રી સારીમાં લપતાઈ ભોંયપર
ગબડી પડી, સામે સામે ગોળ, ગોળ બેસી નય છે.)

રતી—(બેસીને) મરે એ તો નરીમાન છે.

નરીમાન—(ધ્રુજ, આંખે હાથ મુકી, નહીં જોતો.) હા બા હું છું
ભુત સોરાળ ખાત્રા મારે તમારી સાથે વાત નથી કરવી.
(પાછો ઉઠી નાસે છે.)

કોશીશા—ઓ શેઠ ! ઓ શેઠ ! ઉભો...રે...રે...જરા ! ઉભો...રે !

(એક જણા ઘસડીને ઉભો રાખે છે. નરીમાન આંખખે છે. રતી-
ના ઉભાં જથરા થીથરા બાલ, વાંકી સાડી સાથે, ને કોશીશા
ભાંગેલા ટોપસાં સાથે, નરીમાન ફાટેલા હુતેલા કપડાએ ગીત
ગાય છે.)

ગાયન ૧૩ મું.

(ગાયન બાદ, નરીમાન લંગડાતો રતીના બલા ઉપર હાથ
તેકવી, કાખમાં ભાગેલી છત્રી મારી વીદાય થાય છે.)

અંક ત્રીજો.

પ્રવેશ પાંચમો.

(મેહેરવાનજીનાં બંગલાનો પછવાડેનો ભાગ જ્યાં ગાય, ભેંસ,
મરથાં ચરતાં ઢીસે છે. શીરીન ખેતરના નાના દરવાજા ઉપર હાથ

તેવ્વી થોડા કુલો લઈ સોરાબની વાત જોતી ઉભી છે. કાવશ હજુન પોતાના ભલા માટે ખવરી સ્વભાવના બદમાશો સાથે કંઈ પ્રપંચ રમતો એક બાનુએ ઉભેલો દીસે છે.)

બદમાસો—નહીં, નહીં શેઠ! હારી મત જાઓ! હમકો જો જરા જાસ્તી ખુશી કરો, ને દેખો કે એ બખતકા તુંમારા કામ કયસા બીજળીકી માફક હોતાંહય !

કાવશ—બસ ! બસ ! હમ તુંમકુ જોત પૈસા દીઆ હય, અબી દુશ્વરાતો હમારા શાદીમે જીતના હમકો મીલેંગે, ઉશકા આધા ભાગ તુંમારા.....

(ખુશ થઈ એકેકને તાલી આપે છે.)

બદમાસો—સાહેબ ! કબ એ કામ કરનેકાં ?

કાવશ—ચુપ ! ચુપ ! હલુશે ! જરા થેરો ! અબીજ ! અબીજ !

(દીવાલ પછવાડે ભરાધ જઈ શીરીન સોરાબની વાત સમજે છે.)

શીરીન—(સોરાબને કુલો આપતી) એક મોટી ઘાટમાંથી માહરા જીવનના આધાર, મારા પાલનદાર સારા થયા, તેની ખુશાલીમાં હું તમોને આ કામન પ્રેઝન્ટ આપું છું.

સોરાબ—(કુલો સુધતાં) થેંકયું, માઇ ડારલીંગ ! તું ખુશી રહે તો હું સુખી ! પ...ણ તું એટલી બધી ગાંઢ ને શીકકી ફચક કેમ દીસે છે ?

શીરીન—સોરાબ ખુદા તો મારી ઉપર હમેશનો મહેરબાન છે તો.....પણ હજુન રાત, દીન મારી ઉપર જાણે તોફાણ વરસવાનું હોય, એમ મને કંઈ લાગ્યાં કરે છે.

સોરાબ—માહરી શીરીન ! એ તારો ફક્ત ધખારો છે. તું કહેય તેમ પરવરદેગાર જો તારી ઉપર મહેરબાન છે, તો પછી તારે એવા વહેમો નહિ કરવા જોઈએ. (માથાં ઉપર હાથ ફેરવી) દીકરા, તું તો સ્થાણી ને...એમ (અટકી પડે છે.)

કાવશ—(બદમાસોને) તમારામાંથી એક જણ આ શેઠ પાસે જાઓ, ને કહો કે મહેરવાનજી શેઠ તમોને હમણાં ને હમણાંજ બોલાવે છે. મારો વીચાર કાલ કરીયાનું કામ આજેજ કરી લેવાનો છે.

બદમાસ—(સોરાબ આગળ જઈ) સાહેબ, મહેરવાનજી શેઠ તમોને જલદીથી બોલાવે છે.

સોરાબ—(વાતે યુદાયલો હોવાથી) હા જા, કહે કે હમણાં આવું છું.

બદમાસ—(નહિ થોભતાં) શેઠ બહુ ઉતાવલે તમને તેડાવ્યાછ, સાહેબ.

શીરીન—(નોકર ઉપર થક લઇ જઇ, સોરાબને જતો અટકાવે છે.)

સોરાબ, જરા ઉતાવલા ના થાઓ. સોરાબજી એ કંઈ આપણા ધરનો નોકર નથી. હું મારા ધરના દરેક નોકરોને ઓળખું છું. (નોકરને) એમયવ, તું કાણુનો નોકર છે ? ક્યાંથી આવ્યો ? બેલ, (ચુસ્ત થઇ) કાણુ શેઠને બોલાવેછ ?

બદમાસ—જાઇ, હું કંઈ તમારો નોકર નથી, પણ તમારા બાવાજીના એક દોસ્ત આવેલા છે તેવણુનો હું નોકર છું.

શીરીન—(ધકકો મારવા જાય તેમ) ચાલ, હરામી ! તું સદતતર જુઠો દીસેછ, નીકળ નહિ...તો.....

બદમાસ—(બીડ બે, ત્રણ પગલાં પાછળ ભરતાં) બાપજી મેહેરવાનજી શેઠ કહ્યું કે પછવાડેની વાડીમાં મારા જમાઇ દીકરી ફરે છે, ત્યાંથી એકલા શેઠનેજ તેડી લાવ, બાપજી, તમોને નથી તેડયા.

સોરાબ—(શીરીનનો બરડો થોડો) શીરીન ઘેલી ના બન, જરા જોઇ તો આવું, મોટા માણસનાં મનમાં કંઈ ઓછું આવશે, ડીયર ! મને જવા દે. તું અહિયાંજ રહેજે ! અત્તર ઘડી હું તારી પાસે આવીને ઉભો રહું છું.

શીરીન—વહેલા આવજો.

સોરાબ—દીકરા ! પાંચ મીનીટમાં (જાય છે.)

કાવશ—(શીરીન નજદીક પોતાના કદમો લગાવતો આવે છે) કેમ ! તમને મને જોઇ આંચકો શાનો લાગ્યો ? શું ! લગનની વાતો ચાલી રહી હતી કે ? શીદલું તું શું એમ માનેછ કે, વધન વગર તારા લગન પાડ પડશે ?

શીરીન—(કંઈ જવાબ આપતી નથી.)

કાવશ—(વધારે નજદીક જઈ, ઢાંતો પીસી) ઓ પૈસાદાર એકુત મા બાપની લાડ બોલાવતી દીકરી...! શું જીવાનીની દેવાનીમાં તારી શુદ્ધ, બુદ્ધ ચુમ થઇ છે કે ? તુંને પેલા ધરાની બચ્ચાએ પ્યારની અધારી આદર આધારી નાખી, છે; અને તે નાલાયક જવાનને તે તારૂં ખુબસુરત અંચળ જીગર શું કામ વેચી

નાખ્યું છે ? (લલચાવતાં) આ બેલી ઊઠેરી ! શું.....તારા મા આપને તે શોભાવતા જમાધરાજ ગમી આયા છે ?

શીરીન—(ચીરડાઇ) તમારા આ તાણા તપલાની હું જરા પથુ દરકાર કરતી નથી. હું ખેડુતના નામથી કે મામડયનના નામથી કદી શરમાવજ નહિ, પણ તેમાં મગર થઇ, મોટાઇ લેઇ હું ખુશ થવશ. તેમજ ધરાની બચ્ચાંની અધારી ચાદર પણ હું ખુશીથી આધીશ. એવકુદ જ્યાંવેર એક નેક જાત પરણેતરના દીલમાં લાગણી હોશે, ત્યાં વેર તેણી તે ખવીસ ભુંડા કે લુચ્છા ભરધારને સેવટ...વેર સાચી રહી પોતાના ભવનો ભોગ...પથુ આપવા તલજમાર રહેશે. તે કદાચ તમારા જેવાં ધણું શીખેલાના વાંચવામાં કે સાંભળવામાં નહિ આવ્યું હશે ?

કાવશ—(પતાવી લઇ) તે નાલાયકને ખાતર, તું શું કામ આટલી હારમાર થાયજ.

શીરીન—(સ્વગત-હજીન એ સોરાબનીજ પુઠે લાગેજ.) હેં, નાલાયક ! કોણ ? ના...લાયક એક તમારા જેવા મુંજને કહે તો ચાલે.

કાવશ—અલખત, નાલાયક ! તું તારું જીગર ફેકટનું વેચે છે.

શીરીન—બલે ! હું મારું જીગર એને વેચું તો શું છે ? આ પાપી ! હું પરવગદેમારની નજરમાં એક વખત એની સાથે જોડાઇ ચુંકીછું; અને વચન પાલવા હું વેચાઉં કે મરું તોખી શું છે ?

કાવશ—પથુ તમારા મા આપને આ તમારું જીલ ભરેલું પગલું, કંઈ ગમતું હોય, તેવું દીસ્તું નથી.

શીરીન—તેજાને આ મારે જીલ ભરેલું કામ ગમશે કે નહિ તે હું તમે મુંજને બવીખમાં દેખાડી આપીશ. તે કંઈ તમારા જેવા ઢાંગી નથી, કે જે એક આદત કરતાં તેણીના પૈસાને વધારે ચાહતો હોય.

કાવશ—વારું, હું મુંજ છેલ્લે તો પછી જોઇ લેજે, (હસી) હમણા તો તમારે મુંજલાઇઆ સાથેજ ચાલતું પડશે. તે માલું મ છે.

શીરીન—(સ્વગત-કંઈ કાવતુ રમ્યું હોય એમ મને લાગેજ.) (જહેર) હા, પણ હમણા તો તમે સીધારે; મહેરબાની કરી સીધાં સીધાં તમારે રસ્તે પડો.

કાવશ—હું પણ તમોને રસ્તેજ, રખડતાંજ પાડવાં આવ્યો છું (બહ-માસોને વીસલ કરી) આવી જાણી મારા દોસ્ત, તમોને

ગમે તેમ આ પોરીને બાંધીને, પેલી મોટર તૈયાર છે, તેમાં
જીપલાવો ને આપણા ગોઠવેલા પ્લાન પ્રમાણે ભ્રમ ચાલો.
શીરીન—(દરબુદ્ધાર થઈ) હો ! મારા બાપ ! કોઈ આવો ! બચાવો ! !
મુકાવો ! ! !

(શીરીનનાં મોંઢમાં રૂમાલનો કુચો ડાબી ત્યાંથી ઉંચાણે નચ્યો છે.)

અંક ત્રીજો.

પ્રવેશ છઠો.

(દરીયા આગળની એક ભાંગી તુટી ઝુપડી.)

કાવશ—(મોટરમાંથી ઉતારતાં ધમકી આપતાં) સમજ આ દરીયાના
મોટા મોળાઓનો અવાજ ! જે મને તારી તરફથી ના સંબંધનો
જવાબ મળશે તો તુંને હું સદાની આંધળી કરી આ દરી-
યામાં હોમાવી દેવશ. (શીરીનના આંખોના પાતા છોડી,
હસે છે.) હા ! હા હા.....હા ! હા ! જે, તું એક મીનીટમાં
કયાં આવી.

શીરીન—(ફગલાઈ) જ્યાં તમે લાવ્યા ત્યાં.

કાવશ—હવે, તમારે કોઈને મદદ માટે બોલાવવા છ કે ?

શીરીન—(તપી જઈ) ખુદા સીવાય, બીજું મને અહિયાં કોણ બચા-
વનાર છે ? અરે ભલા આદમી ! યાદ રાખજે, કે જેને ખોદા
રાખે તેને કોઈ નહિ ચાખે.

ગાયન ૧૪ સું.

(ગાઈ રહ્યા બાદ, કાવશ તેણીને ડોડી, ચાલી જવા બચે છે. ત્યારે
શીરીન વધારે ઉશ્કેરાઈ, કાવશને શ્રાપ દેય છે.)

શીરીન—જે મુછ ! આ દુન્યા સુંદર છે. તો...પણ તેને વધારે
સુંદર કરવા કંઈ પ્રકાશીત કામો કર. જેવા કે, દયા, ધર્મના
અથવા તો કોઈના હૈયા દુઃખોથી ભાંગી જતા હોય તેને સંધી
આપ. (શીરીન ઝાડો આગળ ફરી, પુલો તોડી સુંઘે છે.)
એ હો અહિયાં શું સુંદર પુલોનો પમરાત આવે છે !

કાવશ—હા. આવે છે. એ તારી બહેસ્તમાં કે દોજખમાં જવાની
નીશાની છે, કારણ હવે તે મને સતાવવામાં કંઈ બાકી

રાખ્યો નથી. તેથી હવે તું રીખી, રીખીનેજ આ જંગલી
પુલો સાથે મરજે.

શીરીન—હા, મારા ખોદાયણની મરજી હોશે, તો હું રીખીનેખી
મરશ. પણ.....તારા જેવા સેતાન ધાતકી હૈયાના, કદરૂપા
દેવ સાથે તો કદીખી આવશ્ય નહિ.

કાવશ—(આમળ જઇ મસ્કેરી કરે છે) વહાલી આટલી બધી
તપી ના જા.

શીરીન—(કાવશના હાથો મરડી નાંખી) ખબરદાર, દુર રહે, નહિ
તો તું કહેજી તેમ જંગલી ઝંતુની ધરાનીપણું
હમણા તુંને પીખી પીખીને બતલાવી આપશ. તું
શું સમજે છે, કે મને આ રીતે દુઃખી કરીને
તું પોતે અમન અમનમાં ફરશે? કદી નહિ ! (મોટેથી મળગ-
ળતા અવાજે) હમણાજ, મને આ વાચે જહાંનમાં છોડીને
જશે; ત્યારે આ જંગલના પુલો જેને તું જંગલી કહે તે...
પુલો તને, તેના ખાલી પમરાત પણ આપશે નહિ. (ધુજતા
સાદે આંખો પર હાથ મુકી) જે હું મારી બંધ આંખે, આ
માઠું પક્ષીઓને ગાતાં સમજીજી, તેઓ પણ તારી હાજરીથી
ગાતાં બંધ થશે. (સુરજને જોઇ) આજે સુરજના તાપથી હું
તપી જઈજી, તે સુરજ પણ વાદળાઓમાં વીટળાઇ જશે.
આ.....થડો.....લહેરી પવન જે વાચે છે, તે તારા
આંખમાં હાલ વગરની થંડક આપી, તુંને રસ્તે ચાલતાં લખ
લખાં ભરાવશે, આ ફરીયાના ઉછલતા મોજાઓ જે તુંને
અને મને એક હીંગત સમાન લાગે છે, તે.....પણ તું.....
મને છોડીને એક ડગલું પણ આમળ વધશે, ત્યારે મુંગા
રહી જઇ. તને કદરૂપુ અને બીહામણું લાગશે. (નાશીપાશ
બની જાય છે.)

કાવશ—(ભાર ધુજી) અરે જા ! જા ! તારા જેવીના શ્રાપ જો, એમ
લાગી જતા હોય તો, દુન્યામાં જોઇએ શું? મુંગી મુંગી આ
કુંપડીમાં જઇને બેસ, અને હજીન પણ હું તને બે, ત્રણ
દિવસ વીચાર કરવા આપુંજી.

(જાજવામાંથી એક નાની એસીડની શીશી કાઢી શીરીનની આંખોમાં
છાંટે છે, પછી ઝીણી કાંવશ, એક વીકાળ વરે, તેની પુઠે આવતો)

હોય, તેમ દોડે છે, પણ તેજ દીવસ મરણ હોવાથી તેમજ એકદમ વૃદ્ધાશ્રી થવાથી તે બહુજ નડતલે તંતોસ્તો, તંતોસ્તો, બબડતો આગળ વધે છે.

શીરીન—ઓ ખોદા ! મારી આંખ ! આ હેવાને મને અંતે આધિળી કરી ! (શીરીન બબડતી બેહોંસ થઇ જઇ, એક પથ્થર ઉપર પટકાય છે.)

અંક ત્રીજો.

પ્રવેશ સાતમો.

નરીમાન અને રતીની પરણવાની તૈયારી; પણ નરીમાન ફક્ત સદરા ઉપર, હાર, તોરા પેહેડીને રડતો રડતો પરણવાને કંઈ ગાતો, ગાતો આવે છે.

ગાયન ૧૫ મું.

નરીમાન ગાઈ રહે છે. રતી લગનના કપડા પહેડી કંઈ મનશે અંગ્રેજી ગીત, ગાતી ગાતી આવે છે અને નરીમાનને જોઈ હલટાઈ જાય છે.

નરીમાન—(રતી આગળ જઇ) રતી ડીયર.....હું...ઉ...આયો.

રતી—(જેયા વગર યુમ પાડે છે) હેપ ! હેપ કાકાજી ! આયા ! કાકા પહેલ્લે અહિયા આવોરે ?

નરીમાન—(રતીનું મોઢું દાખે છે.) અરે યુમ ના પાડ વહાલી રતી ! આજે આપણા લગન છે તે, શું તું ભૂલી ગઇ કે ?

રતી—મરેરે તું મુવો ! લગન કરવાને આવતો ! મુવો છાકટો થઇ બલતાના ઘેરમાં ચુસી આયો ! (દાખે મારતા) નીકળ, નીકળ બહાર ! મુવા પ્રવડ ! નહિ તો હમણા સીપાઇને ખોલાવશ.

નરીમાન—(સ્વગત—વાત તો વધી ગઇ) અરે ! પણ પ...ણ જરા મારી તરફ જોની, હું કેણુ છું તે ?

રતી—આયા ! કાશીશા ! મરે બધાં કયાં મરી ગીયા ?

(નરીમાન ભરાઈ જાયછ. કાકાજી ને આયા દોડતા આવે છે.)

કાકાકા—શું ? શું છે ? દીકરાં રતાં, આજે અપરમે દહાડે એમ યુમો શાણી પાડેછ ?

આયા—એ તો લગનની ખુશાલીમાં મોટે મોટે ગીત ગાયછ શેઠજી (હસે છે.)

રતી—ચપ ! રાણુ ? પહેલે પેલા લુચ્ચાને શોધી કાઢ (રડે છે.)

છજીકાકા—દીકરી રડ ના. ધીરી પડ, હુંબી સોધુંછ.

(નરીમાન રડતો રડતો ખુણામાંથી ધીરેથી ઉઠે છે. છજીકાકા સ્ત્રીપર લઈ, તેમજ આથા, રતી મારવા મંડી જાય છે.)

નરીમાન—હાઉ ? મારા મોઢાં તરફ કોઈ જરા જોતું નથી. અરે હું ખરેખરો નરીમાન છું બીજા કોઈ નહિરે...!

છજીકાકા—થોભો ! થોભો !! મારી મા ! હા...આ આતો નોયોજ છે, તારો ઘણી રતી (અજબ થઈ) કેમ બાપા ! આજે જીવા કેવા અવતાર ?

નરીમાન—અરે ! હાઉ ? બોલો.....ઓજ...ના...બા—પ હું તમોને પછી પ્રાઇવેટમાં કહેવશ, તમે લોકો જરા અહિંથી જતા રહો.

છજીકાકા—(લાકડી અફાડી) પ્રાઇવેટ, પ્રાઇવેટ કંઈ નહિ (રતીના હાથ પકડી) હમણાંજ બોલો, નહિ તો કે હું મારી પોરીને તમારા હાથમાં નથી આપવાનો.

રતી—મરે, કોઈ બીજારીબી એમ લગન કરવા નહિ આવે. (આઈ ગ્લાસ ચઢાવી) કેમ કાકાજી બોલોની ?

કોશીશા—પણ બોધ. એય અંધારીબી આવતો હોશે.

છજીકાકા—(સ્વગત—રતી માય, હવે અખાડા કરી જા, નહિ તો વાત વધી જશે) નરીમાન હું તમોને થોડા વખત ખુલાશો કરવા આપુંછ. જે કંઈ કહેવું હોય તે રતીને જલદીથી કહી દેવો. તેટલા જરા હું કપડા બદલવા જાઉંછ. (આપા પછુ જાય છે.)

રતી—(નરીમાન આગળ જઈ) ચાલો ! બોલી મરોની ! એમ ડચકાં જાનાં ખાયા કરોછ ?

નરીમાન—ઉંઉ.....ઉંઉ.....હું...ગીયો...ગીયો.

રતી—(પસવાડી) મરે, ક્યાં ગીયો ? ગાડી તળે ?

નરીમાન—નહિ, ઉંઉ.....(રડે છે.)

રતી—મોટર તળે કચડાઈ ગીયા ?

નરીમાન—નહિરે...ઉંઉ..... હાઉ, હાઉ મોટર તલે નહિ.

રતી—(પીચાર કરી) ત્રેન તળે આવી ગીયા ?

નરીમાન—(ડચકા ખાઈ) ઉ...હું નહિ મારી ડારલીંગ.

રતી—(ચીરડાઈ) શું થોડાગાડી તળે મરી મુવા ?

નરીમાન—(વધારે ઘોંઘાત કરી) ઓ નહિ...ઓ નહિ.....૫.

રતી—હમણા પેલી નવી મોટી મોટર બસ ફરેય, તેની તળે દટાઇ મુવા ?

નરીમાન—નહિરે...તું કંઈ સમજતી નથી...ઉ...ઉં...ઉં.....

રતી—(છેડાઈ મથકેરી કરી) અરે નહિરે, અરે નહિરે, એનો એ શું મુંવો જવાબ, તમારું કપાળ ! મુંવો ગાડી, ઘોડો, ત્રેન, બસ બધું તો બોલી ગઇ, હવે શું બાકી રહ્યું'છ. (યાદ કરી.)

નરીમાન—(હાથમાંથી તોરણ છોડી દેતાં) ઉ...ઉં...ઉ, ડીયર ! તેમજ પણ જરાક જુદી રીતે ઉ...હું...ઉઉં.....!

રતી—(પસવાડીને) બોલો, બોલો, તમેજ બોલો જાહે ! ડાહ્યા છેવ.

નરીમાન—(ચીંચા કાઢી) શે.....શે.....ઉઉં...શેર.....સત્તામાં આવી ગીયો, ખુવાર થઇ ગીયો. એક પછ પણ મારી પાસે નથી, ખરું કહું'છ કે મેં મારવાડી પાસે પાંચ રૂપ્યા કઢાવ્યા ને પચાસ રૂપ્યા લખી આપીયાં, ત્યારે આટલો હાર તોરો ખરીદીયો. (રડે છે) હું જાણું કે તું મને જોઇને ખુશી થઇ જશે. પણ તું તો ઉલટી પોલીસને બોલાવવા નીકળી હા...ઉ ? હું કેવો કમનસીબ (આંખો ચોળી) ગમે તો મારી સાથે કીત્તા કરીને કાઢી બીજા સાથે પરણી જ.

રતી—(સ્વમત-હવે એ હાથમાંથી છટકા જશે તો વરી બીજો ત્રીજો ક્યાં દીવો લઇને સોંધવા જવશ) (પતાવીને) વહાલા તમે સપરમે દહાડે બધું એવું શું બકોછ ? મુંવો બીજો કાણુ ? ને ત્રીજો કાણુ ? જ્યારે તમે હું'ગરે સીધારશો ત્યારેજ હું ચોથા પાંચમાંની વાત કરી લઇશ, હમણા તો તમેજ ડીયર; શેર સત્તામાં આવી ગીયા તો કંઈ નહિ, તમારો ઘડો ગીયો, હું તમોને જે જોઇશે તે અપાવરા.

નરીમાન—પ...ણ ચાલુ વરસો સુધી ગુજરાન કોણુ કરશે ? ને લગનનો સાચો કોણુ અપાવશે ?

રતી—(ખુબ ખલામાંથી હીલવી) તેજી હું બધું કરશ, બોલો; તમે પરણવાને કયુલ છેવક ?

નરીમાન—હા, તું બધું કરશે. ત્યારે તો હું એકકે બોલે કયુલ પ...ણ ઉભી રહેની, મને થોડો નાહલો જેવો એક એક લખી આપ, તો હું મારા કપડા, યુદ, સાચો ખરીદું.

રતી—(સ્વમત-વળી એમ કરી પાછા શેર સત્તામાં પેસા નાંખી આવશે) મારી પાસે એક, બેક કંઈ નથી. હું તમોને ફક્ત આશીર્વાદનું ભેદનું કરતું અપાવીશ. (ત્યાંજ રતી ગાતી માતી નરીમાનને સળે છે.)

ગાયન ૧૬ મું.*

(નરીમાન તૈયાર થઈ, પછી રતી સાથે તાહેવે બેસે છે. નોકર, ચાકર આમ તેમ ફોડધામ કરે છે. ઇજકાકા તડકાને લીધે છત્રી ઓધી, દરવાજા આગળ પરાહનાઓને આવકાર દેવા બેઠા છે.)

ઇજકાકા—(ચરમે ચઢાવી) આ કોણુ આન્હું? ઓ! મારી પાહેની પુતલી, (પુતલીઆમને) આવો મા, વહેલા આન્હો તો હારું થયું, જરા માહરી પાસે બેહો, કે બહારના બેરાંઓ આવે તેને તમે આવકાર દેઓ, હો. મારી આંખે તો કોઈ ઓળખાતુંખી નહિ.

ઇજકાકા—(છત્રી ઉચકવા જતાં પુતલીઆમને ભોંકઈ જાય છે.) હં આ કોણુ વળી આન્હું? રતીની હુમ્મો?

પુતલીઆમ—રતી મા.... આ તારી સહીમીટીઓ આવી.

રતી—આવો, (કાટી કરતાં) ધના, જીલા સાહેબજી; કેમ ડીયર કેમ છેઓ?

ધના—જીલા—(પ્રેઝન્ટ આપતાં) શાદી મુખારક, શાદી મુખારક રતી ડીયર. (આંગળી કરી બતલાવી) રતી! આ લંબુસ તારો હસબન્ડ કે?

રતી—હા દીકરા, આવો તમોને ઓળખ કરાઉ. (નરીમાન ઝટ દમ ઉઠી, શેકહેન્ડ કરતાં અફાડ જીખ કરી મુકી પોતીકી મેજેજ ઓળખ કરે છે.)

ઇજકાકા—(હાથમાં ઉચી છત્રી ઉંચકી) પુતલીમા તમે બેહી રહેજો હોફે. એને તો મેં ઓળખ્યો. વેલકમ પાહલી, દોસ્ત, તું નહિ આવવાનો હતો, પણ આયો ખરે! હં, થેંકયું, થેંકયું. (છત્રી બંધ કરી કાટી કરે છે.)

નરીમાન—(પાહલીને ભેષ પેટ પસવાડે છે) આપ, એ પાછો ક્યાંથી આવ્યો! (આગળ જઇ) આવો પાહલનજી શેક બેસો, પહેલ્લે તમારો દંડુઓ આપો, જરા મારીયા ઉપર મુકી આવું, નહિ તો કે.....

પાહલી—(ડાળા ધુરમી, નહિ આપતાં) બાબુ હથ...ન...હી...

જીલા—(ધનાને) આ ઇજબાઇ સાથે ડોસાં છે, તે રતીના કોણ સર્ગ થાય ?

ધના—ઇજબાઇ રતીના કાકા થાય, ને.....પેલાં ડોસાં તે...એ, રતીના કાકી. •

પાહલી—(એક છોકરીઓની વચ્ચે ડોક્યું ગુસાડી વાત સમજતો હતો) એ પોરી એ તું હું બકેજી ! (આગળ જઇ) એ તો મારી ધણીઆણી. (દંગોરો ભઇ ઇજકાકાને મારવા દોડે છે) ઇજ, મારી ધણીઆણીને મારી આગળ મોકલ (લાકડી ઉંચકી) નહિ તો કે હું બધાને બતલાવી આપીશ (લાકડી ફેરવે છે. સર્વે બીજા જવાથી પુતલાં દોસાંને આખખાં ને આખખાં ઘસડી લાવી પાલનજી પાસે બેસાડે છે.)

ઇજકાકા—નરી બાવા...જરા અહિયાં આવોની, બુઓની આ પેસ્તાંકિ કોણ આઓ ?

નરીમાન—આહો, એ તો આપણા ગામનો ડાકટર ધાંસ.

ઇજકાકા—હં ડાકટર ઘાંકિસ બાપરે (બાબુએ થઇ જાય છે.)

નરીમાન—ડા. ધાંસ, ગુડી મીનીંગ, અં...હાઉ હાઉ...આર, હથ ?

ડા. ધાંસ—(સ્વગત) હમણા કરદરી કે કેમ ?

(ગુચવનમાં પડી, એમ સમજ્યો કે હાઉ એટલે સાહેબજી. ગુજરાતીમાં એનો અર્થ એવો હશે. તેથી નરીમાન સાથે પોતે પણ નમી નમીને હાઉ...હાઉ...હાઉ, હેટ ઉંચકી સર્વેને સલામ સાહેબજી કરી, ધના, જીલાની વચ્ચે જઇ બેસેજી. ડા. ધાંસની ટાપીને બે બાબુએ તીક્ષણ પોઇન્ટ હોવાથી, અવર નવર બેઠ જણાને તે ભોંકાય છે.)

ધના—એ જીજી, મને કંઇ સાય જેવું ભોંકાયજી જી !

જીલા—મરે, મનેબી પછી ચટક દઇને કંઇ કરડ્યું.

ધના—(પાછી હેટ ભોંકાતા) હા.....હવે ચોર પકડાયો, આ, મુંવા ફરંગાતું તોપસ ભોંકાયજી.

ડા. ધાંસ—(નરીમાનને વાંકા વળી કંઇ પુછવા જાયજી, અને જીલાને હેટ ભોંકાયજી.) અબી પોડી કબી આએંગાં ?

જીલા—(ચીરકાઇને ઉભી થઇ) તું મરે મુંવો પાઉ.....મારી આંખ ફારી નાંખી, પોડી ને પોરી થું બરીયું.

(હિટ હડાડી મુકેછ, અને અંદરથી સ્તેથેસ્કોપ ઉડી પાહલીના ગળામાં લટકી જાય છે. પાહલી સાંપ સમજી ગુસ્સે થઈ કાઢી નાંખી, હુદ ફેંછી દે છે. નરીમાન ઉંચ્છી પાછો ડાકટરને આપેછ.)

ઈલિકાકા—(ચસ્મે સરખો કરી) હા, આ મારો ધરકુલનો જુન્નામાં જુન્નો દોસ્ત રતન રમખાન્યા, ને તેનો પોયો. આવ ! બાવા આવ ! કેમ કંઈ નવી જુની ખબર ? ઠીક તો છેવની ?

રતન—હા, ઠીક તો છું. બાવા ! હમણા લગનમાં રમખાન નહિ થાય. પછી તુંને રમખાનની કંઈ ખબર કહેવસ.

પુતલીબાઈ—(લાકડી ટેકવી લથડતાં ઉઠે છે.) પોયાંઓ હથી જાઓ, મોબેદજી સાહેબ આવે છે. (જુમ પાડી) રતીમાજી, નરીબાબા, આહીરવાદ છંટાવા જલદી બેઠી જવો તો !

મોબેદજી—(દાઢી પસવારતાં) ડાસાં, બધું તૈયાર છે કે ? આશીરવાદનાં ચાખા, દીવો, ધી, સૌંદ....

પુતલીબાઈ—(દોડ ધામ કરતાં) હા, હૈઠિય તૈયાર !

(પાહલી અને રતન આડાં અંતર ધડે છે.)

મોબેદજી—ચાલી કાણુ પકડશે ?

રતન—આ માહરો દીકરો, શાવક સેન્ડો તમારી ચાલી પકડશે.

પુતલીબાઈ—મરે મરે, આવ બાવા, આ ચાલી જરા પકડ.

મોબેદજી—(ખંખાર મારી, બેઠિના હાથ સાથે જોડી અશીર્વાદ દે છે.)

દાદાર હોરમજદની બંદગી કરતા રહેજો !

ધર્મ ગુરને માન આપતા રહેજો !

અસલી વદવાઓની ચાલે ચાલજો !

અસલી રીવાજો પાલતા રહેજો !

રૂડાં વચ્ચેના બિલજો !

રૂડાં વીચારો વમાસજો !

રૂડાં કામો કરજો !

તમારી ઉપર ખુદાના આર્શિવાદ વરસજો !

તમારી ઉપર મેઘ રાજ ખુરબાન રહેજો !

તમારી ઉપર ખોરશેદ શેશન ઝમકતા રહેજો !

તમારી ઉપર માહબોખતારનો થડો છાયો રહેજો !

ઓવી મારી સર્વે બલી દુઆઓ તમે પરજુતા જોડાંને આમીન થાઓ ! આમીન ! આમીન !! આમીન !!!

સર્વે જણા—હેપ ! હેપ !! હેપ !!! હરે !!!!! (લગનનું ગીત ધના,
જલા, પુતલીબાઇ ગાય છે.)

ધના જલા— ગાયન ૧૭ મું.

સર્વે જણા— ગાયન ૧૮ મું.

—:૦:—

અંક ત્રીજો.

પ્રવેશ આઠમો.

(શીરોઝબખ્ત, નરીમાન સાથે ગાતો ગાતો આવે છે.)

ગાયન ૧૯ મું.

નરીમાન—(જમીન ઉપર, પલાંથો વાડી બેસી જઇ) શીરોઝબખ્ત,
હવે તમે પેલાં પાખંડાની પહેલેથી કે છેલ્લે સુધીની
હકીકત કહો.

શીરોઝબખ્ત—જે, એડા ઘેલા કાઢતો ના ! ધ્યાન દઇ સાંભળજે !

નરીમાન—કદી એક નહિ કાઢું, લેઓ આ પ્રોમીસ.

શીરોઝબખ્ત—બાઇ, ધુરો માણસ કરવા જમણ શું ને તે કરી દેજ
શું ! પ...ણ પાછો તે જ્યાંનો ત્યાંજ, આ કાવશે કંઈખી
કાવત્રાં રચવામાં બાકી રાખ્યાં નહિ.

નરીમાન—શીરીનનું શું થયું તે પહેલ્લે કહો.

શીરોઝબખ્ત—શીરીન તો ઉજ્જડ ઝુપડીમાં ફક્ત એક કલાકની મુસી-
બત વેઠીયા પછી ખોદાતાલાના મહેરથી ધરે આવી પુગી હતી.
વળી કોઇ રામા ને રાધા નામના બાઇ બહેનો ઝુપડી આગ-
ળથી પસાર થઇ પોતાને ધરે જતાં હતાં. ખોદા માલુમ કે
તેઓએ શીરીનને કેમ જાળખી હશે ? શીરીને જે મદદ
માંગી, તે તેઓએ તુરત આપી, અને અરધી રાત્રે બધાં
ધરે આવી પહોંચ્યાં. મહેરવાનજીની ખુશાલીનો તો પારજ
રહ્યો નહિ.

નરીમાન—પણ, કોઇ કહેવ કે, આધળી કરી નાંખીય.

શીરોઝબખ્ત—આંખ આધળી કરવા તો એસીક નહિ છાંટીથી, પણ,
ફક્ત ધમકી આપવા અમથું ચચડતુ તપખીરનું પાણી છાંટયું
હવું; એમ આપણા ડાકટર કહેજ.

નરીમાન—(અબળ યદ્ય) ક્યાં ડાકટર ? ડો. ધાંસ જી. ઐ. પી.

ફીરોઝખખત—તે નહિ, ખીજા.

નરીમાન—હં ! પછી.

ફીરોઝખખત—પછી.....જ્યારે શીરીનનાં યુમાવા વીશે સર્વેન
ખબર પડી, ત્યારે તેહેમીનાએ માનતા લીધી કે જો, મારી
શીરીન મલે તો, તુરતજ એ, તથા દીવસમાં એના લમ ઉભા-
કરી નાંખું.

નરીમાન—મને તો લગનની ચીઠ્ઠી કે દહાડની આવીછ, ને હું તો
મારા લગનમાં ચુંતાયલો હતો...તે, હું.....ઉ.....તો મલ-
રાઇ ગયો કે, હાઉ; એટલા જલદી લગન કેમ?

ફીરોઝખખત—એમાં મલરાવાનું કે ખુશી થવાનું શું ? ચાલ ઉઠ, ત્યાં
આપણી વાત જોતા હશે.

નરીમાન—વાત જોય ને ખાત જોય ! હાઉ, વાત જોય ? હું ખી હમણાજ
પરણ્યોછ. તે હાઉ, કરીને ત્યાં આખખો દીવસ કેમ આવું ?
આપણે તો આ સાંજે તાંસવા આવશું.

ફીરોઝખખત—(ખરડો થોડો) જા, ભાઇ તને ગમે તેમ.

અંક ત્રીજો.

પ્રવેશ નવમો.

(શીરીનના લગનો મંડપ નખાંચો છે. ઝાડે ઝાડે લાઈટ વાવટા
વગેરે દીસે છે. થોડાપણા પરોહનાઓ ખુશાલીની વાતો કરતા
બેઠા છે.)

મેહરવાનજી—(બોલતાં, બોલતાં ઉઠે છે) આ કુદરત ! બળવાન કુદરત !
તારો જેવો હોકમ ! શીરીનના લગન જો મેં જલદીથી કરી
નાંખ્યા હતે, અને લાંબો વખત ધીલ કરતે નહિ, તો મારા
અચ્ચાઓને આ કદ વેઠવો પડતે નહિ. કપીર સાહેબની
કહેવત છે કે

દોહરો.

“કાલ કહે મેં કાલ કરું, આજે વીસમી કાલ,
દો કાલકે ખીચ કાલ હય, શકે તો આજ સંભાળ.”
એટલે કે આજે જે થવું હોય તે આવતી કાલપર નાં છોડો.

મનુષ્ય જીવને પાત્રજ છે. હવે જે ચીજ બની તે બની ગઇ,
તેની ઉપર વધુ વીલાપ નહિ કરતા, મારી પોતાની ફરજ
અહા કરું છું.

(રતી, નરીમાન આવે છે, પછી થોડે વારે શીરીન ને સોરાબ
સાથે આવી મેહરવાનજી, તેહેમીનાને નમન કરી, સધાં સ્નેહીઓને
બેઠી ને બેસે છે.)

મેહરવાનજી—(બેઠું સાંધી આપતાં) તમે બંનેને મારા આશીર્વાદ
એ છે કે, તમે વહાલાંઓને ખોદા પહેલે તંદરેસ્તીનું સુખ
બક્ષે. ખીજું તમારે કુદરતના કાયદાઓને માન આપી નીતી
રીતીમાન રહી, પ્રમાણીકપણે વસી ગરીબો તરફ કાળજી
બતલાવવી; ખાવાપીવામાં અને ફરવા હરવામાં મોજમજાહ
નહિ સમજી, આખર, ઇજ્જત માટે દરેક રીતની તકલીફ ઉઠાવી,
તમારા સંસારને સુખી આબાદી કરજો ! એવી મારી દુવાઓ
તમે મારા ફરજદાને આમીન થાય !

સર્વે જણા—આમીન ! આમીન ! ! આમીન ! ! !

ફીરોઝખાન—(ગાયે છે.)

ગાયન ૨૦ મું.

નરીમાન—સાહેબ, આપણા નોકરો કાવશ શેઠને સ્તેશન ઉપરથી
પકડી લાવ્યા છે.

મેહરવાનજી—એને અહિંયા લઇ આવો.

(કાવશને બાજુમાંથી પકડી બે જણા લાવે છે.)

મેહરવાનજી—કેમ ? મારા ચોર પોરોહતાં ! તમે ધરાયા કે ? કેમ
હળુન કંઈ કરવાતું બાકી રહ્યું છે ?

કાવશ—(શરમીડો લાચાર બની સમજે છે.)

મેહરવાનજી—આ તારા શું અવતાર ? તું વારે ધડીએ અને શું
કહેતો હતો કે.....હું વફાદાર અને અક્લમંદ છું.

નરીમાન—(મશ્કેરી કરી) હા, એના મોઢાંપર તો ખુલ્લા વફાદારી
ને અક્લમંદીનાજ છાપો દીસે છે.

મેહરવાનજી—બસ ! નીચ બાબદ પૈસા ! તેને ખાતર, તેં આ બધું
કીધું ?

નરીમાન—(કાવશ આગળ ઉભો થઇ.) બાપા ! પૈસા આજે છે ને
કાલે નહીં ! તે કાંઈ પોતાની જાતીએ બાંધી સાથે લઈ જતું

નથી, ને.....તું કાંઈ એમ અમરથો પૈસાને ખાતર હાર...
પાહલી—(નરીમાનને હાથ મારી બેસાડી દેતાં) મોટા મનીખની વચ્ચે
 નહિ બાલ્યો.

મેહરવાનજી—બેટા ! પવિત્ર જીંદગી ગુનરવાની કાપેશ કર. તેં, જે
 સતિતમ માહરા બચ્ચાઓપર કીધોછ, તે માટે તું પાપી
 ગુન્હેગાર થરીથો છે.....

નરીમાન—(વચ્ચે) મારા શેઠ, બાપમાં સંકટ ને આહત ખમવાની
 શક્તી છે, તેમજ માફ કરવાનું મોટું દીલ છે, તેથી તુંને
 માફ કીધું છે. મારા બાપ ! હું ને મારી રતી જેવા
 હોતે તો.....તારો દાળ ને રોટલો કરી આપ્યો ખાઈ જતો.

મેહરવાનજી—તેં ખુદનો દર પથ્યુ કયોં નહિ ? ને આ કરપીન કામો
 એક જરથોસ્તી દાનેશમંદ બેટાએ કીધાછ, એમ બોલવાને
 મારા દીલમાં કંમપારી છુટે છે.

નરીમાન—બાવા રે !.....એ તારી છાતી કે છાતો ? હં.....
 છાતી કે પથ્યરરરર.....?

કાવશ—(ગુન્હાનો પસ્તાવો કરતાં) બસ ! બસ ! હું તાણ્યાં ..ટીકાથી
 વીંધાઈ ગયો છું. બસ ! ખલાસ કરો !! માફ કરો !! મને
 મુંબઈ જવા દેવ ! ! !

મેહરવાનજી—(આગળ જઇ) મુંબઈ જઇ શું કરશો ? થોડો વખત
 મારી સાથે રહો, ને બીજા સારા દોસ્તોની દોસ્તી રાખો,
 માહરે તુંને અક્કલમંદ સ્થાનો, નીતીરીતીમાન બનાવવો છે,
 પછી મુંબઈ જાશે.

નરીમાન—મુંબઈ જઇ વળી ત્યાં કામના ગળાં બળાં કાપી નાંખશે
 તો.....પછીય.....કાકાજી પાપનો ઘડો કુત્યા વીના રહે
 નહિ. મુંગા મુંગા શેઠજી જે શીખવે તે સ્વેત ઉપર લખી,
 બરાબર ગોખી રાખી, ડાહ્યા થઇ, પછી મુંબઈ સીધારાશે.

ફીરોઝખાન—આફ્રીન છે ! આફ્રીન છે !! આપણા મેહરવાનજી
 શેઠને ! કાવશે આટલો મોટો ગુનાહ કીધો, તે માટે એની
 બધી બરાબ દહા થવી જોઈએ; પ.....થુ તે...ને બહો,
 એના ગુનાહઓ માફ કરી પેતાની સાથે રાખવાનું જે
 હાતમદીલ બતલાવીઉંછ, એ, એક ખરેખર ફરેસ્તાઈ ખસ-
 બતનો પુરાવો છે.

સર્વે જણા—(આફ્રીન કરે છે.)

તેહુમીના—કાવશ દીકરા ! તું જાણેછ કે એક ખરા જરથોસ્તી દીકરો કેવા હોવા નેપ્રચ્છ ? એક ઘેટા કે જે અકુરમઝદ તરફની ફરજે જુસી નહિ જાય, તો, તેના પર તે કીરતારના હજારો, હજાર સુખના વરસાદ, તનની તંદરીસ્તી, દીલનો આરામ, સુખી સંસાર, અને ખપ જોગી દૌલત વગેરે આપણા જરથોસ્તી ઘેટાઓને આ સર્વે સફળ થઇ મળે છે.

સર્વે જણા—(તાલીઓ.)

કાવશ—(મનમાં, પસતાઇને.) અફસોસ ! મને આગળ કેમ નહિ સુખ પડ્યું ?

નરીમાન—ખારા બાઇઘ ! અફસોસ શા માટે કરે છે ?

તું જે પવીત્ર થઇ, આ પૃથ્વી ઉપરના પ્રાણીઓપર દયા રાખે, તેમ.....જ પારકી સ્ત્રીને તું મા બહેન સમાન ગણે, તો તુને જરૂર શાંતી મળશે, ને તું કદી અફસોસ કરશે નહિ. (બધાને ધીમેથી).....હાઉ ! ખરું છેની ?

કાવશ—(સોરાબને) બાઇ, હવે મારી આંખ ઉઘડી છે, માટે મેં જે કંઇ તારી સાથે ઉધુંચતું કીધું તે, મને ખરા દીલથી માફકર.

સોરાબ—એક ઇનશાન જાત, ઇનસાનને માફ નહિ કરે તો ખીજા કાણુને કરે ? હવે પછીથી તું તારી પાપી મનની લાલચોને વશ કરતાં શીખજે, તો આ અવતારમાંથી છુટશે. અને કોઇની પણ મારી મંગવાની તુંને જરૂર રહેશે નહિ. બાઇ ! આપણે કાણુ છીએ ? આ દુન્યામાં ઝાઝાતાલાના હુકમથી ફરજે બળવા આવેલા, તે કીરતારના નોકર છીએ એ તારે હમેશાં યાદ રાખવું નેપ્રચ્છ.

કાવશ—(શીરીનને ધુજતે સાદે) ઝા ! ખાલેશ દીલના ! હદયહાર નીરદોષ બહેન ! મેં ખચીતજ તમોને દુઃખની આજમાં નાખ્યાં હતા, તે માટે હું પસ્તાઉં છું અને તમારી મારીને તલબગાર છું.

શીરીન—મારું પાડીજેહ નીરદોષપણું તમે થણા કદંગા આકારમાં લાવી મુકતે. પ...ણ અકુરમઝદની મદદથી તેમજ આ જેહાનના પેદા કરનાર માલીકે, મારી ઉપર મહેરબાની કરી મારા

આખોના નુરને બચાવી, અને પાક રાખી, મારા કામમાં
ફત્તે બક્ષી છે, તેથી હું પ...ણ તમોને જરા પણ
આચ્છા વચર મારી બહુ છું.

મેહેરબાનું—(તેહેમીના-મેહેરવાનજી તરફ હાથ બતાવવી) જેનું નામ
સખાવત, તે ખરી સખાવત આ છે. કે આટલા બધા શુ-દ્ધ
છતાં થમે કાવશને માફ કીધા થો થમારા આ કામ બુદ્ધા-
યજી જોઇ ખુશ થઇ ગીયાછ. (સોરાબને તેહેમીના મેહેરવાનજી
આગળ લઇ જઇ) તેથી થમારો ધીકરો જે ધણું વચ્ચની
વાત ઉપર શુભ ગયા હતા, તે થમારા ચકદીરે આજે ધણે
વચ્ચે પાછા થમારા પાસામાં આયાછ.

સર્વે જણા—(ધણજ અજબ થઇ, ઘોંટાને મેહેરબાનુંને જુએ છે.)
તેહેમીના } (ધણજ વહાલથી બેટતા) શું હમારો દીકરો સોરાબ
મેહેરવાનજી } જીવતો છે ?

સોરાબ—આ શું ઘોંટાલો ?

મેહેરબાનું—ધીકરાજી એ ઘોંટાલા નથી એ થમારા તકદીરનો તોર છે.
(સોરાબના કમરના પટામાંથી એક નાનું ખંજર ખેંચી કાઢી)
જુઓ આ ખંજર, મેહેરવાનજી શેઠ, તારાજી છેતી ? બીજા
ધધાની એના જમના હાથની બાજુપર લીલા તલ ઉતાં તેભી છે.

મેહેરવાનજી—(ખંજર તપાસતા) હા ! આ ખંજર માફજ છે !
અને તલની નીચાની પણ બરાબર છે. જ્યારે એ નાનો હતો
ત્યારે બગીચામાં માફ ખંજર લઇ રમતો હતો, તેટલા આચીતો
મારો દીકરો શુભ થઇ ગીયો. ધણીબી સોધ ખોળ કરી પણ
ફાકત ને આજ દીન સુધી હમો નાચાર થઇ વીલાપ કરતાં
બેઠા હતા. (કપાલ ઉપર આંગળી મુકી) તકદીર, તકદીર
(સોરાબને ગળે લગાડતાં) તકદીરે આજે હમોને સાથે મેળવી
આપી પોતાનો તોર બતાવ્યો છે.

સોરાબ—(જેશમાં બેટતા) આ ! માતા ! ને વહાલા બાવાજી ! હું
પણ મારા ખરાં જીવર જનથી તમોને જીવાને તલખી રહ્યો
હતો. આજે મારા તકદીર ક્યાં કે મારે સાથે વાસે (શીરીનને
બાજુમાં લઇ) તમો ત્રણ, ત્રણ વહાલાઓ મારી બાજુમાં
અને દરેક રીતમાં હીંમત, ધીરજ વગેરે આપવાને મથ્યાછ,
જેને માટે હું ખાદાતાલાનો હજારો હજાર શુકાનાં કરુંછ.

નરીમાન—મીચીયરસ ફાર મીં સોરાખલાહ ને સીરીનખાનુ ! (ગાલો)

હેપ ! હેપ !! હેપ !!!

સર્વે જણા—હરે.....

મેહરવાનજી—શીરીનના માત, પીતા અને મારા સોરાખના ધર્મ પીતા એઓના લગનમાં ભાગ લઇ શક્યા નથી. તેમજ આપણે ઘણા લાંબો વખત થયો, આપણા પ્યારા ધરાન વતનમાં ગયાં નથી તેથી માહરો વાચાર એક, બે દીવસમાં સર્વે બચ્યાં-આને લઈ, ધરાન જુમી તરફ જવાનો છે.

નરીમાન—(પુરશી ઉપર ઉભો રહી લેકચર આપતાં) લગનમાં આવનાર મહેરવાન ખાનુઓ ને ગ્રહસ્થો, તમે જાણો છો તેમ હવે ધરાન જવાનું ગાડીબાકું તો ધાજુંજ પુષ્કળ, એકદમ સરતું થયુંછ, તો તમે લોકો પણ ધરાન જવાની કંઈ ઉલત યતલાવશો.

પાહલી—(જુમ પાડી) તો તું તારી આયડીને લઇને પહેલ્યે જા. પછી હમે આવશું.

નરીમાન—મેજર, પાહલીયા ! આ.....આ.....મને તો.....

આ.....દરીયો લાગેછ, ને મારી એક પુરી રતી ઘણીયાણીને ત્રેન લાગેછ, તે શું અહિયાં વેરથી હમે ધરાન ચાલતા જઈએ ? એવી તમારી મરજી છે ? નહિ નહિ એમ તો ચાલીને નહિ જવાય. હવે તો આજ કાલમાં એરોપ્લેન ગલી ગલીએ ઉડશે, ત્યારે મેજર પાહલીયા, તમેજી પુતલીયાએ લઇ આવજો, કે, બે કપલને માટે સીટસો રીઝર્વ કરાવ્યે કે બીજું કોઇ કુવાઈ કે રંડાયલું હડકું કુતરું આપણને નડે નહિ. બસ, ફાર સીતર એરોપ્લેન આપણે વીલાતથી ડીરેક્ટ મંગાવશું. (ધામ કરતો કુદકો મારી દિતરી પડે છે.)

ફીરોઝખાન—(ગાય છે.) ગાયન રૂ મું.

સર્વેજણા—(પુશી મગનમાં વીદાય થાય છે.)

દ્રોપ.

